

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM:

ZBORNIK PRISPEVKOV
O (SO)BIVANJU STAREJŠIH

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM:

ZBORNİK PRISPEVKOV
O (SO)BIVANJU STAREJŠIH

Urban Boljka in Alenka Ogrin
Zveza društev upokojencev Slovenije

Ljubljana, december 2013

DA JE SKUPAJ LAŽJE BITI SAM:
zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših

Urednika

Urban Boljka in Alenka Ogrin
Zveza društev upokojencev Slovenije

Avtorske pravice

Izdajatelj

Leto izida

2013

Oblikovanje in grafična priprava

Idearna, d.o.o.

Izdala in založila

Zveza društev upokojencev Slovenije
Kebetova 9
1000 Ljubljana

www.zdus-zveza.si

Publikacija Da je skupaj lažje biti sam: zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših je izšla s pomočjo programa Srednja Evropa, programa sofinanciranega s strani ERDF

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

364.4-053.9

DA je skupaj lažje biti sam : zbornik prispevkov o (so)bivanju starejših / [urednika Urban Boljka in Alenka Ogrin]. - Ljubljana : Zveza društev upokojencev Slovenije, 2013

ISBN 978-961-281-253-9

I. Boljka, Urban
270582784

KAZALO

PREDGOVOR	5
UVOD	7
STROKOVNJAKI O SOBIVANJU IN STANOVANJSKIH SKUPINAH PRI NAS	8
OSKRBA STAREJŠIH – MORA ALI IZZIV JUTRIŠNJEGA DNE	21
PRIMERI DOBRE PRAKSE IZ TUJINE	32
Z DOMISELNOSTJO PROTI OSAMLJENOSTI	38
RAJE KOT V DOMU BI ŽIVELI V SKUPNOSTI STAREJŠIH	41
LJUDJE: ROK GRDIŠA	43
NEPREMIČNINA JE LAHKO TUDI BREME	46
NA SVOJI PARCELI	48

PREDGOVOR

Stanje na področju bivalnih oblik starejših v Sloveniji

Tomaž Banovec

Svet, Evropa in tudi Slovenija se nahajajo v krizi virov, v okoljskih in finančnih ter drugih težavah. Hitro se povečuje delež starejšega vzdrževanega prebivalstva. Govorimo o dolgoživi družbi, o nujnih spremembah za danes in jutri. Politike na tem področju so največkrat neproduktivne in v zamudah. Kriza obveznega pokojninskega zavarovanja in skladov ter stebrov za varno starost in zdravje se zaostrojuje. Že sprejete reforme so premalo radikalne, preobrazba oblik socialne države čaka vse države – še zlasti pa Slovenijo.

Svoja pričakovanja in možnosti za reševanje teh težav smo organizirane skupine starejših ljudi izrazile že v Memorandumu vladi RS januarja 2009. Ob tem smo med drugimi aktivnostmi za obvladovanje problemov dolgožive družbe opozarjali na alternativne oblike bivalne infrastrukture za seniorje (AOBIS) kot posebno socialno in ekonomsko - varnejšo obliko bivanja. Za Svet za solidarno sožitje generacij in medgeneracijsko sodelovanje, ki je deloval do leta 2011, smo pripravili nekaj analitskih izhodišč ter preučili več tujih gradiv in priporočil.

Procesom demografskih sprememb, avtomatizacije, zmanjšanja vloge socialne države in informatizacije je treba prilagajati tudi bivalno kulturo in infrastrukturo starejših ljudi, njihovih gospodinjstev ter pripraviti gradiva za seznanjanje z njimi in promocijo dobrih praks. Nove ideje in zaveze so določene tudi v evropski Agendi 2020. Začenja se deinstitucionalizacija oskrbe in nege ter drugih storitev za starejše ljudi. Osnovna smer je napovedana krepitev in vrnitev na »community-based care« ali skupnostno oskrbo in nego. Pri tem se predpostavlja večja stopnja prostovoljstva in pravočasen razvoj ter vzgoja potrebne vseživljenjske fleksibilnosti posameznika ter njegovega bližnjega in družbenega okolja ter ureditev bivanja in organizacija storitev v za novi čas sprejemljivih okvirih.

Usmeritev javnih politik v skupnostno oskrbo lahko postavimo v kontekst procesov deindividualizacije, refamilizacije in deinstitucionalizacije, ki so spodbujeni (tudi) s trenutno krizo. Ta je povzročila krčenje BDP-ja, varčevanje, plačevanje dolgov, manjše neposredno trošenje, reforme in selektivnost socialne pomoči. Praznijo se domovi za starejše in dijaški ter študentski domovi, stanovanjske najemnine padajo, trg nepremičnin je otrpnil, vsi, tudi seniorji, trošimo manj. Spričo tega je potrebno spremeniti koncept trošenja in spremeniti bivalne in življenjske navade starejših, tako da bodo primerne novim možnostim in varčevanju. Uresničevanje priporočil EU Sloveniji iz maja 2013 bo še bolj pospešilo te procese.

Še vedno pa velja, da starejši ljudje zelo težko spreminjajo navade in se težko pravočasno odločajo za spremembe. Pričakujemo, da bo v pokoju treba živeti z okrog 60 % prejšnjih dohodkov ali manj,

v to vključujemo podedovana ali prigrisposodarjena premoženja in vire iz drugih zavarovalnih stebrov in stebričkov. Temu je treba pravočasno prilagoditi svoje dosedanje življenjske in porabniške ter tudi bivalne navade, vključno s spremembo okolja in stanovanja. S pripravami na ta čas bi se morali ukvarjati že pri doseženem 50-tem letu ali ob odhodu svojih otrok v samostojno življenje. Posameznik naj bo sposoben v tem času pripraviti svoj načrt življenja za tretje (odhod v pokoj) in četrto življenjsko obdobje (80+) tudi s prilagoditvijo bivalnih navad in bivališč.

Dopolnilna ter druga osebna in kolektivna zavarovanja (stebri) so ob stalno rastočem trajanju dolžine življenja postali nepogrešljivo dejstvo. Ob predpostavki dobro izobraženega in fleksibilnega ter zdravega posameznika – uporabnika in vplačnika zavarovanj, je zato treba povečati skrb in ravnanja za samopomoč in aktuarsko urejeno zavarovanje za razne, tudi bivalne namene. Med drugim naj bi na področju, ki ga posebej obravnavamo, prekinili subvencioniranje izgradnje stanovanj, ponudili pomoč gospodinjstvom in povečali fleksibilnost z najemnimi bivalnimi enotami (stanovanja) in migracijami. Zanimivo je, da se s podobnimi težavami ukvarja tudi Evropska unija. Takratni komisar za socialne zadeve Špidla je že leta 2008 objavil mnenje in priporočila posebne delovne skupine, kjer je poudarjena deinstitucionalizacija oskrbe in nege seniorjev – prehod od oskrbe in nege v domovih za starejše do lokalnih skupnostnih oblik oskrbe in nege.

Svoja prizadevanja v tej smeri je Zveza društev upokojencev Slovenije nadaljevala v okviru evropskega regionalnega projekta HELPS¹, katerega namen je nuditi podporo starejšim pri iskanju najboljše rešitve glede bivanja v starosti, upoštevajoč individualne potrebe in okoliščine, osveščanje javnosti o drugačnih bivalnih oblikah za starejše in spodbujanje k bolj fleksibilnemu urejanju bivanja v tretjem življenjskem obdobju.

Aktivnosti v projektu HELPS lahko razumemo tudi kot majhen delček odgovora Slovenije na priporočila² Evropske komisije Sloveniji, ki je maja 2013 Sloveniji naložila sledeče:

»Okrepi naj dolgoročno vzdržnost pokojninskega sistema v obdobju po letu 2020 z nadaljnjo prilagoditvijo vseh ustreznih parametrov, vključno z navezavo zakonsko predpisane upokojitvene starosti na podaljšanje življenjske dobe, hkrati pa naj ohranja zadostno raven pokojnin. Omeji naj s staranjem prebivalstva povezane stroške dolgotrajne oskrbe in izboljša dostop do storitev s preusmeritvijo oskrbe z institucionalne na oskrbo na domu, izboljšanjem usmerjanja nadomestil in ugotavljanja njihove upravičenosti ter povečanjem preventive za zmanjšanje invalidnosti/odvisnosti.«

Žal o bivanju starejših in alternativnih oblikah bivalne infrastrukture Slovenija nima nobene uradne ideje ali programa. To pa ne pomeni, da se v težkih časih ne bi nihče ukvarjal s to problematiko. Dejstvo, da imamo v Sloveniji izredno veliko lastniških stanovanj (90 %) in premalo najemnih stanovanj, je obremenjujoče. Starejši lastniki prevelikih in tudi obnove potrebnih enodružinskih hiš iščejo podnajemnike; drugi razmišljajo o posebnih oblikah stanovanjskih skupinah starejših, ki bi nudila bolj kakovostno preživljanje starosti. Iskanje novih, inovativnih rešitev, se zdi nadvse smiselno, še posebej v okoliščinah, ko nadaljnje življenje v svojem lastniškem stanovanju nima več socialne in ekonomske osnove. Da pa bodo ideje postale realnost, bo potrebno veliko analitskega dela in dobra ocena stanja ter vključitev idej o alternativnih oblikah bivanja za starejše v nacionalne strategije staranja in posebne akcijske programe.

Tomaž Banovec
Strokovni vodja projekta HELPS

¹ HELPS (Housing and Home-care for the Elderly and vulnerable people and Local Partnership Strategies in Central European cities) ali »Bivanje in oskrba starejših ljudi in ranljivih skupin ter lokalne partnerske strategije v srednjeevropskih mestih«. Več informacij o projektu najdete na: <http://www.helps-project.eu/>.

² EVROPSKA KOMISIJA Bruselj, XXX COM(2013) 374. Priporočilo za PRIPOROČILO SVETA v zvezi z nacionalnim reformnim programom Slovenije za leto 2013 in mnenje Sveta o slovenskem programu stabilnosti za obdobje 2012–2016 {SWD(2013) 374}csr2013_slovenia_sl_new-word.

UVOD

Zakaj svetovalnica za izboljšanje kakovosti bivanja starejših in zakaj promovirati alternativne oblike bivanja starejših?

Kot je izpostavil že vodja projekta HELPS Tomaž Banovec, je demografski obrat konec prejšnjega stoletja pred razvite (post)industrijske države postavil nove izzive na različnih družbenih področjih. Eno izmed osrednjih razvojnih vprašanj je postalo, kako zagotoviti ustrezno oskrbo za naraščajočo populacije starejših. Ta se ne samo povečuje, ampak tudi živi vedno dlje.

Ob tem se postavlja vprašanje, kako zagotoviti povečanje finančnih in kadrovskih virov, ki se že zdaj kažejo kot vedno bolj nepogrešljivi pri ohranjanju dosedanjih standardov in normativov v institucionalni oskrbi starejših in storitvah zanje. Povečanje finančnih virov je tudi z vidika današnje gospodarske in finančne krize v prihodnje težko pričakovati. Prav zato je potrebno spremeniti naša pričakovanja in dosedanje razumevanje življenja in bivanja v starosti. Starejši se bodo morali začeti pravočasno (že kmalu po doseženem 50. letu starosti) zavedati nujnosti iskanja njim ustreznih bivanjskih rešitev, ki bodo prilagojene novi družbeni, osebni, socialni in ekonomski realnosti.

Takšna razmišljanja so nas na Zvezi društev upokojencev Slovenije vodila k pridružitvi mednarodnemu projektu HELPS, ki se ukvarja s kakovostjo bivanja starejših v večjih srednjeevropskih mestih. Ekipo HELPS sestavljajo Tomaž Banovec, strokovni vodja, Alenka Ogrin, koordinatorka projekta, Urban Boljka, strokovni svetovalec in Anja Šonc, svetovalka. Ker smo ocenili, da je informiranost starejših na stanovanjskem področju še posebej pomanjkljiva, smo se odločili, da bomo ustanovili svetovalnico, ki bo starejšim omogočala dostop do informacij in nasvetov na enem mestu – le te bi drugače iskali pri različnih inštitucijah.

V enoletnem delovanju je imela svetovalnica 230 neposrednih uporabnikov, ki so se pri nas fizično zglasili ali pa so nas poklicali. Najbolj izpostavljene teme so bile: sobivanje in stanovanjske skupine starejših, oskrbovana in namenska stanovanja, domovi za starejše, oskrba na domu in prilagoditve stanovanj in opreme. Vzporedno

z informiranjem in svetovanjem se je svetovalnica povezala z vsemi pomembnejšimi deležniki na področju oskrbe starejših. Organizirali smo več kot 40 sestankov, na katerih smo se z različnimi organizacijami dogovorili o sodelovanju. Tako smo spletli učinkovito mrežo, ki lahko posamezniku, ki potrebuje informacijo ali nasvet, učinkovito pomaga. Poleg tega je bilo za svetovalnico zelo pomembno, da so tematike, s katerimi se ukvarja in jih odpira, medijsko prisotne. Zato smo se pojavljali v revijah, namenjenih starejšim, dnevnem časopisu, televiziji in radijskih oddajah, internetnih portalih za starejše, promocijske dejavnosti pa smo izvajali tudi na terenu med društvi upokojencev, organizirali smo mednarodno srečanje partnerjev v projektu HELPS in konferenco o bivalnih pogojih starejših pri nas, več okroglih miz in srečanj kandidatov za sobivanje in življenje v stanovanjskih skupinah starejših. Dva dogodka smo organizirali tudi v sodelovanju s Kinodvorom, kjer se je predvajal francoski film *Kaj ko bi živeli vsi skupaj?*, ki orisuje sobivanje starejših.

Pred vami je zbornik, ki govori predvsem o sobivanju in stanovanjskih skupinah starejših. To je področje, ki smo mu skozi delovanje svetovalnice namenili največ pozornosti, hkrati pa nam je predstavljal največji izziv, saj t. i. stanovanjske skupine starejših, kot jih poznajo drugje, v Sloveniji še ne obstajajo. Zato nas je še posebej zanimalo, kako bi takšne skupine delovale v Sloveniji, kako jih sploh uvesti in kakšni ljudje bi v njih živeli. V zborniku so poleg intervjujev z nekaterimi najvidnejšimi strokovnjaki s področja socialnega varstva in oskrbe starejših predstavljeni tudi nekateri najzanimivejši prispevki, ki so jih o svetovalnici in ideji sobivanja starejših spisali drugi, poleg tega pa v zborniku predstavljamo nekatere uspešne tuje prakse sobivanja starejših, iz katerih se lahko tudi pri nas veliko naučimo. Na ta način želimo odpreti razpravo o razvoju in pomembnosti alternativnih oblik bivanja v starosti pri nas.

dr. Urban Boljka
Strokovni svetovalec v projektu HELPS

STROKOVNJAKI O SOBIVANJU IN STANOVANJSKIH SKUPINAH PRI NAS

Uvodni prispevek predstavlja nekatere možnosti in izzive, ki jih ponujata koncept sobivanja in stanovanjske skupine starejših. Prepričani smo, da lahko tovrstne skupnostne oblike bivanja pomenijo dvig kakovosti življenja v starosti, saj imajo mnoge prednosti: delitev stroškov, medsebojna pomoč pri vsakdanjih opravilih, druženje, premagovanje osamljenosti, širitve socialne mreže itd. Za podrobnejše odgovore in poglede na tematiko smo prosili nekatere najpomembnejše strokovnjake s področja socialnega varstva in oskrbe starejših in potencialna uporabnika. Z nami so sodelovali: Franc Imperl (direktor FIRIS Imperl, strokovnjak na področju razvoja oskrbe in nege starih ljudi), Boris Koprivnikar (predsednik upravnega odbora Skupnosti socialnih zavodov Slovenije), Mateja Nagode (višja raziskovalka na Inštitutu RS za socialno varstvo), Andreja Vučak (vodja programa stanovanjskih skupin pri Altri), Rok Grdiša (arhitekt, avtor Priročnika za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi), Marjan Vrhovec (interesent za sobivanje), Marta Satler (interesentka za sobivanje).

1. KAJ SO PO VAŠEM MNENJU PREDNOSTI STANOVANJSKIH SKUPIN STAREJŠIH PRED DRUGIMI OBLIKAMI BIVANJA V STAROSTI?

Imperl izpostavlja, da je najprej potrebno vedeti, katere oblike bivanja imajo na voljo starostniki v naši družbi. Na prvi pogled obstajata dve možnosti: bivanje v domačem okolju ali v instituciji oz. domu za starejše. V sodobnem evropskem prostoru, korakoma se tem razmeram približuje tudi Slovenija, obstaja vrsta nians, tako bivanja v domačem, polinstitucionalnem kot institucionalnem okolju. Stanovanjske skupine so le ena od oblik, ki jih zasledimo v celotnem kontinuumu: domače okolje – institucija. Ne glede na možnost oblikovanja stanovanjske skupine v domačem okolju je ta oblika alternativa bivanju na svojem domu. Pomembna razlika je v sobivanju z znanimi ali tudi pred tem neznanimi starostniki z namenom večje varnosti, zagotovljene socialne oskrbe in po potrebi zdravstvene nege. V ospredju te oblike je sobivanje v socialno pregledni skupini do največ 12 oseb, kjer se odvijajo njim že od prej znane oblike komunikacije, kjer je socialni sistem primerljiv večjim družinam, kjer se vzdržujejo in krepijo predhodno prepoznani interesi, navade ter hobiji. Te relativno male skupine so primerno okolje za vzpostavljane in poglobljanje medosebnih odnosov, ki presežejo prijaznost in korektno izvedbo storitev v domovih za starejše. Gre za odnos, ki se

gradi na osnovi globljega prepoznavanja oz. načrtnega odkrivanja predvsem pozitivnih plasti, dogodkov in čustvovanj udeležениh v odnosu, tako na relaciji starostnik–starostnik kot tudi starostnik–oseba, ki oskrbuje ali neguje.

Podobno kot Imperl, tudi **Nagode** pri odgovoru na to vprašanje kot začetno točko razmišljanja izpostavlja dva ekstrema, dva pola bivanja in oskrbe starejših ljudi, torej dom za starejše na eni strani in bivanje v individualnem gospodinjstvu (lastnem ali najetem stanovanju, hiši) na drugi strani. Po njenem mnenju se na kontinuumu med tema dvema poloma kot neke vrste vmesna struktura med drugim nahaja tudi stanovanjska skupina kot možna izbira oblike bivanja in oskrbe. Gre za obliko, ki ni institucionalizirana, torej ne sledi logiki življenja in delovanja institucij ali pa tej logiki sledi zgolj minimalno, pač pa skuša v čim večji meri upoštevati in slediti načinu življenja doma, v družini, v lokalni skupnosti. V primerjavi z domovi za starejše tudi ne postavlja v ospredje nege, pač pa sobivanje. Vsak posameznik je aktiven član skupnosti, je sokreator in ne le (pasivni) prejemnik predvidenega in ponujenega. Stanovanjska skupina za starejše torej lahko osebam, ki so njen sestavni del, nudi občutek doma, domačnosti, lastne vrednosti, dostojanstva, občutka pripadnosti, možnosti soočanja, soustvarjanja in vpliva na svoje življenje, prilagajanje prostora ter dejavnosti svojim željam in potrebam, sklepanje novih prijateljstev in tesnih vezi,

medsebojno pomoč, preprečevanje osamljenosti in podobno. Stanovanjske skupine so lahko organizirane v lokalnem okolju, kar je še ena prednost, saj se s tem omogoči stanovalcem, da ostanejo v bližini doma, v znanem okolju, soseski, in s tem ne izgubijo stika z njim.

V primeru, da človek na zrela leta ostane sam v lastni hiši ali stanovanju, se (lahko) življenjski stroški znatno povečajo, pogosto postanejo celo neobvladljivi, in tudi v primerih, ko je lahko človek še popolnoma vitalen in samostojen, mu standard bivanja zmanjšujejo visoki življenjski stroški. Ena izmed rešitev v takšnih primerih je tudi odločitev za življenje v kateri izmed t. i. vmesnih oz. alternativnih oblik (so)bivanja. Znani so tudi primeri popolnoma neformalno organiziranih načinov sobivanja, kjer se dva ali več prijateljev, znancev, vrstnikov v lastni organizaciji odloči za skupno bivanje. Pri tem gre za rešitev stanovanjske in eksistencialne problematike, medsebojne pomoči (še posebej, če so potrebe in znanja med sostanovalci komplementarne), pa tudi preprečevanje osamljenosti in širjenje socialnega omrežja.

Koprivnikar glavno prednost stanovanjskih skupin vidi v bolj individualnem načinu organiziranja življenja, hkrati pa meni, da je na ta način posamezniku lažje zagotavljati organizirano pomoč kot v domačem okolju. Pri stanovanjskih skupinah lahko tudi bolje izrabimo obstoječe nepremičnine uporabnikov, če so jih pripravljeni nameniti za tovrstne oblike bivanja.

Po mnenju **Grdiše** je glavna prednost stanovanjskih skupin v primerjavi z oskrbovanimi ali navadnimi stanovanji predvsem to, da se ljudje v stanovanjskih skupinah izognejo osami. Sostanovalci se zberejo po ključu skupnih interesov ali pa gre za stara znanstva in prijateljstva. Druga prednost je ta, da ni potrebe po dodatni infrastrukturi, pri prilagoditvah pa lahko odpravijo tudi vsa nevarna mesta v stanovanju.

Vrhovec največjo prednost stanovanjskih skupin vidi v njihovi neformalnosti, v smislu neprisiljenosti, spontanosti nastajanja, razpolaganja z lastnim načinom bivanja, ki je osnova demokratičnosti. Ta pa se zaradi nižjih stroškov osnovnega bivanja, ki jih pri naša skupno življenje, še poveča, saj se poveča obseg sredstev, ki jih posameznik lahko nameni povečanju kakovosti življenja.

Satler pri navajanju prednosti življenja v stanovanjski skupini prav tako izhaja iz zmanjšanih stroškov, a k temu dodaja še druge prednosti. Pravi, da je to le ena od oblik bivanja v tretjem oz. četrtem življenjskem obdobju, ki ne more nadomestiti drugih, je pa lahko en člen v verigi ponudbe. Zanimiva je predvsem zato, ker stanovalci lahko vplivajo na stroške, kar bo v bodoče v Sloveniji glavni problem. Za stanovanjsko skupino se mora odločiti bodoči stanovalec sam, o tem ne smejo odločati otroci in drugi sorodniki. Meni, da je najbolj primeren čas za odločitev za bivanje v stanovanjski skupini kmalu po sedemdesetem letu, ko so starejši še v dobri telesni kondiciji in psihično na stopnji, ko se delno še lahko prilagajajo. V stanovanjski skupini bi lahko ostali do smrti oz. do takrat, ko bi bili stanovalci ob pomoči patronažne službe pripravljeni in bi še lahko obvladovali situacijo oz. do časa, ko bi potrebovali stalno bolnišnično nego zaradi hude bolezni ali neobvladljivega duševnega stanja. Tak način bivanja ima veliko prednosti pred oblikami institucionalnega varstva, kot tudi pred varovanimi stanovanji in življenjem na svojem domu. Delna zasebnost v svoji sobi in preživljanje dneva v skupnih prostorih pomeni druženje, spodbujanje, varnost, pomoč v bolezni, občutek pripadnosti, koristnosti, soodločanje o vsem, tudi o prehrani, vpetost v širše okolje. Seveda pa takšno bivanje zahteva kar največjo mero strpnosti, tolerantnosti in sodelovanja, zato se morajo stanovalci prej dobro poznati in o vsem dogovoriti.

Podobno razmišlja **Vučak**. Prednost stanovanjskih skupin vidi tudi v tem, da se ponavadi nahajajo v urbani mestni sredini, zato imajo v neposredni bližini dostopno vso potrebno infrastrukturo, kot je javni prevoz, tržnice, trgovine, zdravstvene domove ipd. Takšna oblika bivanja je cenejša od bivanja v oskrbovanih stanovanjih oz. nadstandardnih oblikah bivanja v institucionalnem varstvu, še posebej glede najema in delitve stroškov. Zaradi majhnega števila stanovalcev v eni stanovanjski skupini je vsak stanovalec individuum s svojimi potrebami, željami, življenjskim stilom, znanjem, kulturo, življenjskimi navadami, kar je potrebno upoštevati tako pri organizaciji življenja v stanovanjski skupini kot pri ustvarjanju pogojev za zadovoljevanje osebnih in skupnih interesov. Stanovalci lahko zadovoljujejo svoje potrebe v okviru svojih zmožnosti in hotenj. Stanovanjske skupine so varen prostor, v katerem imajo stanovalci možnost izbire in vpliva na svoje življenje (svobodna izbira

kako preživeti prosti čas, vpliv na čas prehranjevanja in izbiri hrane, možnost intime, skrb zase, možnost obiskov in vpliv na čas obiskov ...). Stanovalci stanovanjske skupine imajo torej možnost, da razvijajo udeležbo v skupnosti.

S participacijo v skupnosti (možnost vključevanja v zunanje dejavnosti, izobraževanje, prostovoljna dela, nadzor in vpliv nad svojimi finančnimi sredstvi) krepijo svoj vpliv, moč in izbiri nad svojim življenjem. Stanovalec oz. stanovalka v sobivanju z drugimi stanovalci ima možnost sodelovanja glede organizacije in dinamike stanovanjske skupine, predvsem pa ima možnost participacije pri skrbi za druge sosočivke (pomoč in podpora sosočivcem v primeru bolezni, zmanjšanih sposobnosti...). Stanovalci stanovanjske skupine imajo v sobivanju z drugimi in življenjem v skupnosti možnost izbire pri širitvi svoje socialne mreže in premagovanju osamljenosti, kar je temeljni problem starejših ljudi.

2. KAKO V STANOVANJSKI SKUPINI, V KATERO SO VKLJUČENI RAZLIČNI POSAMEZNIKI, VZPOSTAVITI OBČUTEK SKUPINSKE PRIPADNOSTI IN VZAJEMNE POMOČI?

Imperl opozarja, da občutek pripadnosti in gojitev vzajemne pomoči ni nekaj, kar bi določili kot vodilo skupine in bi posledično delovalo samo po sebi. Tega ne moremo določiti kot normo kakovostnega sobivanja in pričakovati, da se bodo udeleženi v skupini po tem avtomatsko ravnali. Pripadnost in vzajemna pomoč sta posledica »duše« skupine, torej nečesa, kar presega zgolj »telo« skupine. Tako ne delamo samo na korektnem izvajanju storitev, temveč negujemo načrtno delo na posamezniku ter skupini oz. razvoju elementov, ki posameznika in skupino »osrečujejo«, dajejo »polnost« v preostanku življenja, vzpostavljajo notranjo varnost kljub izničenju varnih oprijemov v »bitkah« zadnjega obdobja življenja.

Po njegovem mnenju sta pripadnost in vzajemnost predvsem posledici občutenja, da živimo kakovostno, v zaupanja vrednem okolju, brez »privilegirancev« ter tistih, katerih usoda je vsakodnevno »prilagajanje« sistemu, okolju, zaposlenim ipd. Kakovostno življenje

v skupini starostnikov povezujemo predvsem s štirimi temeljnimi izhodišči: s kakovostjo bivanja, ki odseva ustrezen nivo prepoznanega ugodja in bivalnih potreb, z vzpostavitvijo normalizacije oz. starostnikom že od prej znanih oblik ter vsebin aktivnosti, z upoštevanjem biografije posameznika, njegove zgodovine in vzpostavljenih potreb ter z vzpostavljanjem temeljnega odnosa, ki gradi na vzajemnem poznavanju, čustvenem poistovetenju in varnem sobivanju. To morajo biti izhodišča za vsa izvajanja v stanovanjski skupini (oskrba, nega, prehrana, ...), ki so hkrati tudi osnova, da se udeleženi počutijo srečni, notranje varni, navzven pa odprti in povezani.

Koprivnikar je mnenja, da na skupinsko pripadnost lahko pomembno vpliva čim večja lastna odgovornost za organiziranje življenja in aktivno sodelovanje pri vsakodnevnih opravilih ter nudenje pomoči samo toliko in tam, kjer je to nujno potrebno. Podobnega mnenja sta tudi **Grdiša** in **Vučak**. Po mnenju prvega je zelo pomembno, da se v posamezno skupino vključijo ljudje, ki imajo iste interese, hobije – takšni se že v osnovi lažje povežejo med seboj. Slednja prav tako meni, da je občutek vzajemne pomoči in pripadnosti odvisen predvsem od stanovalcev – od tega, ali so si pripravljeni med seboj pomagati. Tako naj imajo stanovalci možnost izbire ali se bodo vključili v skupinsko dinamiko (skupna kosila, druženje ob prostem času), ali pa bodo med seboj sodelovali le toliko, kot je potrebno (dogovor o čiščenju, uporaba skupnih prostorov ipd.). V kolikor bi v stanovanjski skupini deloval tudi strokovni delavec, lahko ta z različnimi pristopi (skupinski izleti, kosila, generalno čiščenje, pogovori ob kavi) skuša razviti skupinsko dinamiko, kar posledično sproži skupinsko potrebo po vzajemni pomoči.

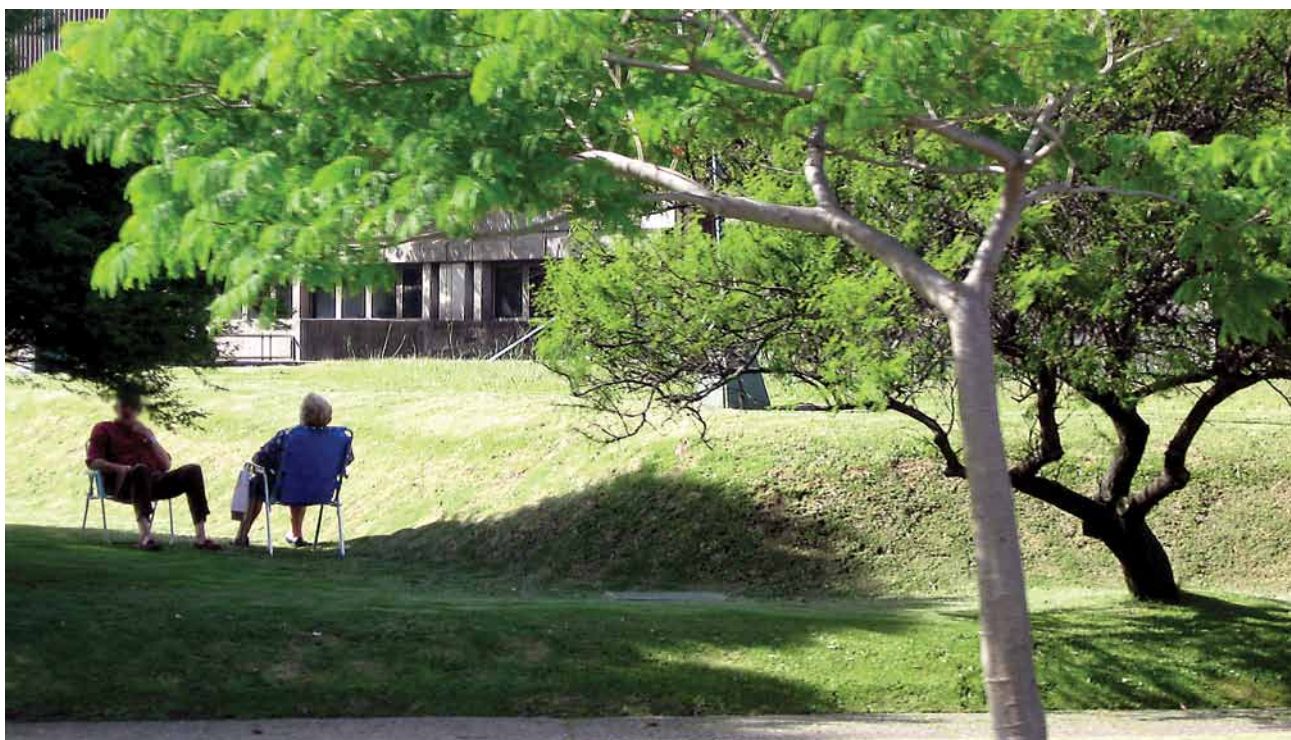
Z njima se strinja tudi **Satler**, ki pravi, da je najpomembnejše, da imajo stanovalci že na začetku čim bolj podoben življenjski slog in se v vseh pogledih strinjajo. Kdor tega ne zmore, v taki stanovanjski skupini ne more bivati. Potrebna so zelo natančno domišljena pravila bivanja, za katere se stanovalci skupaj odločijo in se jih morajo vsi držati. Vse morebitne spore pa rešujejo sproti, če ne gre drugače, s pomočjo zunanjega mediatorja. Potrebno je veliko prilagajanja, druga možnost pa je izselitev iz stanovanjske skupine.

3. KAJ LAHKO STORI DRŽAVA OZ. OBLIKOVALCI JAVNIH POLITIK NA SOCIALNEM IN STANOVANJSKEM PODROČJU (ZAKONODAJA, PROGRAMI, STRATEŠKI DOKUMENTI), DA BI OLAJŠALI USTANAVLJANJE TAKŠNIH STANOVANJSKIH SKUPIN STAREJŠIH PRI NAS?

Imperl izpostavlja, da morda pričakujemo preveč od države in oblikovalcev javnih politik – da bodo oni in ne ljudje sami naredili prve korake, sprožili ali »naročili« programe, ki bodo pluralizirali izvajanje ponudb dolgotrajne oskrbe. Sam že dlje časa opozarja na anemičnost države oz. nosilec odgovornosti glede razvoja področja oskrbe starejših. Ob tem pa se sprašuje, ali ni funkcija države priprava ustreznih regulativ, pravnih norm, opredeljevanje ciljev javne službe in seveda nadzor nad zakonitostjo izvajanja storitev? Ali ni iskanje in izvajanje primernih programov stvar stroke, civilne družbe ter izvajalcev javnih služb? Ugotavlja še, da imata obe strani svoj delež in pri tem svojo odgovornost. Vprašati se je torej potrebno tudi, kaj lahko mi vsi naredimo, da bi olajšali ustanavljanje takšnih stanovaljskih skupin starejših pri nas, saj bi na ta način tudi alocirali odgovornosti.

Imperl ugotavlja še, da bi strokovni javnosti in mnogim izvajalcem ustrezalo, če bi bila država bolj senzibilna za »dogajanje« človeka, v tem primeru starostnika, ki ima potrebo po oskrbi. Želeli bi, da bi bolje zaznavala paleto različnih potreb in zahtev, ne pa kot merilo jemala statistično povprečje potreb v populaciji. Vendar država za omenjeno ni usposobljena in to tudi ni to njeno poslanstvo. Po njegovem mnenju je problem naše države uzurpacija vzvodov in krmiljenja razvoja. Namesto da bi se zadovoljila z opredeljevanjem ciljev javne službe, »upravlja« ta razvoj. In ker ni strokovnjak za vsakokratne potrebe starostnikov, s svojimi »upravljavskimi« posegi bolj zavira kot stimulira razvoj. Nenazadnje tudi z neprilagojenimi »pravili«, potrebnimi za razvoj, kot sta na uporabnika usmerjeno financiranje storitev in razvoju primerni standardi ter normativi, tako z vidika vsebine, kadrov, kot tudi tehničnih pogojev. Pluralne rešitve, kot so stanovanjske skupine, morajo biti »rešitev« stroke, ki opolnomočena s pravili in možnostmi samostojno išče ciljem ustrezne rešitve. Drugo vprašanje pa je, ali imamo na nasprotni strani ustrezno ozaveščeno stroko in izvajalce.

Koprivnikar pritrjuje temu mnenju, s tem ko pravi, da je nujno potrebno deregulirati infrastrukturne, pa tudi druge pogoje za organizirane oblike bivanja ter

uporabnikom omogočiti, da lahko uporabljajo različne oblike transferjev in pomoči, ne glede na obliko bivanja oziroma pomoči, za katero se odločijo.

Nagode pa meni, da mora biti naloga države oz. oblikovalcev javnih politik, da prepoznajo tovrstne oblike bivanja (in oskrbe) kot enega izmed možnih načinov pospeševanja skupnostne oskrbe in procesov deinstitucionalizacije. Pravi, da lahko z gotovostjo ugotovimo, da je država na deklarativni ravni omejenim procesom že vrsto let izrazito naklonjena – na primer s cilji zapisanimi v nacionalnem programu socialnega varstva in v strategiji staranja. Pri udeležanju teh ciljev pa v Sloveniji žal še nismo dovolj uspešni. Torej bi morali država oz. oblikovalci javnih politik v prvi vrsti stopiti iz čevljev ciljev in obljub v čevlje dejanj in udeležanja. Zato bi bilo potrebno zakonodajo prilagoditi na način, da bo dohajala spreminjajoče se potrebe starejših ljudi in jih uspela uspešno zadovoljiti. Na primer, pri nas so se v okviru nekaterih domov za starejše že uveljavile gospodinjske skupine, ki so ena izmed oblik stanovanjskih skupin. Težava se pojavlja, na kar že precej časa opozarja tudi stroka, ker je pri ustanavljanju potrebno slediti zakonodaji, ki je predpisana za domove za starejše in je v nekaterih točkah lahko celo kontradiktorna viziji gospodinjskih skupin – predvsem pri kadrovanju, saj slednja ne omogoča v celoti vzpostavitve gospodinjke kot osrednjega lika oskrbe v gospodinjski skupini. Po drugi strani bodo morali oblikovalci javnih politik v prihodnosti več pozornosti nameniti preventivi oz. ozaveščanju populacije o stanju, potrebah in možnih rešitvah povezanih s staranjem, bivanjem in oskrbo. Potrebno bo spodbujati in razvijati različne modele oziroma rešitve, jih preizkušati in promovirati.

Nagode tu opozarja še na aktualni nacionalni program socialnega varstva, ki si prizadeva zmanjšati stopnjo vključenosti starejših v institucionalne oblike socialnega varstva, tj. s 5 % na 4,8 % starejših, obenem pa predvideva večjo vključenost ljudi v skupnostne oblike skrbi in razvijanje novih rešitev na področju skupnostne oskrbe. Med slednjimi velik pomen pripisuje pomoči na domu kot socialni oskrbi na domu, ki v zadnjih desetih letih ni dosegla zelene oziroma predvidene stopnje vključenosti, tj. 3 % oseb starejših od 65 let. Nov nacionalni program predvideva še nekoliko večjo vključenost, po čemer lahko sklepamo, da bosta država in stroka v prihodnosti

tej storitvi posvečali več pozornosti ter iskali rešitve, kako v storitev vključiti več ljudi oziroma jo narediti bolj dostopno potencialnim uporabnikom. To je seveda ena izmed možnosti skupnostne oskrbe, poleg nje pa je možen še cel niz drugih rešitev, kako omogočiti ljudem, da čim dlje v starosti ostanejo čim bolj samostojni in neodvisni na lastnem domu ali v lokalni skupnosti ter se na ta način izognejo institucionalizaciji (model izbire) oz. jo vsaj za določen čas odložijo (model stopnic). K pluralizaciji teh oblik stremi tudi nacionalni program socialnega varstva, kar implicira spodbujanje iskanja različnih možnosti in rešitev skrbi za starejše – torej ponuditi večjo možnost izbire, ki bi lahko posamezniku omogočila njemu najustreznejšo rešitev za kakovostno oskrbo in bivanje v starosti. Vsekakor je to prostor, kjer lahko zaživijo tudi stanovanjske skupine kot ena izmed možnih oblik skupnostne oskrbe. Aktualni nacionalni program socialnega varstva prav gotovo predstavlja ustrezno »odskočno desko« za tovrsten razvoj. Za uspešno uresničevanje ciljev nacionalnega programa je pomembna tudi dobra operacionalizacija oz. konkretizacija programa v izvedbenih načrtih tako na ravni regij kot tudi države; predvsem pa bo potreben sinergičen vložek in delovanje različnih strok in politik, ki se dotikajo obravnavanega področja – torej bivanja in oskrbe starejših ljudi.

V tem mnenju se ji pridružuje tudi **Vučak**, ki meni, da nacionalni program socialnega varstva s svojimi cilji in vodili lahko poveča število uporabnikov t. i. skupnostnih oblik socialnega varstva, seveda pa je veliko odvisno od trenutnih razmer v Sloveniji in posluha za tovrstno idejo s strani države, javnosti, svojcev, izvajalcev.

Manj aktivno vlogo države pri ustanavljanju stanovanjskih skupin vidita **Grdiša** in **Vrhovec**. Prvi meni, da še posebej v primeru, ko gre za neinstitucionalno obliko stanovanjske skupine, ni potrebno sprejemati kakšnih pravilnikov. Meni pa, da je najpomembnejše informirati ljudi o možnostih takšne oblike bivanja in prednostih, ki jih le ta prinaša. Sicer pa trdi, da je najboljša promocija takšnega načina življenja v starosti prav dobro delujoča stanovanjska skupina, ki bi se jo lahko postavilo kot model za organizacijo drugih skupin. Država in drugi akterji bi zato morali podpreti delovanje združenj svetovalnic za izboljšanje bivanja starejših, da bo zagotovljeno informiranje, izobraževanje

in svetovanje o alternativnih oblikah bivanja.

Vrhovec pa od države pričakuje predvsem povečano odzivnost in fleksibilnost, ki bi lahko olajšala ustanavljanje takšnih stanovanjskih skupin. Nacionalni program socialnega varstva lahko po njegovem spremeni in spodbudi razmerja, vendar le, če bo država izhajala iz stališča, da so medčloveški odnosi nekaj dinamičnega in nepredvidljivega, da se vsak še tako dober in dobronameren okvir prej ali slej izkaže kot neuporaben, omejujoč in obremenjujoč, če ni v zasnovi prilagodljiv.

Podobno razmišlja **Satler**. Meni, naj država čim manj regulira in se vmešava, dokler stanovalci tega ne želijo. Stanovanjske skupine bi bile lahko organizirane podobno kot društva in bi jih stanovalci sami upravljali. Po potrebi bi sami najemali pomoč (čiščenje, kuhanje itd.). Ne bi jih smeli obravnavati drugače kot razširjene družine, kjer živita dve ali celo štiri generacije skupaj v eni hiši. Pričakovati bi bilo, da bi vsaj na začetku zagotovili bivalne prostore in finančno pomagali tistim z nizkimi dohodki. Verjetno pa bi delovanje stanovanjskih skupin v praksi pokazalo ali obstaja potreba po regulativi s strani države.

Vučak pričakuje od države aktivno delovanje na tem področju. Pravi, da je potrebno imeti v prvi vrsti urejeno zakonodajo glede stanovanjske politike (prilagojeni razpisi za neprofitna stanovanja tudi za starejšo populacijo, ki ima eksistenčne in stanovanjske probleme). Meni še, da je pri ustanavljanju formalnih oblik stanovanjskih skupin pomembno, da država kot pomemben partner, poleg izvajalcev, civilne družbe, družine, nevladnih organizacij in lokalnih skupnosti, z ustrežno zakonodajo poskrbi, da se dosledno upoštevajo osnovna načela socialnega varstva in sledi vodilom, ki veljajo za celoten sistem socialnega varstva, kot so: razpoložljivost, dostopnost, dosegljivost storitev in programov tudi za starejšo populacijo, integriranost, sodelovanje z uporabniki ipd. Stanovanjske skupine starejših, predvsem tiste, v katerih bi živeli stanovalci, ki imajo eksistenčne in bivanjske probleme (nizke pokojnine, starejša populacija v občinskih stanovanjih), so zaradi specifičnosti in glede na ostale programe oz. storitve socialnega varstva (npr. dnevna varstva, svetovalnice), odvisne od stabilnega financiranja države in lokalnih skupnosti predvsem zaradi varnosti glede plačevanja najemnine, stroškov, po potrebi strokovnega kadra ipd.

4. POZNA MOŽNOSTI VEČ MOŽNIH OBLIK STANOVANJSKIH SKUPIN STAREJŠIH: OD POPOLNOMA NEFORMALNEGA NAJEMA ALI NAKUPA VEČJE HIŠE S STRANI DOLGOLETNIH PRIJATELJEV, KJER HIŠA NITI NI NUJNO PRILAGOJENA POTREBAM STAREJŠIH, DO BOLJ FORMALIZIRANIH OBLIK, KOT SO NPR. GOSPODINJSKE SKUPINE, KI DELUJEJO V DOMOVIH ZA STAREJŠE. KATERA OBLIKA SE VAM ZDI NAJBOLJ PRIMERNA ZA SLOVENSKI PROSTOR?

Imperl pravi, da v tujini, predvsem na Nizozemskem, Danskem in Skandinaviji, že dolgo časa poznajo izrazito lokalne in »domače« neformalne oblike skupnega bivanja manjšega števila (do deset) starostnikov. Starejši pari z večjim lastnim stanovanjskim objektom so le-tega spremenili v stanovanjsko skupino, kjer so se starostniki samoorganizirali in najeli toliko oskrbovalnega osebja, kot so ga potrebovali. Temu seveda niso rekli »javna služba«. Bila je oblika samoorganiziranega življenja v starosti.

V svoji knjigi »Kakovost oskrbe starejših – izziv za prihodnost« (2012) omenja primer Hofje iz Nizozemske. Niek de Boer (2001) opisuje to stanovanjsko skupino kot obdano z običajnimi stanovanji, kjer živijo družine ali posamezniki in kjer stanujejo tudi starejši ljudje. V pritličju stanujejo v sklopu stanovanjske skupine osebe z demenco, v nadstropju se nahajajo družinska stanovanja ali tudi stanovanja za stanovanjske skupine mlajših ljudi. Take lokalne gospodinjske skupine so nastale kot alternativa notranji strukturi in konceptu klasičnih domov za starejše.

Država je v teh primerih torej odprla vrata samoiniciativi in tako obliko podprla s »pravili«, do mere, do katere je to koristilo starejšim pri oblikovanju stanovanjskih skupin. Podobnih neformalnih oblik je cela paleta. V novem času pa so se razvile bolj formalizirane oblike. Literatura navaja štiri tipe stanovanjskih oz. gospodinjskih skupin. »Integrirani stacionarni tip« stanovanjske oz. gospodinjske skupine je tipičen za domove starejših. Le-ta je razdeljen na delno avtonomne oskrbovalno-negovalne enote, ki imajo družini podoben značaj in se večinoma same oskrbujejo. »Zunanji stacionarni tip« je k domu za starejše priključena gospodinjska skupina, ki oskrbuje in neguje starostnike, predvsem osebe

z demenco v običajnem bivalnem okolju (izven matičnega doma), vendar je organizacijsko priključena stacionarni organizaciji. »Ambulantni tip z osrednjo referenčno osebo« je tak, kjer starejši, od nege odvisni ljudje sami zaposlijo gospodinjjo oz. oskrbovalko. Le-ta je skupini dnevno na voljo kot oseba, ki poskrbi za njihove potrebe in želje. Pri manj oskrbe in nege potrebnih stanovalcih lahko to pomeni samo nekajurno dnevno prisotnost denimo socialne delavke. V tem primeru izvaja zdravstveno nego verificirani ponudnik ambulantne službe oz. izvajalec pomoči na domu, ki ga izbere skupina. Zadnji je »ambulantni tip z izključno oskrbo ambulantne službe oz. izvajalca pomoči na domu«, kjer je oskrba osredotočena na dejansko potrebo po oskrbi in negi posameznega stanovalca/ke. Ljudje vse želje oz. potrebe »kupijo« pri ambulantni službi oz. izvajalcu pomoči na domu. Katera od opisanih oblik bi bila najprimernejša za slovenski prostor? Odgovor je enostaven, potrebujemo vse oblike, skladno s potrebo in željami starostnikov. Problem je, da smo v Sloveniji priča razvoja predvsem integriranega stacionarnega tipa, medtem ko o drugih tipih in predvsem neformalnih oblikah skoraj ne moremo govoriti.

Podobno razmišlja **Koprivnikar**, ki bistveno prednost stanovanjskih skupin vidi predvsem v bolj enostavnem prilagajanju dejanskim in nujnim potrebam njenih uporabnikov. Po njegovem mnenju je najpomembnejše, da sta infrastruktura in organizacija pomoči taka, da jo je s podpornimi službami, adaptacijami in opremljanjem mogoče promptno prilagajati potrebam stanovalcev v stanovanjski skupini. Strogo ločevanje po tipih je samo dodaten zaviralni element razvoja stanovanjskih skupin. **Grdiša** se strinja, kako pomembno je, da imajo ljudje izbiro in se lahko vsak posameznik odloči glede na lastne potrebe in zmožnosti, pri čemer pa morajo biti za sprejemanje pravih odločitev odlično informirani, za kar lahko poskrbijo svetovalnice, kot je ZDUS-ova svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših.

Pomen informiranja starejših in možnost izbire glede bivanja starejših poudarja tudi **Nagode**. Še prej pa izpostavlja, da je glede na dolgo tradicijo domov za starejše in relativno visoko stopnjo institucionaliziranosti oskrbe starejših v Sloveniji kratkoročno bolj verjetna uveljavitev bolj formaliziranih oblik stanovanjskih skupin. Takšne so na primer gospodinjne skupine, ki so do neke mere pri nas že zaživele, predvsem v

okviru prestrukturiranja domov za starejše. Tudi svetovalnica za starejše pri ZDUS beleži kar nekaj primerov, ko se starejši ljudje zanimajo za sobivanje, pogosto pa nimajo na voljo dovolj informacij in izkušenj iz prve roke in ne vedo, kako bi se takšnega projekta sploh lotili, na kaj morajo biti pozorni in podobno. Vsekakor ima Slovenija potencial tudi za takšne oblike sobivanja, bi pa na tem področju v prvi fazi veljalo več truda vložiti predvsem v informiranje in osveščanje splošne in strokovne javnosti o različnih možnostih sobivanja.

Vrhovec meni, da ni ene in edine najbolj primerne oblike in da je najpomembnejše ponuditi bodočim stanovalcem svobodno izbiro. Pravi, da so primerne vse oblike, če le ustrezajo stanovalcem, ki v njih živijo. Ti morajo imeti možnost, da izberejo njim najustreznejšo obliko. Formalni okvir pa mora to možnost izbire omogočati, ne pa določati najbolj primerno obliko. Poleg tega je starost daljše obdobje. Nikomur na kraj pameti ne pade, da bi otrok ostal v jaslih do 18. leta. Starostnike pa bi vse po vrsti strpali v domove za ostarele. Enako kot imajo različno stari otroci različne sposobnosti, potrebe in interese, jih imajo tudi starejši.

Iz podobne podmene izhaja tudi **Satler**. Pravi, da pri iskanju idealne oblike stanovanjske skupine za

slovenski prostor ni enoznačnega odgovora. Različne tipe stanovanjskih skupin Satler razdeli na:

- skupino dolgoletnih prijateljev, ki v tem obdobju spoznajo, da bi od skupnega življenja imeli koristi – v vsako zvezo namreč vstopamo ali v njej vztrajamo zaradi koristi, pa naj bo to materialna, socialna ali čustvena;
- skupino prijateljskih zakonskih parov, ki s tem želijo poskrbeti za partnerja v primeru smrti zakonca, ali kadar je eden potreben stalnega varstva (demenca), drugi pa sam 24 urnega varstva na dan ne zmore;
- po spolu in stanu mešano skupino prijateljev, ki se veliko družijo že prej, pa si z življenjem v stanovanjski skupini želijo znižati življenjske stroške in si zagotoviti celodnevno druženje in vzajemno pomoč;
- sestavljeno stanovanjsko skupino zainteresiranih, s prijavi v okviru kakšne neprofitne organizacije, ki bi po vzoru ženitnih posredovalnic na podlagi ankete in razgovorov zbrala skupine po 10 ljudi s podobno izobrazbo, političnim prepričanjem, interesi, finančnim stanjem, življenjskim slogom ... Skupino bi nato spodbujali, da se čim več družijo ob različnih priložnostih, v različno dolgih obdobjih (izleti, dopust) in v različnih situacijah. Po daljšem uvajalnem obdobju bi se nekaj teh ljudi samostojno odločilo za stanovanjsko skupino.

Satler ugotavlja, da je najprej potrebno ugotoviti, kaj si bodoči stanovalci želijo, in slediti njihovim željam. V stanovanjske skupine bi se morali združevati le stanovalci, ki so še sposobni samostojnega življenja in odločanja, čeprav bi z leti zaradi starosti postali soodvisni od drugih stanovalcev. Država naj omogoči le dolgoletni najem primernih prostorov za stanovanjske skupine po neprofitnih najemninah in sofinanciranje s strani države ali lokalnih skupnosti. Neprimerno bi bilo, da bi bil kdo od stanovalcev lastnik, saj bi se razmere ob njegovi smrti ali odhodu v institucionalno varstvo lahko spremenile. Satler meni, da bi bila stanovanjskim skupinam lahko namenjena sestavljena stanovanja iz dveh ali treh stanovanj v istem nadstropju bloka z dvigalom, ali pa pritlične atrijske hiše v že formiranem naselju (npr. Murgle).

Tudi **Vučak** se strinja s sogovorniki in poudarja pomen informiranosti in možnost izbire, katero obliko bivanja (tudi bivanja v stanovanjski skupini) si bodo izbrali. Za neformalni najem s strani

dolgoletnih prijateljev je pomembna predvsem informacija starejšim, da je taka oblika bivanja mogoča. Za realizacijo ustanavljanja take oblike stanovanjske skupine je potreben skupen prostor za starejšo populacijo, kjer bi bile dostopne te informacije, vključno z izobraževanjem in delitvijo izkušenj s strani ljudi, ki so tak način že prakticirali. Stanovanjska skupina bi lahko imela tudi zunanjega koordinatorja, ki bi nudil minimalno podporo in pomoč v obliki svetovanja pri ustanavljanju in organizaciji take oblike bivanja. Vučak meni še, da so pri vsaki obliki bivanja pomembni pogoji vključitve (eksistenčni položaj stanovalcev, starost, sposobnost bivanja v taki obliki ipd.). Predvideva namreč, da bi bili za različne tipe stanovanjskih skupin potrebni različni tipi ljudi. Stanovanjske skupine za starejše, katerih stanovalci bi potrebovali minimalno pomoč in podporo (strokovna pomoč in storitve), bi bile organizirane kot sobivanje starejših, ki imajo možnost izbire, da si med seboj pomagajo pri vsakodnevnih opravilih in principih vzajemne pomoči. Sicer pa se Vučak strinja z Nagodetovo, da bi se za starejše lažje uveljavile bolj formalizirane oblike stanovanjskih skupin. Meni, da bi bile v slovenskem prostoru dobrodošle tudi gospodinske skupine, ki bi nudile možnost bivanja starejšim stanovalcem, ki zaradi zmanjšanih zmožnosti ne zmorejo živeti sami, lahko pa še živijo izven institucionalnega varstva. V takih stanovanjskih skupinah bi bila potrebna večja prisotnost strokovnega kadra. Pomembno je, da bi imeli stanovalci možnost izbire, da bi npr. zaradi zmanjšanih zmožnosti za življenje lahko prehajali v gospodinske skupine, kjer bi imeli pomoč in podporo strokovnega kadra za storitve, ki bi jih potrebovali. Tudi tu bi bila vloga države, soročnikov in izvajalcev pomembna predvsem pri tistih stanovalcih, ki si zaradi materialnega položaja take oblike stanovanjskih skupin ne morajo privoščiti.

5. KAJ SO PO VAŠEM MNENJU GLAVNE PREPREKE, DA BI STANOVANJSKE SKUPINE (NEFORMALNE IN FORMALNE) V SLOVENIJI ZAŽIVELE?

Imperl ugotavlja, da je glavna prepreka za uveljavitev takšnih skupin v Sloveniji dejstvo, da obstajajo nekatere lobiji, ki v luči določene stroke ali ekonomskih pogledov ne gledajo na razvoj z vidika usmerjenosti na človeka. Zanimivo, da je država pri zadnjem ali

dveh zadnjih razpisih za podelitev koncesije na področju institucionalne oskrbe izpostavila prednost pridobivanja koncesije izvajalcem institucionalne oskrbe v obliki gospodinjstskih skupin. Državi bi lahko zamerili, da ni razpisala širše, torej tudi za možnost alternativnih oblik, kamor sodijo lokalne oblike ambulantnih stanovanjskih skupin. In kaj se je zgodilo? Večina izvajalcev, ki so na osnovi omenjenega razpisa pridobili koncesijo, je vnesla v velikem delu na nove koncepte prilagojeno arhitekturo doma za starejše, kar pa še ne pomeni, da so v domove vpeljali nove, stanovalcem prijaznejše koncepte. Za to le-ti potrebujejo »prevzgojo« oz. temeljito izobraževanje v kontekstu nove filozofije izvajanja oskrbe in nege ter selekcijo zaposlenih, ki so po novih konceptih pripravljeni delati.

Koprivnikar pa glavne prepreke vidi v togi regulativi, ki premalo fleksibilno določa bivanjske in kadrovske zahteve, v premajhni promociji stanovanjskih skupin, nedovzetnosti in problematičnosti postopkov in slabem odzivu lastnikov nepremičnin pri različnih oblikah solastništva in souporabe nepremičnin zasebnikov in slabo razvitih skupnostnih oblikah pomoči s področja dolgotrajne oskrbe in nege.

Podobno razmišljajo tudi **Grdiša**, **Vrhovec** in **Vučak**. Prvi kot eno izmed glavnih ovir vidi miselnost in neinformiranost ljudi, ki pa se po njegovem mnenju lahko hitro spremeni z uvedbo stanovanjskih skupin v praksi in z dobrim informiranjem ljudi o prednosti takšnega življenja v starosti. Ključno je torej informiranje in dobro svetovanje, ki ga lahko izvaja ZDUS-ova svetovalnica za izboljšanje bivanja starejših. Drugi pa poleg nefleksibilnosti starejših pri reševanju njihovega stanovanjskega vprašanja prav tako opozarja na pomanjkanje informacij o stanovanjskih skupinah. Ko posameznik ugotovi, da mu kalup »dokler zmorem bom doma, potem pa v dom« ne ustreza, potrebuje informacije, kaj storiti. Potrebuje predvsem informacijo, kam se obrniti, da bo spoznal somišljenike, s katerimi bo šel skupaj bivat, za krajše ali daljše obdobje, morda najprej poskusno, morda sploh ne v Sloveniji ali celo ne v Evropi. **Vučak** prav tako opozarja na pomanjkanje informacij, raziskav, okroglih miz.

Nagode v zvezi z vprašanjem o preprekah, s katerimi se soočajo alternativne oblike bivanja starejših v Sloveniji, opozarja na eno izmed raziskav Eurobarometra, ki ugotavlja, da skoraj tretjina

Slovencev kot najboljšo možnost glede oskrbe njihovih odvisnih staršev vidi v institucionalni oskrbi (dom za starejše), kar je najverjetneje posledica dolge tradicije domov za starejše v Sloveniji, ki je dolgo časa veljala za edini izhod pri reševanju bivanja in skrbi za starejše osebe. Skupnostne oblike oskrbe in bivanja so se v Sloveniji namreč začele intenzivneje razvijati šele pred dobrimi dvajsetimi leti – na primer stanovanjske skupine za osebe s težavami v duševnem zdravju, oskrbovana stanovanja, pomoč na domu, socialni servis, varovanje na daljavo in podobno. Nekatere med njimi niso dobro zaživele in niso dosegle večjega števila uporabnikov. Nagode ugotavlja, da lahko razloge za to iščemo tako na mikro kot tudi na makro ravni, velja pa jih upoštevati tudi pri ustvarjanju novih rešitev. Na makro ravni lahko kot prepreke opredelimo: pomanjkanje politične volje, zagotavljanje sredstev za preizkus in zagon novih oblik, sodelovanje med različnimi ravni in strokami ipd. Na mikro ravni pa velja v prvi vrsti kot prepreko opredeliti tradicionalno miselnost o domovih za starejše kot najbolj primernem izhodu ter nepripravljenost ali strah pred novimi oblikami oziroma novostmi. Na tej ravni velja omeniti tudi izrazito lastniško orientiranost, na pripisovanje velikega pomena dedovanju, na strah pred zaznambami in podobno. To so prepreke, ki bi jih lahko pričakovali na kratek rok. Ob primernem ozaveščanju, informiranju in spodbujanju ljudi k novim, individualnim in inovativnim rešitvam, pa bi dolgoročno gledano lahko pričakovali, da bodo tudi v Sloveniji zaživele različne alternativne oblike bivanja. Gre namreč za proces, za spremembo paradigme.

Tudi **Satler** kot glavno prepreko izpostavlja problem slovenske miselnosti in sprijaznenosti z idejo, da je za starostnika edina možnost odhod v dom. Tudi zato odhajajo starejši v dom, ko so že precej onemogli – domovi so postali, kljub trudu osebja, bolj negovalne bolnišnice in ne prostori, kjer bi varovanci z radostjo preživeli tretje oz. četrto življenjsko obdobje. Življenjska doba se podaljšuje, srečujemo vitalne in povsem bistre 90-letnike in celo stoletnike. Upokojuje se vedno več bolj izobraženih ljudi, ki niso tako zgarani, kot generacije pred njimi in imajo tudi povsem drugačna pričakovanja. Še vedno so željni učenja in znanja, skrbijo za zdrav življenjski slog in primerno prehrano, radi se gibljejo na prostem. Zato je o možnostih bivanja v stanovanjskih skupinah potrebno začeti govoriti javno, ne le v ozkih strokovnih krogih, ampak posredovati

informacije, kam se potencialni stanovalci lahko obrnejo in čimprej začeti s poskusnimi stanovanjskimi skupinami po celotni Sloveniji. Poleg tega ni presenečenje, da mlajše generacije za svoje starše vidijo najboljšo možnost v institucionalni oskrbi. Delovna doba se podaljšuje, delovni čas prav tako, zaradi globalizacije se vedno več mladih zaposluje v drugih državah. V domu za starejše je oskrba vse leto, 24 ur na dan, v domači oskrbi pa je že ob kratkotrajni boleznini stanje katastrofalno, saj otroci za nego svojih oslabeledih staršev ne morejo ostati doma, možnost najema druge osebe za nego na domu pa je slabo organizirana in jo starostniki tudi odklanjajo.

6. KATERI DEJAVNIKI BODO PO VAŠEM MNENJU KLJUČNI PRI URESNIČEVANJU IDEJE O STANOVANJSKIH SKUPINAH V SLOVENIJI?

Imperl meni, da bi lahko tu vprašanje razširili še na druge segmente sodobnih pristopov v oskrbi starejših. Po mnenju Christiana Hergl-Müllerja, priznanega nemškega strokovnjaka za oskrbo starejših, so za dve tretjini starostnikov, predvsem oseb z demenco, najprimernejše stanovanjske oz. gospodinjne skupine. Zato so pomembni dejavniki, ki bi lahko prispevali k razvoju tovrstnih oblik v slovenskem prostoru. Država mora opredeliti razvojno naravnana pravila oz. norme, ostati na poziciji opredeljevanja ključnih ciljev in prevzeti odgovornost za zakonito izvajanje. Na drugi strani rabimo strokovno, predvsem pa etično in moralno ozaveščene izvajalce ter za dobrobit starostnika senzibilno javnost, ki kot kompas usmerja in spodbuja razvoj z vplivom tako na zakonodajalca kot izvajalce.

Koprivnikar kot ključne udeležence prepozna pristojna ministrstva kot regulatorje, financerje dejavnosti (ZZZS, lokalne skupnosti, država s centri za socialno delo) ter izvajalce pomoči in nege na domu. Nasprotno pa **Grdiša** bolj stavi na nevladni sektor. Zdi se mu, da je pri tem najboljšo izhodišče prav Zveza društev upokojencev Slovenije, ki ima najbolj široko razpredeno mrežo starejših v Sloveniji. Ljudje jim zaupajo, prav tako pa so v okviru svoje svetovalnice in mednarodnega projekta HELPS že storili prve korake. Tudi zato bi bilo nujno potrebno, da bi delovanje svetovalnice zagotovili tudi vnaprej, za kar pa

je potrebno pridobiti podporo politikov, zdravstvene zavarovalnice in drugih. Tudi **Vrhovec** meni, da se ne smemo zanašati samo na državo. Pravi, da je potrebno v ospredje vedno postaviti posameznika. Za posamezne stanovanjske skupine je odločilen vsak posameznik posebej. Država mora omogočati dovolj prilagodljiv formalni okvir, takega, ki enakovredno omogoča in podpira prav vsako obliko stanovanjske skupine, za katero se kdorkoli odloči. In potem je tu tisti nekdo, ki bo upravljal z informacijami o ljudeh in nepremičninah. In imel zato potencialno veliko moč. **Vrhovec** je zato proti javnozasebnim partnerstvom, za katera meni, da so le drug izraz za prilasčanje javnega.

Za sodelovanje vseh akterjev pa se zavzema **Nagode**. Meni, da bo za uresničitev ideje stanovanjskih skupin pomembno sinergično sodelovanje različnih sektorjev in strok, od socialne, stanovanjske, zdravstvene, arhitekturne, urbanistične ipd. Pomembno vlogo pri ustanavljanju in organiziranju teh oblik bo odigrala tudi sinergija na različnih nivojih: država/ lokalna skupnost, stroka, posamezniki in njihovo socialno omrežje.

Podobno razmišlja **Vučak**. Po njenem mnenju so ključni deležniki pri uresničevanju ideje o stanovanjskih skupinah naslednji:

- starejši stanovalci; tu so najpomembnejše potrebe starejših potencialnih stanovalcev. Zaželeno bi bile raziskave s tega področja, iz katerih bi ugotovili, kakšne oblike stanovanjskih skupin v Sloveniji bi lahko zaživele in kdo bi v njih živel;
- država oz. vlada; tu je nujno urediti in dopolniti zakonodajo na področju socialnega varstva. Na področju duševnega zdravja je dober primer Zavod Hrastovec, katerega stanovanjske skupine predstavljajo dopolnilne storitve zavodski oskrbi. Poleg tega pa je na državni ravni potrebno zagotoviti financiranje takih skupin v obliki razpisov za programe v skupnosti (enoletni, večletni);
- izvajalci; strokovni kader mora biti primerno usposobljen in odprt za nove ideje. Prostor njihovega delovanja mora biti prostor druženja, svetovanja, sestankov, širjenja informacij, izobraževanja, izmenjav izkušenj iz tujine ipd;
- javne socialne in zdravstvene službe; te morajo veliko poudarka nameniti obveščanju (zloženke, članki, mediji) o dejavnosti, ki se že izvaja na to temo;

- e. financerji; organizacija okroglih miz (predstavniki ministrstev, lokalnih skupnosti, centrov za socialno delo, svojcev starejših ljudi, zdravstvenih domov, domov za starejše).

V sodelovanje več akterjev, ki bi s skupnimi močmi sodelovali pri uresničitvi ideje o stanovanjskih skupin za starejše v Sloveniji, verjame tudi **Satler**. Pri tem se ji zdi ključna dobro zastavljena informacijska mreža, kjer bi lahko pomagala društva upokojencev in Univerza za tretje življenjsko obdobje. Poskusne stanovanjske skupine po vseh večjih mestih bi bilo smiselno predstaviti v medijih. Pomemben je tudi premišljen sistem zagotavljanja primernih bivalnih prostorov. Večina hiš, v katerih zdaj živijo potencialni kandidati, je zaradi načina večnadstropne gradnje neprimernih. Ena izmed možnosti je, da bi potencialni stanovalci svoje nepremičnine dali v najem mladim družinam, z najemnino pa bi krili strošek bivanja v stanovanjski skupini. Tako bi imeli še vedno možnost, da se vrnejo domov, če z življenjem v stanovanjski skupini ne bi bili zadovoljni, veliko družin pa bi prišlo do primernih stanovanj.

7. ALI NAJ BO STANOVANJSKA SKUPINA VODENA »OD ZUNAJ« ALI PA MENITE, DA NAJ SOSTANOVALCI SAMI UREJAJO ORGANIZACIJSKE ZADEVE?

Imperl meni, da je veliko odvisno od psihofizičnih sposobnosti stanovalcev. Ne glede na stacionarni ali ambulantni tip stanovanjske skupine mora biti vpliv stanovalcev na življenje v skupini prioriteta. Drugo vprašanje pa je, ali potrebuje skupina nekoga »od zunaj«, ki načrtuje, organizira, izvaja in nadzira dogajanje v skupini. Neformalno ustanovljene stanovanjske skupine potrebujejo samo zakonski okvir, znotraj katerega lahko sooblikujejo življenje v skupnosti. Sicer se življenje napaja s potenciali, ki izhajajo iz sostanovalcev samih ali njihovih najbližjih.

Vse druge, bolj formalne stanovanjske skupine potrebujejo neko vodenje »od zunaj«. Obstaja veliko nians, od izrazito centralističnih, kjer prihajajo smernice, navodila, pravila, urejanja izključno iz centralne točke upravljanja ustanove, do demokratično vodenih skupin, kjer se priznava, da je vsaka skupina enkratna in posebna, kjer skupino vodi strokovno in organizacijsko avtonomen tim, ki »deli« življenje

izključno s stanovalci skupine in je dom kot ustanova le formalni okvir za zagotavljanje pogojev za izvajanje koncepta, kakovostno bivanje stanovalcev in ustvarjalno delo tima.

Podobno razmišlja tudi **Nagode**. Pravi, da lahko v primeru, ko je govora o neformalni stanovanjski skupini, stremimo k temu, da bi stanovalci čim več zadev urejali samostojno in avtonomno, ob predpostavki, da lahko izkoristijo že vse obstoječe potenciale v lokalni skupnosti (različni servisi, pomoč na domu, društva ipd.) ter da imajo na voljo, če želijo ali potrebujejo, ustrezno informacijsko in strokovno podporo pri ustanavljanju in vodenju stanovanjske skupine. V tem oziru bi na primer lahko ključno vlogo odigrala svetovalnica pri zdus, ki bi lahko posredovala izkušnje, rešitve, pasti drugih stanovanjskih skupin, jih povezovala ipd. Odločitev, koliko in kakšno pomoč in podporo od zunaj bi potrebovali, velja prepustiti stanovalcem samim. V primeru formalnih stanovanjskih skupin pa bi lahko določili nek minimum zunanega vodenja z vizijo, da stanovalci v čim večji meri sami skrbijo zase in se sami organizirajo. Vodenje mora biti fleksibilno in prilagojeno potrebam in zmožnostim stanovalcem.

Vučak pa meni, da je nivo zunanje pomoči in podpore stanovanjski skupini najbolj odvisen od potreb stanovalcev. Tudi oblike stanovanjskih skupin v Sloveniji so odvisne od potreb bodočih stanovalcev. Če potencialni kandidati menijo, da ni potrebna zunanja pomoč ter podpora in so eksistenčno neodvisni od države, lahko sami z minimalno »zunanjo podporo« urejajo zadeve. V Sloveniji bi bilo dobrodošlo, da zaživijo tudi takšne stanovanjske skupine. Z vsakodnevno prakso pa se pokažejo tudi nove potrebe in seveda tudi storitve, ki bi jih bodoči stanovalci potrebovali.

Izpostavlja še prakso na področju duševnega zdravja, kjer je bila na začetku potrebna »zunanja« pomoč in podpora, predvsem zaradi specifičnosti problematike (duševne motnje, zmanjšane zmožnosti, dolgoletne hospitalizacije ipd.). V stanovanjski skupini na področju duševnega zdravja je bil strokovni kader na začetku prisoten 24 ur dnevno. Na podlagi vsakodnevne dinamike stanovalcev, izkušenj s prakso, se je pomoč in podpora zmanjšala predvsem sorazmerno s potrebami stanovalcev in vsakodnevno dinamiko življenja v stanovanjski skupini. Vučak predvideva, da bi bilo v neformalnih oblikah stanovanjskih skupin starejših dovolj, da imajo stanovalci možnost podpore oz. pomoči od zunaj (npr.

koordinator, svetovalec sofinanciran s strani države, ki bi v primeru manjših težav nudil minimalno ustrezno podporo). Stanovalci, ki so materialno zmožni, bi storitve plačali sami. Za materialno manj sposobne bi plačala družina oz. lokalna skupnost.

V bolj formaliziranih stanovanjskih skupinah pa bi živeli stanovalci, ki bi na podlagi ugotovljenih potreb potrebovali več storitev, in tisti, ki bi bili odvisni od sofinanciranja države (lokalne skupnosti), ker nimajo dovolj lastnih sredstev in so brez družine. Storitve bi vključevale spremljanje k zdravniku, na pošto, na banko, gospodinjska dela, zdravstveno nego, pomoč in podporo strokovnega kadra ipd. in bi bile prilagojene individualnim potrebam vsakega stanovalca dotične stanovanjske skupine. Jasno pa je, da večja ko bo vloga države, predvsem pri sofinanciranju stanovanjskih skupin, bolj bo postavljala pogoje (kader – kakšen in koliko in ali bo nudena zunanja pomoč).

Koprivnikar v zvezi z urejanjem organizacijskih zadev v stanovanjskih skupinah zagovarja, da morajo

stanovalci stanovanjskih skupin čim več zadev urejati sami, na pomoč zunanjih organizacij naj se obrnejo, kadar je to nujno potrebno. Z njim se strinjata tudi **Grdiša** in **Vrhovec**. Prvi pravi, da je za stanovalce stanovanjske skupine bolje, da ima vsak občutek in možnost soodločanja, drugi pa, da je tudi pri tem vprašanje treba ponuditi čim več možnosti izbire. Tako naj sostanovalci svoje zadeve urejajo sami, z dogovorom, čim več, tem bolje. Imajo pa naj tudi možnost, in to predvideno, da se v primeru, če se ne morejo dogovoriti, lahko obrnejo na zaupanja vredno osebo ali organ, npr. nekoga, ki izvede mediacijo.

Podobno kot **Vrhovec**, razmišlja tudi **Satler**. V kolikor bi bila stanovanjska skupina ustanovljena neformalno – stanovalci bi jo ustanovili sami in jo tudi sami vodili – bi zunanjo pomoč poiskali le v primeru, ko bi jo potrebovali. Po njenem mnenju takšen tip skupine ne potrebuje nikogar, ki bi jo po uradni poti vodil od zunaj, vsekakor pa je odločitev o tem potrebno prepustiti stanovalcem. Tudi kadar bi skupina dobivala finančno pomoč od lokalne skupnosti ali

države, ni potrebno, da se zato še na tem področju razbohoti administracija. Z leti bi se stanovalci v taki skupini starali in sočasno tudi pomlajevali z novimi stanovalci, ki ob prihodu tudi ne bi smeli biti starejši od 70 let. Tako bi se ohranjala vitalnost skupine in zagotavljala vzajemna pomoč.

8. NA KAKŠEN NAČIN NAJ SE NAREDİ NABOR POTENCIALNIH KANDIDATOV ZA ŽIVLJENJE V STANOVANJSKIH SKUPINAH?

Imperl meni, da je potrebno najprej imeti izbor stanovanjskih skupin. Starostniki so previdni ter pogosto v strahu, kaj jih čaka in katero okolje bi jim lahko ponudilo ustrezno življenje. Dokler ni predstave v naši zavesti, dokler le govorimo in vsak po svoje interpretiramo življenje v stanovanjskih oz. gospodinjskih skupinah, je težko odločanje »za« ali »proti«. Ko bomo imeli različne prakse in ponudbe, ki si jih bodo lahko starejši predhodno ogledali, ne bo težko najti kandidatov za življenje v tovrstnih skupinah.

Ker stanovanjska skupina temelji na vzpostavljanju domačnosti, družinskosti, povezanosti in solidarnosti, je pomembno, da se vsak član skupine počuti enakovreden, upoštevan, sprejet, povezan ipd., ugotavlja **Nagode**. Pravi še, da je s tega vidika nabor potencialnih kandidatov eden zahtevnejših korakov v ustvarjanju stanovanjskih skupin. Prvo sito nabora je vsekakor želja posameznika za vstop v stanovanjsko skupino oziroma pripravljenost na sobivanje z neznanimi (ali pa znanimi) ljudmi. V nadaljevanju pa na nabor stanovalcev lahko vpliva mnogo različnih dejavnikov, odvisno (tudi) od vsakega posameznika, zato bi morali pri sestavljanju skupin upoštevati vzpostavljajočo se dinamiko odnosov med posamezniki (potencialnimi) kandidati ter biti pri tem izredno odprti in fleksibilni. Za potencialne kandidate oziroma za tiste, ki so izrazili željo po sobivanju, bi lahko organizirali razne aktivnosti in srečevanja kot prostor spoznavanja in ustvarjanja novih vezi, kar bi lahko predstavljalo tudi izhodišče za kreiranje stanovanjskih skupin.

Vučak meni, da bi se, v primeru, ko se stanovanjska skupina organizira formalno, nabor potencialnih kandidatov lahko začel s predhodno opravljenimi intervjuji, iz katerih bi bile razvidne potrebe in želje

ter profil stanovalcev. Iz teh razgovorov bo razvidno tudi, ali bo v stanovanjski skupini vključena dinamika medsebojne vzajemne pomoči. Pomembno je, da v procesu ustanavljanja sodelujejo vsi udeleženi. Tako je bilo tudi na področju duševnega zdravja, ko so v Altri leta 1994 odpirali drugo moško stanovanjsko skupino – v procesu ustanavljanja so sodelovali bodoči kandidati. Pomagali so pri adaptaciji stanovanja, kjer naj bi živeli. V tem obdobju so se bodoči stanovalci imeli priložnost spoznati, še vedno pa so imeli možnost izbire o (ne)vselitvi v stanovanjsko skupino.

Vrhovec izpostavlja še en pomemben vidik življenja v stanovanjski skupini in sicer kompatibilnost skupnih zanimanj, interesov in konjičkov. Iskanje stanovalcev mora potekati brez zunanjih vplivov; iskanje sostanovalca ni enako iskanju partnerja, je pa do določene mere primerljivo. Nekateri ljudje so nam pač simpatični in jim marsikaj oprostimo. Drugi pa so nam zoprni. Dva, ki sta si zoprna, tudi v prostovoljni, enakopravni sostanovalski skupini ne bosta uživala. Ne smemo pa pozabiti še na upoštevanje želje uporabnika in seveda oceno njegovih sposobnosti bivanja v stanovanjski skupini, na kar opozarja **Koprivnikar**.

Satler pri odgovoru na to vprašanje v ospredje postavlja informiranost. Ljudje morajo biti o možnosti takšnega bivanja najprej seznanjeni, da lahko o njem sploh začnejo razmišljati. Ljudje, ki bi živeli v stanovanjski skupini s prijatelji, sorodniki, bi se sami dogovorili in ne potrebujejo nikogar od zunaj, razen informacij, kako naj to formalno izpeljejo. Za tiste, ki se ne poznajo, pa bi želeli živeti v taki stanovanjski skupini, pa je dobra zamisel nabor kandidatov v službi zdus preko ankete in potem v daljšem pripravljalnem obdobju izoblikovanje primerne skupine in iskanje primerne bivalnega prostora. zdus bi lahko pripravil tudi natančna pravila obnašanja, upravljanja in hišni red, kjer bi predvideli vse podrobnosti, okrog katerih se mora skupina dogovoriti, preden se dokončno formira. Pri tem je seveda potrebno upoštevati, da so starejši zelo zakoreninjeni v svojih navadah, da je prilagajanje gotovo težje kot pri mladih, da je pomembno, ali so že kdaj prej sobivali z neznanci (v študentskih letih, na daljših potovanjih, izobraževanjih ipd.). Stanovalci, ki bi se bili zmožni sami svobodno odločati, ali bodo vstopili v stanovanjsko skupino ali ne, se bodo gotovo lahko odločili prav.

Intervju med Hans-Petrom Winterjem in Francem Imperlom, ki odlično predstavi prizadevanja za uveljavitev drugačnih, manj institucionalnih in bolj skupnostnih bivanjskih oblik starejših.

Objavljeno v reviji Kakovostna starost, 3. maj 2010.

OSKRBA STAREJŠIH – MORA ALI IZZIV JUTRIŠNJEGA DNE

AVTORJA:

HANS-PETER WINTER je arhitekt, ki je s svojimi sodelavci kakovost in humanost bivanja v starostni onemoglosti dvignil na novo razvojno stopnjo: domove za stare ljudi v smer gospodinjskih skupin, v domačem okolju pa je pobudnik številnih novih primernih oblik bivanja in oskrbe. Opredelil je štiri generacije domov za starejše. V Nemčiji je prejel najvišje priznanje na tem področju. Danes je aktiven upokojenec ter svetovalec na področju arhitekture domov za starejše v več državah.

FRANC IMPERL je psiholog, ki je med drugim opravljal službo direktorja centra za socialno delo, bil namestnik ministra za družino in socialno varstvo. Leta 1992 je ustanovil izobraževalno in razvojno družbo na področju socialnega varstva FIRIS IMPERL & CO. d.n.o., pozneje pa še hčerinsko projektno družbo SENIORPROJEKT, d.o.o. Njegova številna izobraževanja in plodno sodelovanje z uspešnimi programi po Evropi ga postavljajo za vodilnega strokovnjaka na področju razvoja oskrbe in nege onemoglih starih ljudi v Sloveniji.

IMPERL: Gospod Winter, večina bralcev revije Kakovostna starost vas ne pozna. Bi se lahko na kratko predstavili?

WINTER: Da, z veseljem. Skoraj vse svoje poklicno življenje sem se kot arhitekt posvečal bivanju in življenju ter življenjski situaciji starostnikov. Petintrideset let sem delal v ustanovi Kuratorium Deutsche Altershilfe (KDA). To je nepridobitna ustanova s sedežem v Kölnu. Vodil sem skupino skoraj tridesetih arhitektov, ki smo znotraj KDA in tudi drugače sodelovali s sociologi, psihologi in domskimi zdravniki. Težišče našega dela je bil izključno bivalni svet starejših in nege potrebnih oseb, pa tudi invalidov. Posvečali smo se različnim oblikam bivanja, npr. samostojnemu življenju, življenju v ustanovah, življenju z različnimi oblikami socialne pomoči. Naša naloga je bila razvijati nove programe, ki so bili rezultat raziskav. Na osnovi programov smo svetovali politiki na zvezni in deželni ravni. Svetovali smo trem socialnim združenjem, tudi s konkretnimi

projekti. Prirejali smo predavanja. Tudi sam sem predaval na različnih univerzah.

Pred petimi leti sem pri petinšestdesetih letih prenehal delati v KDA. Od takrat dalje delam kot samostojni arhitekt svetovalec, med drugim tudi že 16 let za družbo FIRIS IMPERL & CO. in v zadnjih letih z njeno hčerinsko družbo SENIORPROJEKT iz Logatca. Zdaj sem v Sloveniji prav zato, ker sem znova svetoval pri nekem projektu. Pri svojih sedemdesetih letih sem morda dober zgled za to, da pri petinšestdesetih letih ni treba prenehati delati.

IMPERL: Dovolite, da začnem z nekoliko bolj splošnim vprašanjem. Vaše življenje in delo je močno povezano s starejšo generacijo in razvojem ideje o dostojnem staranju. Kaj je za vas v kontekstu družbeno organizirane oskrbe starejših dostojno staranje?

WINTER: Vprašanje, ki ste mi ga zastavili, dragi gospod Imperl, je seveda zelo kompleksno. Kaj

pomeni dostojno staranje? Kot arhitekt, ki sem bil socialnodružbeno vedno aktiven, vidim prav številne vidike. Začne se na primer s tem, da se nekoga pri starosti 60 ali 65 let ne odslovi iz aktivnega delovnega življenja. Delovne procese in delovno dobo bi morali individualizirati, prilagoditi starejšemu človeku. Nekdo, ki lahko dela naprej in to tudi hoče, naj bi delal do sedemdesetih let. Tisti, ki tega ne zmore, naj bi prenehal pri petinšestdesetih ali še prej. Vse to je povezano s kakovostjo življenja in dostojanstvom v starosti.

Sem spadajo tudi spodobne pokojnine. Da prejemo takšne pokojnine, od katerih lahko živimo. Veliko ljudi v Evropi tega ne more. V revščini živi na sto tisoče ali milijone ljudi, večinoma starih žensk, ki prejema samo 60 % pokojnine po svojem možu. Nedostojno je, da naša družba ne more poskrbeti, da ljudje v starosti ne bi živeli v revščini. Vprašati se moramo, zakaj ne obstajajo možnosti za dodatni zaslužek.

Starost je zelo stigmatizirana. Nekdo pri šestdesetih ali petinšestdesetih letih pravzaprav ni več polnovreden član naše družbe. Komaj se upokojimo, že nam pišejo pogrebni zavodi in zavarovalnice, ki bi financirali pogreb. To, da smo izrinjeni proti svoji volji, čeprav imamo še povsem bistro glavo, da nimamo več veliko dela ali da nismo več potrebni, vse to je povezano z dostojanstvom v starosti.

Biti potreben lahko pomeni tudi, da sem zaželen kot strokovnjak starostnik. V Evropi je veliko primerov, ko so stari managerji kot strokovnjaki dejavni po vsem svetu. Zanimiv je projekt Prihodnost starost fundacije Bosch. Ta fundacija je v minulem letu razpisala nagrade za dobre primere aktivnega življenja v starosti. Vedno znova nas preseneča raznovrstnost dejavnosti, ki so se jih sposobni lotiti starostniki. Izkazalo se je, da jih družba potrebuje, da so lahko dostojno dejavni v starosti. Celo osemdesetletniki še nastopajo v gledališču.

To so splošne usmeritve, kaj pomeni dostojno staranje. Dostojno staranje pomeni tudi to, da takrat, ko se pojavijo starostne težave, lahko ostanemo v svojem stanovanju. Stanovanja naj bodo prilagojena našim potrebam. Dostojno staranje zajema zelo veliko področij. Več o tem kot arhitekt ne bi govoril.

IMPERL: V Evropi je v porastu število starih oz. oseb, ki rabijo pomoč, prav tako pa upad srednje generacije in ljudi, ki lahko nudijo pomoč. Vse življenje ste bili strateg razvoja konceptov različnih oblik oskrbe starih ljudi. Kakšno perspektivo ima glede na omenjeno dejstvo ta razvoj v prihodnje?

WINTER: Da, to je zelo dobro vprašanje. Kar nemočni se počutimo, kadar o tem razmišljamo. V Nemčiji in v mnogo drugih evropskih državah se danes soočamo z dejstvom, da ni dovolj mladih ljudi, ki bi skrbeli za starejše. Prirastek mladih se v naši družbi zmanjšuje in vse več je starostnikov. Vse to je povezano z demografskim razvojem. Domnevamo, da država v prihodnje ne bo več zmogla financirati, kar trenutno še lahko.

IMPERL: Kaj to pomeni?

“*Starostniki bodo morali sami dajati več pobud, kar se danes že dogaja. Potencial samopomoči je danes mnogo večji, kot je bil še pred nekaj leti. Tako imamo starostnike, ki so pri petinšestdesetih, sedemdesetih ali petinsedemdesetih letih aktivni v svojih soseskah, ponujajo svetovalne storitve v svojih stanovanjskih četrtih ali so se povezali v stanovanjske skupnosti.*”

Gerontologi v Nemčiji celo priporočajo zmanjšanje državne pomoči in omejitev le-te na osebe, ki potrebujejo nego. Za osamljene v lastnem stanovanju naj bi zagotovili več možnosti samopomoči, v stanovanjskih četrtih naj bi uredili sosedske kavarne – preprosto naj bi zagotovili več potencialov za samopomoč. Profesor Gröntgen iz Nemčije zagovarja stališče, da naj bi v prihodnje celo za osebe, potrebne nege in oskrbe, v večji meri kot zdaj poskrbeli v soseskah in s »profesionalizacijo« laikov. Država v prihodnje finančno ne bo več zmogla zagotoviti vseh storitev, ki jih zdaj za stare ljudi še opravlja. Prisiljeni smo vzpostaviti več potencialov samopomoči. Na splošno je Evropa, ne samo Nemčija, na tej poti že veliko storila.

IMPERL: Pri tem je zanimivo vprašanje, kakšno vlogo imajo pri razvoju človeku prijazne oskrbe starih ljudi

izvajalske organizacije, inštituti na področju socialnega varstva oz. oskrbe starejših in kakšno politika, oz. vladni resorji, ki so zadolženi za to področje?

WINTER: Vsaj v Nemčiji ima politika pri razvijanju strategij pomoči manjšo vlogo, nove ideje razvijajo predvsem izvajalske organizacije, dobrodelna združenja ali prihajajo pobude iz baze, torej od generacij starejših. Prav te pobude in ideje prevzamejo ter razvijajo izvajalske organizacije.

Pri KDA smo imeli odlično situacijo, da smo bili svetovalni in raziskovalni institut, delali smo z bazo ter imeli možnost svetovati politiki in izvajalskim organizacijam. Naši nasveti so bili deloma tudi sprejeti. Vendar samo takrat, ko je država to hotela. Tako so nastajali projekti modelov, ki so pozneje postali standard. Takšen primer so gospodinjske skupine znotraj domov četrte generacije. Tega modela ni razvila politika, temveč izvira zamisel iz neke organizacije. Traja štiri ali pet let, včasih tudi dlje, da politika prevzame in sprejme takšne ideje in jih, če je možno, tudi sofinancira.

IMPERL: Država je torej pri tem pomembna, ima pa svojo specifično držo.

WINTER: Država je seveda samostojna in nemalo krat zelo samovoljna ter ne reagira vedno na potrebe ljudi. Odziva se predvsem na politično relevantne ideje. Zdaj počasi prehajamo v situacijo, ko državi zmanjkuje denarja in pravzaprav ne more več kar tako določati dogajanja na področju oskrbe starejših.

Koncepti se bodo vse bolj razvijali v bazi, predvsem na osnovi potreb in želja starostnikov. Sedemdeset- in osemdesetletniki bodo postali aktivni in bodo artikulirali politiko za starostnike preprosto z geslom: »Kolikor manjši bo vpliv države na oskrbo starostnikov, toliko boljša bo.« Kakšna naj bo ta oskrba, kako naj bo organizirano življenje starostnikov, tega ne more definirati izključno in samo država. To je potrebno prepustiti civilni družbi, dobrodelnim združenjem in starostnikom. Le-ti bodo vedno bolj postajali strokovnjaki za svoj položaj in država bo morala dobro prisluhniti, kaj hoče baza. Če bo to vnesla v zakone, bo izvajala dobro politiko. Oskrba starostnikov zgolj na osnovi diktata države pa zagotovo nima prave človeške podobe.

IMPERL: Nič niste omenili vloge gerontologov in gerontologije. Kakšna je po vašem mnenju njena vloga pri človeku prijazni oskrbi starih ljudi?

WINTER: Vloga gerontologije žal ni tako velika. Sam sem včasih mislil, da je drugače. Pri nas danes gerontologi predvsem svetujejo oz. nudijo odgovore politiki, ti pa potrebujejo poglede na demografski razvoj, tematiko pokojnin in zdravja. Gerontologija tako ne raziskuje življenjskih svetov starih ljudi. Zato na »neposredni vsakdanjik« starostnika, po moji presoji, nima skoraj nobenega vpliva.

IMPERL: Pa pojdiva na vaše ožje strokovno področje: arhitekturo sodobnih domov za stare ljudi. Kje je danes na tem področju Evropa?

WINTER: Nedvomno so na tem področju v Evropi veliko bolj razvite države Beneluksa – Nizozemska, Belgija in Luksemburg – in skandinavske države kot pa denimo države južne Evrope, npr. Italija, Francija itd. To velja tudi za Nemčijo. V državah Beneluksa in v Skandinaviji je razumevanje starostnikov mnogo večje. V teh družbah so le-ti veliko bolj spoštovani, tudi invalidi, ne samo starostniki. Tu so deležni večjega razumevanja in samorazumevanja kot v Nemčiji, kjer se vedno zgledujemo po tem, kaj se dogaja na Nizozemskem in v Skandinaviji. Modeli, ki jih zdaj poskušamo uresničiti v Nemčiji – npr. na področju stacionarne nege, gospodinjskih skupin ali življenja v stanovanjskih četrtih, v katerih si starostniki lahko bolje uredijo življenje – vse to so impulzi, ki prihajajo z Nizozemske in iz Skandinavije. Za njimi vedno nekoliko zaostajamo. Več denarja namenjamo zdravljenju delovno aktivnih ljudi. Nemci v bolnišnice investiramo trikrat več denarja kot Nizozemci. Le-ti pa porabijo trikrat več denarja za oskrbo starejših in invalidnih oseb kot mi v Nemčiji ter v drugih sosednjih državah. Starostniki in invalidi imajo v Nemčiji manjšo družbeno veljavo kot v državah Beneluksa in v Skandinaviji. To moramo nadoknaditi.

IMPERL: Omenjate gospodinjske skupine. Kaj so bistvene značilnosti sodobnega modela gospodinjskih skupin za oskrbo in nego starih ljudi?

WINTER: Prehod s konvencionalnih domov za starejše na t. i. gospodinjske skupine je pravzaprav evropska ideja. V ustanovi KDA smo jo uvozili iz Francije oz. že bolj konkretizirano iz Nizozemske in

jo uresničili v Nemčiji in drugih evropskih državah. Lahko rečemo, da je zelo pomembna sprememba miselnosti v tem, da se nega in oskrba starih ljudi odmikata od medicinskega modela. Domove sem razdelil v generacije. Domovi druge generacije so bili bolj usmerjeni na medicinski model. V ospredju so bili nega oz. kakovost nege, medicinske sestre in zdravnik. Zdaj pa prehajamo na socialni model, kjer je v ospredju človek kot socialno bitje. V izhodišču so odnosi, počutje in kakovostno bivanje, kar v celoti omogoča dostojno življenje. To je odmik od totalne ustanove oz. modela ustanove in usmeritev k stanovanjskemu modelu. Danes že govorimo, da je to gibanje v večjem delu Evrope spremenilo življenje v institucijah, da je življenje v domovih postalo bolj človeško in bistveno bolj dostojanstveno. Nekatere države to spremembo težko sprejemajo, tudi nekateri ustanovitelji domov v državi. Toda razvoja ni več mogoče zaustaviti. Napočil je čas, ko bodo stari konvencionalni domovi starejših, organizirani podobno kot bolnišnice, le še preteklost, pa če nam je to prav ali ne.

IMPERL: Sta model in arhitektura gospodinjske skupine zadnji model razvoja znotraj negovalnih domov?

WINTER: Torej, govorimo o modelih in generacijah. Razvoj domov za starejše po drugi svetovni vojni sem razdelil v t. i. generacije: prvo, drugo, tretjo in četrto generacijo. Četrta generacija so gospodinjske skupine, ki jih poznate tudi v Sloveniji. Pogosto me sprašujejo, ali je to zadnji model ali obstaja še peti model domov za nego. Kolikor vem, ne. Bolj verjetno je, da so domovi v sedanji obliki pravzaprav iztekajoči se model in bomo v mestu raje poskusili organizirati stanovanjske četrti tako, da se v primeru potrebe po negi in oskrbi ne bo treba nikomur več iz svoje četrti izseliti. Te storitve bodo zagotovljene ambulantno v stanovanju oz. v obliki pomoči na domu. V stanovanjskih četrtih bodo organizirane v okviru stanovanjskih hiš ali blokov tudi posamezne gospodinjske skupine, kot to že prakticirajo v Švici. Nizozemci so tu znova korak pred nami. Govorijo o oskrbovanih stanovanjskih četrtih. To ni več oskrbovano bivanje v posamezni hiši, temveč nameravajo kar celotno četrt ali vas urediti tako, da bodo pomoči in postrežbe potrebne osebe ter mlajši invalidi v takšni četrti ostali. To pomeni, da bodo prilagodili stanovanja, uredili četrtne kavarne in stanovanjske skupine za premične starostnike. Le-ti bodo lahko

ostali v svojem znanem kraju in ne bodo osamljeni. V Švici razen zgoraj omenjenih posameznih gospodinjskih skupin v stanovanjskih četrtih urejajo majhna negovalnega gnezda, ki omogočajo fleksibilno uporabo. V njih danes prebivajo starejši, ki potrebujejo nego in oskrbo, pojutrišnjem bi jih lahko uporabljale študentske stanovanjske skupnosti. Mislimo, da starejše osebe ne bodo več hotele živeti v velikih domovih za nego, kot je bilo to v preteklosti, četudi bi to bile gospodinjske skupine. To se bo zgodilo v tolikšni meri, kolikor bodo starostniki sami artikulirali svoje potrebe, kot sem že večkrat povedal, in sami postali strokovnjaki za svojo vsakokratno situacijo. Stiske v starosti se kažejo v različnih oblikah in treba je ohraniti raznolikost. Takšno je moje mnenje. Toda trend kaže, da pete generacije ne bo in da so domovi starejših pravzaprav model, ki se opušča. Nega se bo skoraj v celoti izvajala ambulantno. Stacionarne ustanove bodo nato v glavnem le še preteklost.

IMPERL: V Sloveniji smo še daleč od teh modelov. Veseli bi bili, če bi našim starostnikom lahko ponudili bivanje v gospodinjskih skupinah s sprejemljivim številom stanovalcev. Kaj je za vas »sprejemljivo« št看ilo stanovalcev znotraj gospodinjske skupine? Od 6 do 8 ali tja do 12 stanovalcev. Katero je maksimalno število stanovalcev, da še lahko govorimo o gospodinjski skupini?

WINTER: Pred slabimi desetimi leti smo začeli s 6 do 8 stanovalci. To izhaja iz psihologije, ki uči, da skupina optimalno funkcioniра, če v njej ne živi skupaj več kot 6 ali 8 oseb. Prvi projekti so bili v praksi tako tudi realizirani. Vendar so ekonomisti in tisti, ki se ukvarjajo s stroški, prav kmalu ugotovili, da so skupine premajhne in jih je treba povečati. Sledile so skupine z 10 stanovalci. Medtem so zgolj zaradi stroškov prešli tudi na 12 oseb. Rekli bi lahko, da zaradi prisile gospodarnega poslovanja. Takšno število nima več veliko opraviti s skupino v psihološkem smislu. Ukloniti se pač moramo prisili poslovne ekonomije. Razen tega menim, da je gospodinjska skupina dejansko uresničena v primeru samostojnega gospodinjstva, v katerem potekajo vse dejavnosti normalnega gospodinjstva: kuhanje, pranje perila in kjer ima glavno besedo gospodinjsko in ne negovalno osebje. Takrat je navsezadnje vseeno, če je v skupini stanovalcev več ali manj. Še posebej, če ta pozitivni razvoj, ki se imenuje gospodinjska skupina, primerjamo s klasičnimi domovi za nego, kjer živi 20 ali več oseb na »oddelku« in niso

niti približno deležni takšne kakovosti kot 10 ali 12 oseb v gospodinjski skupini.

IMPERL: Omejitev števila znotraj gospodinjске skupine je pogojeno tudi s t. i. »normalnostjo« bivanja in življenja. Zakaj govorimo o normalizaciji bivanja starih ljudi v gospodinjских skupinah? Kaj vse normalizacija pomeni in obsega?

WINTER: Če govorimo o normalnosti bivanja, bi lahko dejal, da je to nekaj, kar imamo v sodobnih domovih: vsak ima svojo sobo, svojo kopalnico s prho. Če vse poteka gladko, sme stanovalac postaviti v sobo celo nekaj svojega pohištva ali pa je to postavljeno v skupnem prostoru. Za normalnost bivanja se že potrudimo in smo pogosto tudi uspešni.

Važnejša pa je normalnost življenja. Torej gre za normalen način življenja. Tu moram vprašanje obrniti: Kako ste živeli doma? Ste to občutili kot normalno? Se pravi, normalnost z vsemi dobrinami in tudi pomanjkljivostmi, npr. zaradi premajhnih sob, slabe lege stanovanja, neogrevanega stanovanja in ne vem česa vsega še. Skratka vse, kar doživljam doma, je normalnost. To normalnost domačega bivanja hočemo prenesti v dom.

IMPERL: Kaj pa vsakdanjik?

WINTER: Vsakdanjik, kot sem ga doživljal v svojem domačem okolju, je normalnost. Tega v domu ne bomo nikoli dosegli, saj je tu vsakdanjik nekaj umetnega. Tudi gospodinjска skupina je samo poskus, da bi se kar najbolj približali normalnosti. Popolnoma nenormalno je npr., da moram živeti skupaj z osmimi ali desetimi popolnoma tujimi osebami, ki so prav tako potrebne nege in oskrbe ali so celo dementne. Lahko pa se potrudimo, da bi vnesli kar največ normalnosti v takšen vsakdanjik. In prav to je vodenje gospodinjstva, prisotnost gospodinje ali kot ji pravimo v Nemčiji »prezenčne osebe« in zagotavljanje t. i. ambulantne nege. Če hočemo več normalnosti v vsakdanjiku, potem proč od medicinskega modela. Ni normalno, da zame stalno skrbi medicinska sestra ali negovalka, temveč mora biti to nekdo iz socialnih poklicev ali gospodinja. Skratka, normalnost z vsemi nerodnostmi, ki jih moramo dopustiti in jih biti sposobni zdržati. Tisti, ki so odgovorni za poslovanje domov, v večini primerov normalnosti ne zdržijo in to je velik problem. Zanje

je preveč naporna. Zato postavijo pravila, ki se jim moramo ukloniti. To pa je največja nenormalnost življenja, ki si jo sploh lahko zamislimo. Potreben je pogum dopustiti starostnikom, da tudi v domu lahko živijo kar najbolj normalno in skladno s svojo biografijo.

IMPERL: Te stvari se mi zdijo izredno pomembne, z vidika izvedbe pa, kot rečeno, zelo problematične. Govorimo o različnem številu stanovalcev v skupini, različni stopnji samostojnosti skupine, različnem razumevanju vloge in nalog gospodinje, različni organiziranosti negovalne službe itd. V katerih primerih ali v kolikšni stopnji so te variante odgovor na prilagajanje potrebam starostnikov?

WINTER: Da, to je problem, s katerim se srečujem vsak dan. To žal ni prilagajanje različnim potrebam starejših ljudi, temveč so spremembe, ki se odmikajo od prvotnega koncepta in je vse bolj prilagajanje potrebam ustanove. Kadar osnovni koncept gospodinjских skupin, ki naj bi vsebinsko zagotovil bonitete normalnosti in kakovost življenja ni dobro realiziran, je vedno tako, da se odgovorne osebe praviloma ravna po potrebah ustanove, manj pa po potrebah ljudi. To je alfa in omega. Ko se starostnik vseli v ustanovo, se ji mora prilagajati od začetka in slediti njenemu utripu: kdaj je zajtrk, kdaj kosilo, v katere aktivnosti se naj vključuje, kdaj se mora odpraviti v posteljo ali kdaj je večerja. Vse se ravna po potrebah ustanove. Prav tako tudi v zabrisanih primerih, ko kuhajo centralno, nato pa hrano razvažajo v gospodinjске skupine – torej malo po konceptu gospodinjских skupin in malo po konceptu centralne ustanove. Tu ni v ospredju počutje starostnikov, temveč bolj skrb, da bi ustanova zanesljivo opravila svoje delo, da ne bi prihajalo do neskladnosti, ki v resnici pomenijo neko normalnost. V naših družinah, družbi, v naši soseski se stalno dogajajo nesmiselnosti, kakršne hoče ustanova izključiti. To je problem, ki je v ozadju Vašega vprašanja. Vse, kar je drugače, vse raznolikosti niso združljive s strukturami ustanov, ki so zatrdle in se še niso zmeščale. V tem smislu za tovrstne ustanove pravim, da v njih še vedno vlada ledena doba.

Vendar smo na dobri poti. Vedno znova se porajajo reformna gibanja. Seveda bi bilo nerealno trditi, da bi spremembe lahko dosegli z danes na jutri. Vendar moramo gledati pozitivno. Kadar so bili

koncepti spremenjeni in izboljšani, je bila vedno izbrana prava pot. Mislim, da boste tudi v Sloveniji potrebovali pet ali deset let, da bodo koncepti zares zaživi v praksi. Za to se moramo zavzemati in ne smemo obupavati.

IMPERL: Pri nas v Sloveniji je osrednji pomislek do gospodinjstev skupin in koncepta četrte generacije domov za starejše finančna vzdržnost oz. domnevno višji stroški. Se strinjate s tem? Kakšne so glede tega izkušnje v Nemčiji oz. v drugih evropskih državah?

WINTER: Vprašanje je upravičeno. Pred kratkim sem se ukvarjal s projektom za sedem gospodinjstev skupin z desetimi stanovalci. Zaradi previsokih stroškov najbrž ne bo realiziran. V številnih primerih so načrtovani takšni projekti gospodinjstev skupin, kjer so previsoki tako investicijski kot obratovalni stroški. Morda je to povezano tudi s tem, da koncept gospodinjstev skupin ni dosledno izveden. Vse preveč je še zakoreninjeno institucionalno razmišljanje, kot sem že omenil. Manjka poguma za velik korak in naredijo samo majhnega. To pomeni, da na eni strani zgradijo model gospodinjstev skupin za majhne skupine – to še prav dobro opravijo – vendar zgradijo na drugi strani tudi klasično ustanovo s centralno kuhinjo, veliko sprejemnico in vsemi deli, ki vse znova spremeni v klasično ustanovo za nego.

Naj navedem primer, ki to dobro ponazori. Ne moremo na eni strani zgraditi velike centralne kuhinje in na drugi strani še šest kuhinj za šest gospodinjstev skupin. To preprosto ne gre. Pri projektiranju je potrebna večja disciplina. Gospodinjstev skupine moramo projektirati skromneje. Ne načrtujemo več velike kavarne, nobene skupne jedilnice, oddelka oz. posebnih prostorov za terapijo, saj se vsa terapija izvaja v gospodinjstev skupinah. Tudi to je košček normalnosti. Prav tako je velika nevarnost za stroške poslovanja dejstvo, da se še vedno zaposluje preveč negovalnega osebja, ki je po kolektivni pogodbi bolje plačano kot gospodinjstevsko osebje. Tako moramo zmanjšati število bolje plačanega negovalnega osebja, da je njihov delež morda celo manjši od 50 %. O takih številkah se pogovarjamo v Nemčiji. Omenja se celo zmanjšanje na 30 %, da bi lahko angažirali več gospodinjstevskega osebja in bi postal koncept tudi stroškovno ugoden, kolikor je le mogoče. Vendar ne gre samo za ugodno gospodarnost. Če koncept gospodinjstev

skupin realiziramo tako, kot smo ga razvili v ustanovi KDA, če bi bili tako pogumni, potem zagotovo ne bi bil dražji od klasičnih domov za nego. Če pa realiziramo mešanico modela gospodinjstev skupin in klasične ustanove z vsemi reprezentančnimi deli, ki prav nič ne spadajo v gospodinjstevske skupine v smislu normalnosti, potem se lahko zgodi, da so tako investicijski stroški kot tudi obratovalni stroški višji kot pri klasičnih domovih, kjer vemo, kaj moramo storiti, da se stroški ne povečajo.

IMPERL: Arhitektura domov za starejše v Sloveniji je razen izjem »od včeraj«. V glavnem gre za arhitekturo, ki omogoča izvedbo medicinskega in hotelskega koncepta dela v domu. Kaj bi lahko, oz. kaj bi po vašem mnenju morala storiti Slovenija na področju posodabljanja teh objektov?

WINTER: Na to vprašanje je težko odgovoriti. V pogovoru z Vami sem včeraj izvedel, da je bilo v Sloveniji v zadnjem času zgrajenih 26 domov. Sicer je velik del vaših domov iz prejšnjega obdobja. Kolikor vem, je takšnih domov približno 60. Verjetno je večina teh po arhitekturi bliže bolnišnicam kot sodobnim domovom. Zastavlja se vprašanje, kaj s temi domovi narediti. Nekateri so najbrž še vedno takšni, kot so bili takrat, ko so bili zgrajeni, pred dvajsetimi, tridesetimi ali štiridesetimi leti. Kar koli bi naredili, bi pomenilo veliko finančnih sredstev, pa tudi intelektualni napor. Narediti bi morali sistematično raziskavo o tem, kako bi zgradbe prilagodili današnjim potrebam. Morda imajo nekateri tipi domov ozke notranje hodnike, preveliko število postelj in sobe s premajhno površino. V tem primeru bi morda predlagal, da se jih zruši. Pri drugih domovih je morda izhodiščni položaj boljši, sobe so prostornejše. V teh primerih bi morda ugotovili, da se objekt lahko modernizira, vendar ne v čiste domove za starejše, del bi preuredili v stanovanja brez ovir, del pa v moderne gospodinjstevske skupine.

Mislim, da bi morali narediti raziskavo, ki bi pokazala, ali je te domove možno modernizirati, jih preurediti za drugo dejavnost ali jih je treba podreti. Raziskave seveda ni treba narediti za vseh 60 domov; izmed njih bi izbrali le nekatere in na teh sistematično prikazali, kako bi veljalo ravnati. Kot arhitekt, ki se že več kot 35 let ukvarjam z gradnjo domov, lahko načeloma povem: posodobitev, če je zares dobro izvedena, tako da se približa standardom

novogradenj, stane skoraj toliko kot novogradnja. Velika napaka, ki sem jo naredil v svoji praksi, je bila prepogosto priporočilo, naj se dom posodobi. Če bi vedeli, kako visoki bodo pozneje obratovalni stroški, kot npr. ogrevanje, bi domove podrli in raje zgradili nove. Domovi druge generacije, o katerih pravzaprav govorimo, so praviloma tako grajeni, da bodo vedno videti kot domovi druge generacije, čeprav so posodobljeni. Nikoli ne bodo izžarevali normalnosti, ki je bistvena značilnost novogradnje. Torej, stare domove je eventualno bolje podreti ali deloma podreti, uporabiti za druge oblike, npr. za oskrbovana stanovanja brez ovir ali za družinska stanovanja, domove za starejše pa zgraditi na novo.

IMPERL: Glede na stanje razumevanja tovrstnih problemov v Sloveniji se mi zdi taka »projektna« izvedba modernizacije domov za starejše malo verjetna. Pa ne glede na to, – ali menite, da bi v smislu tovrstne realizacije potrebovali »nacionalni«, strokovno kompetentni subjekt, ki bi usmerjal posodabljanje domov za starejše?

WINTER: V najboljšem primeru bi lahko tak nacionalni, strokovno kompetentni subjekt nadzoroval doseganje ustrezne kakovosti. Sicer bi morala obstajati komisija (ena ali več), ki ne bi bila podrejena vladi, sestavljati pa bi jo morali strokovno kompetentni arhitekti (poznavalci sodobne arhitekture domov in objektov brez ovir), sociologi ter strokovnjaki za nego in oskrbo; torej neodvisna interdisciplinarna skupina. Nacionalni kompetentni subjekt pa bi moral preverjati delo te komisije, predvsem, za kakšno kakovost bivanja se odločajo oz. ali bo možno na tej osnovi izvajati sodobne koncepte institucionalne oskrbe.

Ponovno želim poudariti, da bi morala biti komisija povsem neodvisna, tako od politike kot tudi drugih lobijev, ki primarno ne pokrivajo interesov uporabnikov. Če bi komisijo imenoval politični subjekt, je nevarnost, da bi se vrinili številni politični (lokalni ali državni) interesi, ki ne bi bili skladni s potrebami in interesi starostnikov.

Tudi v Sloveniji imate veliko združenj, nevladnih organizacij in ustanov, ki pokrivajo to interesno področje, zato ne dvomim, da se ne bi mogli dogovoriti za primerno rešitev pri imenovanju komisije oz. komisij.

IMPERL: Kakšne izkušnje imate s posodabljanjem arhitekturno zastarelih domov za starejše v Nemčiji?

WINTER: Pravzaprav so naše izkušnje takšne kot v Sloveniji. Predvsem smo imeli pereč problem z velikimi domovi za starejše v bivši Vzhodni Nemčiji (NDR). V glavnem so bile to dobro delujoče organizacije, ki so še leta po združitvi delovale kot prej. Seveda je bila prednost NDR v obstoju Zahodne Nemčije, ki je močno vplivala na potek prenove domov v bivši NDR. Ne glede na to smo potrebovali najmanj 10 do 15 let, da se je uveljavila nova ozaveščenost, drugačno prepričanje med prebivalstvom, še posebej pri vodilnih v domovih za starejše, da so ugotovili: s tem bivalno zastarelim domom ne moremo več upravljati.

Izvedena je bila študija. Iz starih socialističnih časov se je ohranila le peščica domov, druge so preuredili, spremenili v stanovanja ali podrli. Lahko bi naštel nekaj projektov, kjer so v montažnih zgradbah uredili zelo dobre gospodinjske skupine. Vselej je treba znova in posamično preveriti, ali obstoječa zgradba to omogoča. Nobenega kompromisa ne sme biti; v takšnem primeru je bolje dom podreti. Če trenutno ni denarja, pustimo, da dom še nekaj časa deluje. Ne smemo narediti napake, da v prihodnosti domovi kazali naše zgrešene investicije.

IMPERL: V Sloveniji imamo še en problem ali posebnost. Kljub temu, da nam je znano in da v naših strateških dokumentih omenjamo načelo deinstitucionalizacije, razvijamo pretežno institucionalno obliko oskrbe starejših. Kakšna pa je praksa v Evropi, v Nemčiji? Kateri programi za oskrbo starejših se uveljavljajo poleg domov za starejše?

WINTER: Deinstitucionalizacija v Nemčiji in v več deželah Evrope napreduje z velikimi koraki. Nad tem dogajanjem imam dober pregled. V zadnjih letih dela za KDA sem razvil koncept gospodinjskih skupin. Kot sem že omenil, je to najsodobnejša oblika oskrbe starejših, ki se izvaja v domovih za starejše v okviru dolgotrajne nege v Nemčiji. Toda uporabniki se vse bolj odločajo za neinstitucionalne oblike oskrbe. Ustanavljajo denimo stanovanjske skupnosti za osebe, ki potrebujejo pomoč in pomoč ter jih oskrbujejo ambulantno. Vse več je projektov, kjer zagotavljajo ambulantno oskrbo za stanovanjske skupnosti, ki štejejo 12 oseb. Na to se

navezujejo dnevna nega, svetovanje, ambulantne storitve, bivanje v stanovanju brez ovir ipd., kar običajno označujemo kot oskrbovano stanovanje, zadnje čase tudi kot servisirano stanovanje. Nastajajo konstelacije, ki nimajo prav ničesar več opraviti s stacionarnimi ustanovami po starem vzorcu.

IMPERL: Kdo so akterji, ki stojijo za tem razvojem?

WINTER: Vse več je stanovanjskih oz. stanovanjskogospodarskih družb, ki proklamirajo medgeneracijska stanovanja. Takšne družbe so v Dortmundu v Porurju. Torej ne samo dobrodelna združenja, zdaj govorijo o deinstitucionalizaciji tudi velike stanovanjskogospodarske družbe. V Bielefeldu so razvili t. i. bielefeldski model, kjer vzajemno delujeta Bielefeldska stanovanjska družba (BGW), ki jo sofinancira zvezna dežela in mesto Bielefeld ter socialna služba pomoči na domu (Alt und Jung e.V.). BGW je v zadnjih letih v Bielefeldu zgradil že čez 500 servisiranih stanovanj, grajenih brez ovir, za osebe, ki rabijo pomoč in postrežbo. V krogih s premerom približno 1.000 metrov je v enem od stanovanjskih objektov ambulantna služba, ki nudi nego in oskrbo stanovalcem servisiranih stanovanj na tem teritoriju 24 ur na dan, vse dni v tednu. Urejeno imajo večjo kuhinjo, ki po potrebi oskrbuje s hrano, skupni »klubski« prostor za srečanja oseb različnih generacij. Vse se razvija v smeri deinstitucionalizacije. Ne gre samo za odpravo institucij, temveč za povezavo generacij, ki zavestno sprejmejo medse starostnike, invalide in osebe, potrebne pomoči in postrežbe.

“*To je resnično fantastičen razvoj, ki pa se, kar je bistveno, ne uresničuje zgolj na pobudo starostnikov. Pri tem smo znova odkrili zadružniško miselnost.*”

V Franciji in Nemčiji sta Ferdinand Lasalle in Hermann Schulze-Delitzsch povezala različne poklicne skupine v zadrage in razvila zadružniško misel z geslom »skupaj smo močni«. Te zamisli so se oprijeli tudi starostniki. Obstajajo graditeljske skupnosti. Sestavlja jih 10, 12 ali 20 ljudi, starih šestdeset ali sedemdeset let, ki so se povezali in si sami zgradili hišo. V njej ima vsak svoje stanovanje, vsi pa skupne prostore. Sprejmejo tudi mlajše ljudi, torej, deinstitucionalizacija na celi črti.

IMPERL: Kaj pomeni ta razvoj glede na dosežek četrte generacije domov za starejše oz. koncept gospodinjskih skupin?

WINTER: Glede na novejšje trende v Nemčiji prihajajo v ozadju že gospodinjske skupine, ki so sicer zadnja oblika in najbolj primeren koncept domov za starejše. Takole mi pravijo: Veste, gospod Winter, to je dobra ideja, vendar zdaj razvijamo servisirana stanovanja, oskrbovane stanovanjske skupnosti za starejše osebe in urejamo stanovanjske skupine za osebe z demenco v lokalni skupnosti. Zlasti za osebe z demenco rabimo manjše prostore, normalnost, ki se tako pogosto citira, bližino do znanih socialnih struktur, v katerih so živele itd.

Upravljalci stacionarnih ustanov že povešajo glavo, saj jim postaja neprijetno, da še vedno upravljajo stacionarno ustanovo. Seveda v Nemčiji ne razmišljajo vsi tako, saj obstajajo podjetja oz. ustanovitelji, ki imajo po 18.000 negovalnih mest. Razmišljajo pa tisti, ki hočejo v družbi nekaj premakniti in so zazrti v prihodnost. Kot sem že povedal, družba in država ne bosta mogli več poskrbeti za starejše osebe in invalide tako kot v preteklosti. Zato potrebujemo in že imamo gibanja, ki izhajajo iz baze, lokalne skupnosti in iz sosesk. To je trenutno najpomembnejši vidik pri skrbi za starejše ljudi.

IMPERL: Poleg Nemčije ste omenili še Francijo. Kakšen razvoj se kaže v drugih delih Evrope? Ali bi lahko rekli, da gre Skandinavija v eno smer, Nemčija in srednja Evropa v drugo, južna Evropa – Španija, Portugalska, Italija pa v tretjo smer?

WINTER: Da, lahko rečemo tako. Dolga leta sem spremljal razvoj in bil udeležen v njem, zato to lahko potrdim. Pred 30 leti sem se peljal na Dansko. Takrat so bile na Danskem na oblasti socialno zelo prodorne stranke, ki so zastavile velike spremembe, s katerimi so hoteli odpraviti klasične domove za starejše. V velikem delu so koncept tudi uresničili. Mnoge domove za starejše so zaprli, podrli in zgradili stanovanjska naselja s pritličnimi stavbami, v katerih živijo nege in postrežbe potrebne osebe. Stanovanjske hiše so povezali s pokritimi hodniki, da negovalnemu osebju ob slabem vremenu ni treba hoditi zunaj. Ogledal sem si projekte, kjer so osebe, potrebne pomoči in postrežbe, živele v majhnih stanovanjih. To je 20 do 30 let star program in

prihaja iz Skandinavije. Naravnost nekompromisno izpeljana deinstitucionalizacija, bi lahko rekli. Po zamenjavi vlade so nekoliko popustili, ni se pa spremenila usmeritev, kar velja za celotno Skandinavijo. Podobna situacija je na Nizozemskem.

IMPERL: Kako pa je v ostalem delu Evrope?

WINTER: Če gledamo geografsko od severa proti jugu, je Nemčija nekje v sredini. Nemci in Avstrijci se vedno nekoliko ravna po tem, kar se dogaja v Skandinaviji, nimajo pa dovolj poguma, da bi povsem sledili. So nekakšen hermafrodit med severno in južno Evropo. Italijani se v glavnem »držijo« stacionarne oskrbe, kot da veliko tega, kar se dogaja v Skandinaviji, ne poznajo oz. se jih ne »prime«. Južna Evropa in Skandinavija sta očitno preveč oddaljeni, tudi v kulturnem smislu oz. načinu življenja. Slovenija z določenim zamikom sledi trendom v Avstriji in Nemčiji. V okviru vaših izobraževalnih programov ste obiskali tudi Dansko in druge skandinavske države, zato boste lahko potrdili pravkar povedano.

IMPERL: Vsekakor. Obenem smo prepoznali, da bo razvoj namenjal domovom za starejše pretežno dementne in drugače zelo onemogle stare ljudi, za vse druge pa gre razvoj v smeri prilaganja stanovanj in oskrbe na domu. Nemčija s sistemom zavarovanja za dolgotrajno oskrbo ljudem omogoča tudi potrebno adaptacijo lastnega stanovanja za bivanje v starosti. Kakšni so uspehi pri tem?

WINTER: Če vemo, da država ne more oz. ne more več poskrbeti za vse, hkrati pa se vse bolj oddaljujemo od stacionarnih ustanov, postaja možnost, ki ste jo pravkar omenili, vse bolj pomembna. Gre za prilagajanje stanovanj spreminjajočim se potrebam starih ljudi oz. za adaptacijo, kot ste rekli. To temo je KDA sprožil v javnosti že na začetku osemdesetih let. Adaptacije se trenutno tudi financirajo. Enako pomembno je omogočiti starim ljudem svetovanje, kot predhodnico vsakega tehničnega in prostorskega prilagajanja, česar v Nemčiji dlje časa ni bilo. Nato so v vseh zveznih deželah ustanovili svetovalne službe za prilagajanje domačih stanovanj potrebam starih ljudi.

V zvezni deželi Severno Porenje Westfalija, ki šteje med 16 in 18 milijonov prebivalcev, je, denimo, več kot 30 služb, ki izvajajo stanovanjsko svetovanje. Financirajo jih občine, ne samo v fizičnem smislu,

temveč tudi glede na morebitne posledice zaradi psihičnih stanj oseb, ki bivajo v teh stanovanjih. Tako npr. svetujejo lastniku zavarovanje stanovanj, namenjenih osebam z demenco. Demenca se začne s pozabljenostjo, ko denimo nekdo prižge grelno ploščo in jo pozabi ugasniti. Štedilnik ima zato vgrajeno indukcijsko zanko in se izključi najkasneje po 15 minutah. Tako se prepreči v stanovanju požar zaradi razbeljene grelne plošče. Z drugimi besedami, tako lahko stanovanje v veliki meri prilagodimo potrebam oseb z demenco. Prilagajanje stanovanj je v Nemčiji trenutno zelo cenjeno.

IMPERL: Glede samostojnega bivanja oseb z demenco je najbrž kar veliko pomislekov.

WINTER: Da, bili so časi, ko so se spraševali: kaj storiti v primeru osebe z demenco? Še do nedavnega je prevladovalo mnenje, da dementna oseba, ki nad svojim okoljem vedno bolj izgublja nadzor, vendarle ne more ostati v stanovanju, čeprav je bilo prilagojeno njihovim potrebam in so bili vgrajeni varovalni mehanizmi proti poškodbam. To gledanje se je medtem spremenilo. Obstajajo modeli, ki dokazujejo nasprotno. Ne samo prilagoditev stanovanja dementni osebi, pripraviti je treba tudi njeno neposredno sosesčino. Za osebo, ki občasno zapušča stanovanje in ne zna več sama nazaj, lahko poskrbijo tudi sosede in ljudje v njeni četrti. Takšen model poznajo v že omenjenem Bielefeldu. Sosedje, prodajalci na tržnici ... vsi vedo: to je gospod Winter (za primer sem uporabil kar svoj priimek), ki mentalno ali kognitivno ni več v dobrem stanju in ne bo sam našel poti domov, sedi na ulici ali se pelje v drugo mestno četrt. Sosed, pek za vogalom ali prodajalec v kiosku bo takoj sporočil svojcem, če le-teh ni, pa policiji, kje je gospod Winter. Prišel je denimo kupit žemljice in ne zna več nazaj. Družba poskrbi, da bo stari gospod Winter, ki je v glavi že nekoliko zmeden, vendarle prišel domov.

IMPERL: Vključevanje policije v teh primerih verjetno zahteva določeno poznavanje značilnosti te populacije?

WINTER: Gotovo! Policija je ustrezno izobražena. Gospoda Winterja ne odpelje z vključeno modro lučjo takoj v najbližji dom starejših, temveč se pri peku ali prodajalcu v kiosku pozanima, če morda ve, kje gospod stanuje, ali pa pokliče v dom starejših: »Ali morda stanuje gospod Winter pri vas?« Nato ga ljubeznivi

policisti pripeljejo nazaj v stanovanje ali v dom.

IMPERL: Vendar so to okoliščine, kjer se sprašujemo, do kje dopuščati svobodo oz. ali ni zaradi varnosti primerneje namestiti osebe z demenco v določena varovana območja?

WINTER: Težko je odgovoriti črno-belo. Potruditi se moramo za humano skrb za stare ljudi. To pomeni, da ima tudi oseba z demenco svoj košček svobode. Nihče, tudi oseba, ki ni dementna, ne more brez tveganja živeti svobodno. Ni absolutne svobode in situacij brez tveganj, temveč sta svoboda in tveganje povezana. Menim, da bi morali izbrati svobodo, čeprav je tveganje nekoliko večje. Nič ne bi pretiraval, če bi npr. rekel, da se prav lahko zgodi padec pod tramvaj. To de facto spada zraven. V Kölnu so vsak teden ponesrečeni ljudje, ki jih povozi tramvaj. Preprosto, niso ga slišali prihajati. To je pač tveganje človeka, ki živi na svobodi. Enako velja za osebe z demenco.

Moram reči, da so izkušnje v tej smeri zelo dobre. Družba je mnogo bolj pripravljena takšnim ljudem prisluhniti, jim pomagati oz. zanje kaj storiti, kot navadno mislimo. Problem je pomanjkanje poguma, da bi to dopustili.

IMPERL: Postaviti vam želim še vprašanje, povezano z zakonom o zavarovanju za dolgotrajno oskrbo, ki ga v Sloveniji trenutno sprejemamo. Nemčija ga ima že dolga leta. Kaj vse spremlja uvajanje in izvajanje zavarovanja za dolgotrajno oskrbo?

WINTER: Na to vprašanje kot arhitekt težko odgovorim. Vem, da zavarovanje za dolgotrajno oskrbo obstaja v Nemčiji že od leta 1995. Uvedeno oz. izpeljano je bilo v dveh fazah. Najprej za ambulantno in delno stacionarno, nato za stacionarno področje. Nekaj let je dobro funkcioniralo, potem se je pokazalo, da ne sledi več novim razmeram in potrebam. Zato se zavarovanje vedno znova vsebinsko prilagaja, saj skladno z demografskim razvojem vse več ljudi prihaja v starostno obdobje, ko potrebuje nego in oskrbo, ter uveljavlja zavarovanje za dolgotrajno oskrbo. Prilagoditi in povečati smo morali prispevke za zavarovanje za dolgotrajno oskrbo, ki jih plačuje delovno aktivno prebivalstvo, ter vsebino zavarovanja.

IMPERL: Kot vem, zakon dolgo časa ni ustrezno obravnaval potreb oseb z demenco v institucionalni oskrbi?

WINTER: Ravno na tem področju je bilo največ problemov in negotovanja. Oseb z demenco je vse več, ne glede na vrsto demence. Glede na stopnje obolenosti ali stadije demence ugotavljajo, da jih je vse več v višjem stadiju. Naj ostanem pri lažje oboleli osebi z demenco, ki zgubljeno bega naokoli. Še bolj je zbegana, kot bi bila sicer, če ne bi bila v ustanovi. Oskrba takšnih oseb je zelo zahtevna. Nepremično ležeči v postelji potrebuje nego in postrežbo, vendar je zanj z več vidikov lažje skrbeti kot za dementnega, ki tava naokoli, potegne z mize prt skupaj s pogrinjkom itd. Oskrba takih oseb v sklopu zavarovanja za dolgotrajno oskrbo ni bila ustrezno plačana. Končno se je to spremenilo. Sedaj plačuje zavarovalnica za osebe z demenco večji obseg storitev, kar pomeni, da se mora zavarovanje za dolgotrajno oskrbo mora prilagajati pritiskom in ugotovitvam, ki prihajajo iz prakse.

V Nemčiji obstaja več različnih skupnosti, ki združujejo posamezne domove za starejše. V skupnostih se zbirajo informacije o potrebah in novih zahtevah iz baze. Kot vem, imate tudi v Sloveniji skupnost domov za starejše. Takšne grupacije med drugim vplivajo na prilagajanje zavarovanja za dolgotrajno oskrbo novim potrebam.

IMPERL: Zavarovanje za dolgotrajno oskrbo je torej moralo prisluhniti potrebi po povečanju kadra pri delu z osebami z demenco?

WINTER: Seveda. In to so dodatni stroški. Pri tem ne gre zgolj za potrebo po več kadra, temveč tudi za to, da za spremljanje oseb z demenco v večji meri angažiramo osebe iz socialnooskrbovalnih in manj iz negovalnih poklicev. V Nemčiji je trenutno med stanovalci v domovih kar 60–70 % ali celo več oseb z demenco. Na to stanje že reagiramo. Pripravljajo se ustrezne spremembe.

IMPERL: Že 15 let prihajate v Slovenijo, v prvih letih kot predavatelj, zadnjih nekaj let pa kot svetovalec za arhitekturo. V tem obdobju smo skupaj ustvarili nekaj sodobnih konceptov oz. zasnov. Kaj vam je pomenilo to sodelovanje? Kakšni so vaši vtisi? Ste pri tem opazili kakšne specifičnosti?

WINTER: Ja, že kar lep čas prihajam v Slovenijo in se v tej deželi zelo dobro počutim. Vedno sem bil prijazno sprejet in užival gostoljubje. Zato zelo težko izrečem kaj kritičnega. Rekli ste, da smo skupaj

zastavili nekaj projektov, nekateri so bili tudi realizirani. Največji uspeh zame kot arhitekta je bil z vidika projektiranja gotovo Pegazov dom v Rogaški Slatini, ki je bil zasnovan po konceptu gospodinjskih skupin, z dobro arhitekturo, pri kateri smo bili udeleženi. Realizacija pa je bila posebna. Morda je v Sloveniji specifična, za katero ste me vprašali prav po tem. Pogumno so postavili stavbo, ki po svoji prostorski strukturi oz. organiziranosti ustreza konceptu gospodinjskih skupin in omogoča normalnost. Vendar je ustanovitelj v določenih elementih spremenil zasnovano in nastal je konvencionalni dom za starejše, v katerem obstajata centralna kuhinja in centralna pralnica ter se tako vsakdanjik v domu pravzaprav uravnava po tradicionalnih strukturah oz. se jim podreja. Pomeni, da imajo začetni pogum za izvedbo projekta, v praksi pa koncepta ne udeležajo.

IMPERL: Nam manjka ...

WINTER: ... poguma in vzdržljivosti za upiranje konvencionalnim silam. Verjetno gre v Sloveniji za širši kontekst, ki ne podpira tovrstne usmeritve in razvoja. Povezano je tudi s kadri, ki so se naučili delovati drugače. Težko je prodreti posamezniku ali le peščici ljudi. V primeru Rogaške sem prepričan, da se je direktorica doma, kot zagovornica gospodinjskih skupin, po zgraditvi doma zelo angažirala, vendar je najbrž trčila ob zid. Tako ni mogla uveljaviti zamisli v celoti oz. se je le-ta de facto nekoliko porušila. Pomeni, da imamo prečudovito ogrodje za gospodinjske skupine, kar pa se dogaja znotraj, je nekaj drugega.

Vedno znova sem doživljal, da so številne projekte, ki smo se jih v številnih krajih vaše države skupaj lotevali, sprejeli zelo ljubeznivo in odprto. Zanimale so jih novosti, kaj se da narediti iz takega doma. Zasnovali smo koncept, vendar ste mi pozneje, ko sem vas vprašal, kaj je s tem ali onim projektom, pogosto odgovarjali: žal koncepta nismo mogli uresničiti, trenutno primanjkuje denarja, manjka poguma ... Obstaja velika pripravljenost za spremembe, očitno pa je ovir preveč. Imam vtis, da se spreminja primarno na zasebnem sektorju, ki ni tako odvisen od države. Rekli ste, da so novi domovi nastali na pobudo zasebnih organizacij, ki seveda potrebujejo soglasje države, manj pa so se spremenili državni domovi. Zgodi se, da vodi dom direktorica, ki nas

prijazno in odprto sprejme. Ko pa po enem, dveh ali treh letih povprašam, kaj se je zgodilo s projektom ...

IMPERL: ... sledi podoben odgovor.

WINTER: Da. Zelo dobro se spominjam, da ste pred leti nameravali zgraditi prizidek oz. mali dom v parku obstoječega doma za 4 gospodinjske skupine. Tako bi imeli dva tipa doma. Ohranili bi klasično strukturo doma in jo nekoliko osvežili s prizidkom za štiri gospodinjske skupine. Zelo dobre načrte je skrbno pripravila kolegica arhitektka iz Ljubljane. Ko sem se pozanimal, kaj je s tem, sem izvedel, da se z izgradnjo ni niti začelo. Zdi se mi, da je to značilno za sedanjo situacijo pri vas.

IMPERL: Pa vendar se lahko pohvalimo. Ravno kar je bil poleg obstoječega državnega doma odprt mali dom četrte generacije v Lendavi.

WINTER: Morda sem izbral napačen projekt. Hotel sem samo povedati, da je to simptomatično in da je treba še veliko nadoknaditi. Gradijo se novi domovi, toda premalo se dogaja v velikih domovih, ki so bili zgrajeni v drugih časih in v drugačnih razmerah. Menim, da na to odločilno vplivajo toge državne strukture. Verjetno so posamezni predstavniki državnih institucij zelo odprti in ne zavračajo novih zamisli. Ko se vrnejo na svoja ministrstva, med kolege, ki še nikoli niso slišali o tem, je zamisel blokirana. Želel bi, da bi se te strukture zrahljale, da bi se led ledene dobe – če lahko tako rečem – odtajal in bi bili bolj odprti, da bi bolj zaupali družbi ter združenjem in ne bi vztrajali pri togem sistemu. To ne pelje v lepo prihodnost.

Vzljubil sem Slovenijo in mi je žal, da znam po slovensko samo dober dan in nasvidenje. Dobro je, da veliko Slovencev govori nemško in tudi prevajalke mi pomagajo. Vse, kar sem povedal, je bilo mišljeno zelo ljubeznivo in le kot pozitivna kritika. Včasih obžalujem obstoječo situacijo. Skupaj z našimi partnerji ugotavljamo, da se še vedno zaletavamo v zidove, ki jih je postavila politika. To je tisto, kar moram ob vsem spoštovanju vašega dela kritično pripomniti.

IMPERL: Hvala lepa, gospod Winter!

Prakse iz tujine so še kako pomembne pri uvajanju stanovanjskih skupin pri nas, saj lahko služijo kot dober zgled. Predstavljamo nekaj primerov iz Francije in Nemčije.

PRIMERI DOBRE PRAKSE IZ TUJINE

SOBIVANJE STAREJŠIH V FRANCII

Uvodno pojasnilo

Po vročinskem valu poleti leta 2003, ki je prizadel veliko starejših ljudi, ki so živeli sami doma, je bilo v Franciji ustanovljeno združenje La Trame, prvo združenje z namenom povezovanje starejših za sobivanje. Več starejših oseb, ki si sostanovalce izberejo same, biva v prilagojenih hišah ali stanovanjih, ki vsakemu omogočajo zasebnost (lastna soba s kopalnico), imajo pa tudi skupne prostore. Ta način sobivanja prinaša starejšim mnoge prednosti: predvsem občutek varnosti, ker niso sami in osamljeni, nenazadnje pa imajo tako tudi manjše stroške. Ključna pri tem je solidarnost.

Združenje je ustvarilo spletno stran www.cocon3s.fr. Ime je okrajšava ključnih besed sobivanje, soupravljanje, vzajemna izbira sostanovalcev, prijetno bivanje (v francoščini: »cohabitation, cogestion, cooptation, convivialité«) in 3S za »solidarnost, senior, solo«, sčasoma pa se je tega projekta prijelo kratko ime »kokoni«. Spletna stran in na njej objavljene informacije pomagajo starejšim, ki jih zanima sobivanje, da se povežejo, najdejo ustrezne sostanovalce in sobivanje tudi uresničijo. Tu lahko predlagajo projekte, organizirajo srečanja.

Na omenjeni spletni strani so v rubriki »objave v medijih« shranjeni članki o projektih sobivanja starejših, objavljeni v francoskih medijih.

Nekaj teh objav smo povzeli ter prevedli. Kljub temu, da so določeni podatki morda že zastareli, so mnoge informacije še vedno relevantne in so lahko koristna usmeritev za razmislek in nova iskanja. Besedilo naj služi kot kratek vpogled v poskuse uvajanja alternativne oblike bivanja

starejših, ki si ne želijo živeti ne sami, ne v domu, prav tako pa ne želijo biti »na grbah« sorodnikov.

Starejša oseba si želi deliti stanovanje

Članek iz dnevnika LA LIBÉRATION, 13. 11. 2007, piše: Olga Molinari

<http://www.liberation.fr/vous/0101115176-senior-partage-appartement>

»Izobražena in urejena šestdesetletnica išče žensko podobnih lastnosti, s katero bi si delila stanovanje.« Na desetine podobnih malih oglasov je vsak mesec objavljenih v reviji *Notre Temps*. Nič nenavadnega, saj je ta mesečnik, ki je namenjen starejšim, pogosto edini način, da lahko starejši od 55 let najdejo sostanovalca svojih let. Vse bolj se namreč uveljavlja trend, da si upokojenci delijo stanovanja in prevzemajo življenjski slog, ki ni več izključna domena mladih.

Yvette in Denise si delita trisobno stanovanje – vam gre na smeh? Gre za situacijo, ki ne v Švici, ne v Nemčiji in ne v Belgiji sploh ni redka. V teh državah so se v zadnjih letih namnožila skupna stanovanja za starejše ljudi. V Franciji pa se zaradi pomanjkanja pogojev sobivanja šele počasi razvija.

»Dala sem oglas v revijo *Le chasseur français* (Francoski lovec)«, pripoveduje 65-letna Anne. »Naletela sem na same pokvarjence.« Ta upokojenka trdnega značaja še vedno išče možnost, da bi si s kom delila hišo nekje na jugu. »Imam zelo nizko pokojnino. Deljeno stanovanje bi bil zame edini način za malce bolj udobno življenje.« Ko je torej Anne slišala za projekt »solidarnih kokonov«, se jim je takoj oglasila po telefonu.

Pobudo za ta projekt je oblikovalo združenje La Trame iz departmaja Gard na jugu Francije. Rešitev se je

pojavi v ravno pravem trenutku, ko je generacija baby boomerjev začela prehajati v tretje življenjsko obdobje in ko zmogljivosti za starejše namenjenih bivališč niso več zadostovale.

Predsednici združenja Christiane Baumelle³ se je ob tem, ko je opazovala življenje svojih prijateljev, porodila zamisel o oblikovanju »kokonov«, *enot za skupno bivanje starejših ljudi, ki ne želijo živeti sami*. Baumellova je upokojena 67-letna psihosociologinja, prežeta z idejami revolucionarnega maja 1968, in ko govori o sobivanju, ima v mislih sobivanje treh ali več oseb, torej majhne, povezane skupine, ki se nastanijo v prilagojeni hiši. Vsakdo ima lastno, dovolj veliko sobo s sanitarijami, ostali prostori pa so skupni.

Po njenem mnenju so razlogi, da se človek pri 55-ih, 60-ih ali celo 80-ih letih odloči, da si bo delil stanovanje z drugimi, lahko zelo različni. »Najprej so tu seveda finančne prednosti. Pri delitvi stanovanja posameznik za najemnino in stroške plačuje manj, kot če bi živel sam. Pomembna pa je tudi solidarnost. V teh časih je vedno več ločitev, zato se mnogi ljudje, ko so enkrat v pokoju, počutijo osamljeni. Vsekakor bo treba iskati rešitve, saj ne moremo računati, da nam bodo pomagali naši otroci.«

Projekt »kokonov«⁴, ki se je začel poleti 2007, privlači mnoge radovedneže, saj je edini te vrste. Vanj je včlanjenih 150 starejših ljudi iz krajev od Marseilla do Nantesa, ki si prizadevajo najti dobre partnerje za skupno bivanje. Med njimi je 80 % žensk. Nekateri se dolgo odločajo. »Oblikovanih je bilo več kokonov, a v trenutku načrtovanje selitve so se nekateri ustrašili. Zelo težko se je otresti navad samskega življenja,« pojasnjuje Christiane Baumelle.

Vendar pa je njena izkušnja prav nasprotna. Christiane si že tri leta deli hišo v kraju Manduel (departma Gard) s 55-letnim Sylvainom. Vselitev gospoda v njen dom je potekala »povsem normalno«, pravi. Da možakar ni najboljši kuhar? Nič za to, saj se vendar loti vseh hišnih popravil, medtem ko za kuhanje poskrbi ona. »Naloge se razdelijo glede na to, kaj kdo

obvlada. Če dajem pralno perilo in ima tudi on umazano perilo, vržem vse skupaj v pralni stroj.« Skratka, nič drugače ni, kot v običajnem gospodinjstvu. »Vendar, pozor, ne počneva vsega skupaj«, dodaja Christiane. »Ohranjava vsak svojo neodvisnost.«

Medtem ko čaka, da se bodo oblikovali prvi »kokoni«, predsednica združenja La Trame izpopolnjuje svoj projekt. Pisala je predsedniku vlade, naj olajša sklepanje kolektivnih najemnih pogodb. Pozvala je arhitekta h gradnji stanovanj, prilagojenih sobivanju starejših (dvigala, zasebne kopalnice). Za promocijo ideje sobivanja se je podala na pot po Franciji. Spodbuja ljudi, ki jih mika sobivanje, da se odločijo za to spremembo v življenju.

Aline, 65-letna upokojenka, je ena od že prepričanih. Čaka na prodajo svoje hiše v Royanu (Charente-Maritime), da se bo lahko v isti regiji vselila v hišo, ki si jo bo delila z drugimi. »Z ženskami!«, je prepričana. »Dosegla sem svobodo, in ne bom se ji odrekla, da bi živel s kakšnim debeluharjem!« Za šalo pa se vseeno skriva potreba po tem, da prihodnja, svoja zadnja leta, vendarle ne bi preživljala sama. »Živeti z nekom daje človeku občutek varnosti. V težavah lahko prosiš za pomoč. Dom za starejše? Se raje počim!«

Povzetek članka iz dnevnika LE FIGARO, 30. november 2007, avtor: Guirec Gombert

Po mnenju 68 % Francozov je skrb za starejše ljudi nezadovoljiva. Ponuja pa se jim alternativa: skupno bivanje. Sobivanje mladih s starejšimi, t. i. medgeneracijsko sobivanje, ima v Franciji določen uspeh. Koncept pa se razvija še naprej: iščejo se starejši ljudje, ki bi živeli skupaj. Prednosti tovrstnega sobivanja so manjši stroški za ponavadi večje in družabnejše stanovanje.

Za veliko Francozov je dom za upokojence najbolj običajna rešitev, ki pa si jo le redko kdo želi ali ima o njej dobro mnenje, povrh vsega pa je še draga – okrog 1.500 evrov na mesec.

Christiane Baumelle meni, da je sobivanje »lažje od življenja v paru« in ne gre za to, da bi ga hoteli posnemati. »Za veliko žensk je življenje v paru pomenilo igrati deklo. Te izkušnje si ženske ne želijo ponoviti, medtem ko si veliko moških še naprej želi, da bi drugi

³ Christiane Baumelle je januarja 2012 pri založbi Tournez la page izdala knjigo Manuel de survie des seniors en colocation (Priročnik za preživetje starejših, ki sobivajo z drugimi)

www.editions-tlp.fr/nos-livres/deuxieme-vie/manuel-de-survie-des-seniors-en-colocation

⁴ Od začetkov leta 2007 do letos (2012) je na celotnem ozemlju Francije zaživelo sedem »kokonov«, glej:

www.rue89.com/2012/08/06/et-si-les-vieux-creaient-eux-memes-leurs-maisons-de-retraite-234354

skrbeli zanje,« pravi 65-letna Christiane Baumelle, ki zdaj stanuje s 55-letnim moškim. »Naloge si deliva podobno kot pari, le da se ne prepirava!«

Sobivanje starejših – da se ne staramo sami

Članek, objavljen v mesečniku NOTRE TEMPS, december 2007, avtorica: Nolwenn Neveu

<http://www.notretemps.com/famille/2322439-la-colocation-version-senior-ne-pas-vieillir-seul.html>

Ko se staramo, se pogosto bojimo osamljenosti, samote, vseeno pa ne bi živeli z mnogimi drugimi v domu starejših. Kaj pa če bi se odločili za sobivanje z vrstniki?

Kaj je sobivanje ?

Gre za deljenje stanovanja s drugimi ljudmi, ki smo si jih izbrali za sostanovalce. Običajno si stanovanja delijo mladi, vendar se v današnjem času porajajo združenja, ki se ukvarjajo posebej s sobivanjem starejših. To je rešitev problema osamljenosti, saj ste tako v slabih kot v lepih trenutkih obkroženi z drugimi ljudmi. Z njimi se starate skupaj, kar je drugače kot v primerih medgeneracijskih sobivanj, ko npr. pri vas stanuje študent, ki bo slej ali prej odšel. Pri sobivanju starejših ste lahko prepričani, da boste lahko vedno preživljali nekaj časa v družbi. Bivališče je sestavljeno iz zasebnih in skupnih prostorov. Lahko je v hiši, v manjšem bloku, v velikem stanovanju. V njem ohranjate svojo zasebnost, vendar pa ne živite sami. Delite si stroške bivanja, naloge, veselje, pa tudi težave...

Maison des Babayagas⁵ (Hiša Jagabab)

Da je vse mogoče, dokazuje društvo Babayagas iz Montreuil. To šteje kakih petnajst članic, izključno žensk, ki so si zadale cilj, da bodo do konca svojih dni živele skupaj. Na začetku projekta so se z arhitektom dogovorile o gradnji hiše, prilagojene potrebam starejših. V pritličju so skupni prostori za razne dejavnosti, jedilnica, pralnica. V nadstropjih je dvajset garsonjer, ki jih najemajo stanovalke, do vseh pa je urejen dostop z dvigalom in prehodi primerni za invalidske vozičke. V pritličju so skupni prostori, ki so na voljo za

⁵ V letu 2012 je bil posnet 15-minutni dokumentarec o projektu »Maison des Babayagas«, (naslov: Hiša Jagabab – od utopije do družbene inovativnosti), ki je objavljen na spletni povezavi:

http://www.dailymotion.com/video/xu3rtm_la-maison-des-babayagas_news

dejavnosti »Ljudske univerze znanja starejših«, kakor tudi za dejavnosti ljudi iz soseske. »Manjka namreč ta vmesni prostor med samoto doma in tradicionalnim domom za starejše,« ugotavlja 77-letna Thérèse Clerc, ena od ustanoviteljic združenja.

Projekt je začela manjša skupina žensk, ki so bile vse življenje aktivistke in feministke, za dosego cilja pa so si prizadevale več let. Njihova vodila so samoupravljanje, solidarnost, državljanskost, skrb za okolje (solidarité, autogestion, citoyenneté, écologie). Ko so leta 2007 zaprosile občino za pomoč, so jih zavrnil, rekoč, da je projekt diskriminatoren, ker ne vključuje moških. Ko se je mestna oblast leta 2008 zamenjala, so projekt odobrili in glavno pobudnico Thérèse Clerc celo odlikovali za inovativnost. Država se je konec leta odločila projekt financirati, leta 2009 je bila vložena prošnja za gradbeno dovoljenje, ki je bilo odobreno leta 2010. Konec leta 2010 se je začela gradnja, ki je trajala 18 mesecev. Hiša je bila končana novembra 2012.

Sanjajo o tem, da bi živeli brez ovir

Povzetek članka, objavljenega v časopisu JOURNAL DU SUD OUEST, datum ni naveden, avtorica: Isabelle Castéra

Članek govori predvsem o skupini petdesetletnikov, ki so jih že v puberteti zaznamovali slogani maja '68, kot so: »uživati brez omejitev«, »prepovedano je prepovedovati«, »pod granitnimi kockami je plaža« ... Veliko so se šalili in sanjarili, na lepem pa so se znašli v letih, ko so se njihovi starši začeli soočati s težavami staranja, hudimi boleznimi, domovi za ostarele...

In ker radi razmišljajo o svetu okrog sebe, so se vprašali: »Kaj pa mi? Čemu bi se v starosti lahko izognili?« Raoul, Édith, Patrick, Tonie, Nicole ... kakih dvajset jih je, v povprečju so stari 56 let, in aprila 2008 so ustanovili društvo Les Boboyakas, po vzoru projekta »Maison des Babayagas« (glej prejšnji članek). So stari prijatelji, ki se redno srečujejo in pogovarjajo o tem, da bi se radi skupaj starali. In to bolje kot njihovi starši, predvsem pa dostojanstveno. Vsak od njih lahko pove zgodbo katerega od svojih staršev. Z njimi so izkusili realnost staranja tako po družbeni, čustveni in ekonomski plati. Njihovo vodilo ni tesnoba, pravijo, pač pa zavedanje težav in izzivov. Društvo se navdihuje v

sanjah iz sedemdesetih let. Sanjajo o lepi modri hiši, do katere bi se prišlo peš, kjer se ne bi trkalo, ker bi ključ že davno vrgli stran. Zamišljajo si projekt, ki temelji na samoupravljanju in solidarnosti. Pa ne gre za kakšno hipijado, prej politični projekt. Želijo si, da bi do konca svojih dni ostali akterji, tudi na stara leta. Radi bi se izognili temu, da bi bili drugim v breme ali pa bi morali drugi skrbeti zanje. Do konca bi radi imeli svoje želje in sprejemali odločitve. Boboyakas se dobivajo vsake dva meseca za cel vikend, ki ga preživljajo v veselem vzdušju, in se posvečajo pripravi svojega življenjskega projekta. Vedo, da imajo še nekaj časa, še kar nekaj let, v katerih bodo lahko izpopolnjevali svoje ideje. Počasi se bližajo upokojitvi in na odrasle otroke gledajo dobrohotno. Nočejo jih obremenjevati. S tem, ko bodo poskrbeli zase, bodo otrokom omogočili, da živijo svoje življenje brez velikih skrbi zanje. Ob ustanovitvi društva so začrtali glavne usmeritve, od katerih ne bodo odstopali. Zdaj se ukvarjajo z vprašanji izvedljivosti, financiranja itd. Tonie Medeville, predsednica društva, zatrjuje, da Boboyakas nameravajo iti še dlje

kot njihove vzornice Babayagas. Člani društva bodo ustvarili prostor za zasebno in skupno bivanje in skrbeli, da bo v njem lahko vsak udeleženec do smrti živel v svobodnem, borbenem, laičnem, ustvarjalnem in solidarnem okolju. Niso se še odločili, ali bi hišo gradili na deželi ali v mestu. V njej bodo skupni prostori in zasebne sobe. Nočejo, da bi bil to geto starcev, pač pa kraj, kjer bi se porajali projekti, akcije, ki bi pritegnile vse generacije. Želje v starosti ne ugasnejo. Dandanes se starejše potiska ob stran, preveč stvari se jim prepoveduje. Ugotoviti morajo tudi, kako projekt izpeljati s pravnega in finančnega vidika. Seveda ni govora, da bi nadomeščali javne storitve. Ukvarjajo se z družbenim problemom, ki ga je treba reševati prednostno. Čez petnajst let ne bo dovolj zaposlenih, da bi se lahko izplačevale pokojnine. Ves svet razmišlja o tem. Upajo na ustanovitev novih skupin, da bodo razmišljali vsi skupaj, z roko v roki z lokalnimi skupnostmi.

Prispevke iz francoskih medijev je zbrala in prevedla Maja Meh.

Prizor iz francoskega filma *Kaj ko bi živeli vsi skupaj*, ki je bil jeseni 2013 na rednem sporedu ljubljanskega Kinodvora.

SOBIVANJE STAREJŠIH V NEMČIJI

Nemčija – sobivanje starejših: način, kako se lahko starejši izognejo osamljenosti

Članek, objavljen na spletni strani SENIORACTU.COM (25. 4. 2005, piše: Jean-Philippe Tarot)

www.senioractu.com/Allemagne-Colocation-senior-vivre-ensemble-pour-fuir-la-solitude_a4401.html

Osamljenost je ena od velikih groženj in vzrokov bojazni za starejše ljudi. Povzroči lahko depresijo, malodušje, slabo prehranjenost itd. Na primer, če starejša oseba pade in nima pri roki možnosti komunikacije, lahko pride do dramatičnih, celo usodnih posledic. Da bi se tem težavam izognili, se je skupina starejših iz sasko prestolnice Dresden pred več kot letom dni odločila, da bo živela skupaj v posebej prirejenem stanovanju. Kaj pravzaprav pomeni sobivanje starejših?

Že več kot dvanajst mesecev pet starejših ljudi živi skupaj: delijo si stanovanje v centru tega nemškega mesta, ki je bilo med drugo svetovno vojno močno bombardirano. Ameriški dnevnik *The Christian Science Monitor* je o tem nedavno objavil prispevek, v katerem navaja besede ene od sestanovalk: »Vedno smo pozorni drug do drugega,« – prav to je vodilna ideja projekta.

Zamisel o delitvi stanovanj med starejšimi se je sprva pojavila na severu Evrope: v Beneluksu, Švici in na Švedskem. Na Nizozemskem, na primer, je sobivanje starejših petkrat bolj pogosto kot v Nemčiji.

Delitev stanovanj med starejšimi je še v povojih in ni nekaj običajnega. Dandanes imajo izkušnje s sobivanjem mnogi tridesetletniki v Franciji ali tujini, ki so to preskusili bodisi med študijem bodisi na začetku poklicne poti, med šestdeset in sedemdesetletniki pa je drugače. Nikoli jim ni bilo treba z nekom deliti stanovanja, razen s sorodniki. Gospa, ki govori v imenu petih sestanovalec, opaza: »Mnogi starejši ljudje mislijo, da ta sistem ni zanje, kar je smešno. Vsem skeptikom bi svetovala, naj nas pridejo pogledat in naj se sami prepričajo.« Ideja je v lanskem letu tako pritegnila skoraj en obisk na teden.

Ena od sedanjih sestanovalk se je pred tremi leti, po moževi smrti, odločila zapustiti svojo tedanjo hišo. Skupaj z dolgoletno prijateljico se je preselila v stanovanje. »Ko sem prišla na ogled stanovanja, sem videla, da je prosta še ena soba, in sem se takoj odločila, da

se vselim,« pojasnjuje. Njena prijateljica pa poudarja, da se je zelo kmalu povezala z vsemi sstanovalci. »Dopolnjujemo se,« dodaja. »Nekateri skrbijo za nakupe in pripravo hrane, drugi organizirajo potovanja v okoliške kraje in edini moški v hiši skrbi za drobna hišna opravila.«

Zvečer se vsak umakne v svojo sobo. Vsaka je opremljena z mini kopalnico in kuhinjico. »Zvečer se vsi umirimo, vem pa, da bi mi, če bi čutila potrebo po pogovoru, kdo od sstanovalec vedno prisluhnil,« pove ena od sstanovalk in doda še: »To je v naših letih zelo pomembno.« Če kdo zbolí ali se poškoduje, ga drugi podpirajo in mu pomagajo. Ena od njih si je poškodovala nogo. Zahvaljujoč dejstvu, da ima štiri sstanovalce, ji ni bilo treba skrbeti za nakupovanje in gospodinjstvo. Druga pravi, da se v domu za starejše človek hitreje stara, »tu pa se človek počuti ponovno mlad«.

Koncept se bo gotovo razvijal, saj naj bi ga uvedli v več kot dvesto stanovanjih po celotni državi. »Obdobje od upokojitve do konca življenja postaja vse daljše«, ugotavlja Holger Stolarz, avtor vrste študij o stanovanjski problematiki in staranju. Doslej so starejši živeli bodisi doma, sami ali v paru, bodisi v domu za starejše. »Treba pa bo začeti iskati alternativne rešitve,« pravi Stolarz.

Domovi za starejše so dragi, in vlada, ki prispeva k stroškom nastanitve, kadar pokojnina ne zadošča, skuša vse bolj zmanjševati porabo na tem področju. S tega vidika je delitev stanovanja med starejšimi lahko dobra rešitev, ker je praktična in dostopna ter starejšim omogoča, da karseda dolgo živijo doma.

V zgoraj opisanem primeru znaša mesečna najemнина od 270 do 380 evrov. Agencija, ki je rešitev ponudila, je v prenovo in prilagoditev stanovanja vložila 42.000 evrov.

Tako kot sobivanje starejših s študenti, tudi sobivanje samih starejših ni čudežna rešitev za njihovo osamljenost, niti za pomanjkanje prostora v domovih za starejše ali oskrbe na domu. Gre zgolj za dodatno idejo, nov koncept, izvirno rešitev, ki bo morda tistim, ki si tega želijo in jih ta misel privlači, omogočila živeti sodobno, varno in manj drago življenje v skupnosti.

Bremenski eksperiment

Med možnimi rešitvami je organizacija **hišne ali stanovanjske skupnosti** seniorjev približno istih let in navad oziroma ljudi, ki spoštujejo dogovorjeno in imajo iz podobna pričakovanja. Eno takih opisuje bivši bremenski župan **Henning Scherf**. Povzeto po intervjuju iz VDI-Nachrichten⁶:

Pred leti, še kot župan, je začel bivalno skupnost starejših in še vedno živi v njej. Na idejo je prišel, ko je bil v srednjih letih, otroci pa so zapuščali dom. Z ženo sta razmišljala, kako začeti novo življenjsko obdobje v drugačni, njima primerni sredini. Začeli so s prijatelji iz iste generacije, ki so podobno razmišljali. Sredi mesta (Bremen) so našli zapuščeno vilo iz 1928 na dobri lokaciji, jo kupili in predelali za nov način življenja. Še danes živi s tremi partnerskimi pari v tej hiši.

Lega stanovanj blizu središča mesta je pomembna. Nahajajo se blizu zanimivih institucij, zdravnik, blizu prometnih povezav, trgovin in kulturnih centrov. Zagotovljena je dostopnost, tudi z invalidskim vozičkom, po potrebi je na voljo tudi skupen avto. Po nasvetih arhitekta so dokaj propadlo stavbo predelali z upoštevanjem nabora novih funkcij. Že vnaprej so v hiši predvideli in naredili jašek za dvigalo, dvigalo pa montirali šele pred kratkim, ko se je pojavila potreba. Cela hiša je koncipirana za gibanje z vozičkom: med vrati ni pragov, ustrezna širina vrat ipd. V kopalnicah ni kadi. Vsi prostori, tudi kuhinje, sanitarije in kopalnice so dostopne z vozičkom. Prostori so urejeni fleksibilno za večnamensko rabo.

Ko sta dva sostanovalca zbolela za rakom, so sostanovalci zanj skrbeli in ju negovali dolga leta, do njune smrti. Naročili so specialne bolniške postelje in ostalo potrebno. Za bolnika so skrbeli ob podpori zdravnika in oskrbovalke.

Skupnost ima 4 bivalne enote (stanovanja), vse so lastniške, zavarovane s pravicami v zemljiški knjigi. Imajo tudi dva sostanovalca, ki sta najemnika. Seveda jih izbirajo sami in se sporazumejo o načinih sobivanja. Denar pri tem ni najvažnejši. Vendar g. Scherf misli, da mešanje lastnikov in najemnikov ni popolnoma uspelo.

Hiša na prvi pogled ne daje vtisa, da je kaj posebnega. Hišna skupnost kot izraz zavaja, saj nekateri mislijo, da vse pripada vsem, pa ni tako. Hiša je večnadstropna. V vsakem je vsaj ena kuhinja, kopalnica in več stranišč. Vendar so prostore in način življenja uredili tako, da se vsi sostanovalci lahko družijo in se sestajajo v posameznih stanovanjih. Sobotni skupni zajtrki so tako hišni ritual, pri pripravi se seveda izmenjujejo. V četrtek imajo prav tako skupno kosilo, ki ga tudi izmenično pripravijo.

V vseh stanovanjih imajo tudi sobo za goste. Pri velikih praznikih in družinskih dogodkih pri enem lahko gosti prenočijo še pri drugih sosedih.

Skupnega prostora za ogled TV ali skupne knjižnice nimajo; skupaj so o tem razmislili in se tako odločili. V hiši imajo skupaj 15.000 knjig v vseh stanovanjih in nekaj v omarah po hodnikih. V hiši je toliko glasbenih instrumentov, da jih ne bi spravili v eno glasbeno sobo.

Ko hoče kdo od lastnikov prodati svoj delež, so zadeve urejene že v zemljiški knjigi. Potrebno je soglasje vseh lastnikov in sami imajo prednost nakupa. Tudi za oddajanje je potrebno popolno soglasje.

Da bi vse potekalo urejeno, so ustanovili posebno gospodarsko družbo (Wirtschaft Verein) s statutom in poslovníkom. Vnaprejšnji dogovori in ureditev oblike ter statuta so zelo pomembni, saj so naloge in bremena pravično razdeljene. Nimajo večjih težav zaradi morebitnih kršitev, niti ni potrebe po spremembi pravil.

Glede organizacije takih skupnosti ni večjih problemov; v veliko mestih so prazna stanovanja, cene nepremičnin v Nemčiji pa so razmeroma nizke. Vse izkušnje je Henning Scherf opisal v knjigi **»Grau ist Bunt«**.

Njegovi prijatelji v Hamburgu so ustanovili večgeneracijsko skupnost. V Göttingenu mesto podpira »damsko skupnost«⁷ seniork, ki so se odločile za tak način sobivanja. V Berlinu je cel stanovanjski blok prešel na samoupravljanje in samogospodarjenje. V Nemčiji se v zadnjih desetletjih razvija več tisoč tovrstnih projektov.

⁶ »Es entstehen Wohnungformen, in denen sich Menschen gegenseitig Stützen« VDI-n, Bremen, 3. 3. 07 Serija Seniorenimmobilien.

Prispevek govori o konceptu sobivanja pri nas in predstavitvi prizadevanj ZDUS-ove svetovalnice za izboljšanje bivanja starejših za osveščanje širše javnosti za bolj fleksibilno razmišljanje o bivanju v starosti.

Prispevek je bil objavljen v Dnevniku, 26. februar 2013

Z DOMISELNOSTJO PROTI OSAMLJENOSTI

INGRID MAGER

Zdravnici Metka Klevišar in Julka Žagar⁷ že dobrih deset let živita v istem bloku, a imata eno gospodinjstvo, eno televizijo, en časopis in zato manj stroškov. To je le ena od oblik bivanja starejših, ki sta jo "izumili" sami. Ker naj bi bila leta 2025 kar tretjina Evropejcev starejših od 60 let, v svetu intenzivno iščejo finančno bolj vzdržne in socialno humanejše oblike od sedanjih oblik bivanja.

V istem bloku v Zupančičevi jami v Ljubljani imata sicer vsaka svoje stanovanje, a večino časa preživita skupaj. Imata eno gospodinjstvo, eno televizijo, en časopis in zato manj stroškov. Druga drugi sta odlična družba in pomoč, imata tudi razvejano mrežo prijateljev in znancev.

»Tri stvari imava skupne, dobre za ljudi, ki živijo skupaj: izhajava iz istega poklica, strinjava se v svojem odnosu do življenja in svetovnem nazoru, čeprav sva različnih karakterjev, in obe imava zelo radi ljudi. Prilagajanje nama je dobro uspelo, sproti sva odgovarjali na to, kar nama je življenje prinašalo. Sobivanje za obe predstavlja neprestano učenje in brušenje,« pravi Metka Klevišar, ki je o tem napisala tudi knjigo z naslovom *Umetnost sobivanja* (2009).

Spoznali sta se kot študentki, poti so se nato razšle, Klevišarjeva je bila zdravnica na Onkološkem inštitutu, Žagarjeva pa splošna zdravnica v zdravstvenem domu v Šiški. Ko je Klevišarjeva leta 1992 ustanovila *hospic*, so jo opozorili na zdravnico v Šiški, ki zna delati z umirajočimi. Povabila jo je k *hospicu*.

Žagarjeva je nato vozila Klevišarjevo po Sloveniji, kjer je imela predavanja, naredili sta tudi po 40.000 kilometrov na leto, pozna vračanja v Ljubljano pa so navrgla idejo, da se preselita skupaj. Klevišarjeva je za diagnozo multipla skleroza vedela že kot študentka, bolezen je z leti napredovala in je čedalje težje hodila. Vedela je, da je menjava stanovanja v drugem nadstropju bloka brez dvigala nujna. Kmalu sta našli, kar sta iskali: dve prosti stanovanji v isti stavbi z dvigalom in garažo v kleti ter v soseski brez arhitektonskih ovir.

HELPS – nasveti za bivanje

Starih ljudi je vedno več, rojstev vedno manj. Leta 2025 naj bi bilo že več kot 30 odstotkov Evropejcev starejših od 60 let. Tradicionalne družine zamirajo, stari ljudje živijo v samskih gospodinjstvih, osamljeno in izključeno, brez stalne zdravstvene in psihosocialne oskrbe. Kako se odzvati na dramatično stanje, ki še prihaja, je vprašanje, na katero bodo morale skupaj odgovoriti različne stroke – sociala, zdravstvo, tisti, ki bedijo nad pokojninskim sistemom, izobraževanjem, zaposlovanjem, arhitekti in urbanisti ter z njimi povezane industrije, vse do IT-tehnologij, ki lahko izboljšajo kakovost življenja na starost.

Arhitekt Rok Grdiša je diplomiral iz načrtovanja sodobnih oblik bivanja starih ljudi in je prepričan, da fizično okolje odločilno vpliva na fizično in mentalno stanje starih ljudi. Tako fizično kot socialno okolje pa se lahko preuredita. Če je družina najbolj primereno okolje za pomoč starim in onemoglim, potem je preurejeno stanovanje za starega človeka, povezano z mrežo stalne pomoči na domu, najboljša alternativa

⁷ op. ur.: Leta 2013 sta se skupaj preselili v dom starostnikov v Celju, kjer še naprej sobivata.

oskrbi v domovih za stare ljudi. Le s tem, ko lahko nekdo izbere, kje in kako bo živel na stara leta, ohrani dostojanstvo in notranje zadovoljstvo.

»Danes ni več potrebe, da bi stari ljudje živeli le v varovanih stanovanjih in domovih, saj obstaja še veliko vmesnih možnosti,« pravi dr. Urban Boljka iz svetovalnice, ki so jo decembra lani odprli pri Zvezi društev upokojencev Slovenije ZDUS in je del projekta HELPS, sofinanciranega iz razvojno-regionalnega sklada – program Srednja Evropa. Z njim želijo izboljšati kakovost bivanja starih ljudi v srednjeevropskih mestih. Starim ljudem in njihovim svojcem zdaj svetujejo vse v zvezi z bivanjem: o oskrbi na domu, domovih za stare ljudi, namenskih in oskrbovanih stanovanjih pa tudi o novih oblikah bivanja, kot sta možnost menjave stanovanj ali rentni odkup.

Ker pilotnega projekta ne podpira država, MOL pa je prispevala le nekaj sredstev, v Zvezi društev upokojencev Slovenije razmišljajo le o izboljšavah v Ljubljani in okolici. Usoda svetovalnice pa je pravzaprav negotova in v rokah mestne občine. **Alenka Ogrin**, koordinatorica projektov pri ZDUS, je prepričana o smotnosti svetovalnice: »Informacije v zvezi s starimi ljudmi so pri nas zelo razkropljene. Ko se pojavi problem, recimo da eden od staršev pade in si zlomi kolk, otroci zbegano tekajo od vrat do vrat. Mi pa se na tem mestu trudimo ponuditi čim bolj celovito informacijo.« Svetovalnica je odprta trikrat na teden, pri čemer jim z nasveti pomaga skupina različnih profilov strokovnjakov, povezali so se tudi z drugimi službami, denimo s službami za pomoč na domu.

Selitev? Težka odločitev!

V okviru projekta HELPS jih je predvsem zanimalo, kako bi lahko sobivali Slovenci. Naša posebnost je namreč ta, da je kar 89 odstotkov starih ljudi lastnikov stanovanj, ki jih sedaj ne zmorejo vzdrževati. Nanje ne gledajo kot na kapital, temveč pričakujejo, da jim ga bo nekdo pomagal vzdrževati. »Takšno razmišljanje je težko spremeniti in verjetno bodo nove oblike bivanja zaživele s poznejšimi generacijami,« meni Ogrinova. Pri projektu bodo veseli, če bodo za sabo pustili vsaj kakšno alternativno stanovanjsko skupnost: za zdaj se v svetovalnici oglašajo posamezniki, ki iščejo sostanovalce za skupno bivanje v lastnem stanovanju, manj pa je takšnih, ki bi sami šli za sostanovalce. Te ljudi zdaj iščejo prek oglasov.

Najpogostejši pomislek, da bi ljudje zaživeali z nekom, je lastništvo – lastnik vedno lahko nadvlada. Stari ljudje se bodo težko odločili za neko nesta(bi)lno rešitev, morda se še nikoli v življenju niso selili. »Motivacija, da zapustiš svoje prejšnje stanovanje, vsekakor mora biti neka nova kakovost življenja,« je prepričana Ogrinova. Župan Bremna je denimo ob upokojitvi skupaj s prijatelji v središču mesta kupil vilo, jo prilagodil za bivanje starih ljudi in sedaj skupaj sobivajo v tej moderni stanovanjski skupnosti. »Osamljenost in depresija sta glavni težavi starih ljudi, vseeno pa se teh novosti bojijo. A veliko pogovorov bo prineslo tudi ideje, ki lahko postanejo zelo zanimive,« je prepričana Ogrinova.

Pogled institucij

Stanovanjsko problematiko starih ljudi pri nas obravnavajo tudi Stanovanjski sklad RS, sklad JSS pri MOL ter Nepremičninski sklad pri ZPIZ, vendar lahko ti rešijo probleme samo tistim desetim odstotkom starih ljudi, ki niso lastniki stanovanj, medtem ko alternativni. Edina alternativa ta hip je rentni odkup pri JSS MOL, ko nekdo za mesečno rento proda stanovanje občini. Menda sta se v dveh letih za takšno možnost odločila samo dva.

»Menjava stanovanj se nam zdi dobra možnost: stari ljudje zamenjajo veliko stanovanje za manjšega z mlado družino, ki rabi večjega. Žal pa mnogi ne vidijo tega kot boljšo rešitev zase, temveč vedno hočejo doplačilo. To seveda ni spodbudno za mlado družino, ki se potem raje odloči za prosti trg, kjer dobi natanko to, kar želi. Moj predlog bi bil, da mlada družina plača prilagoditev manjšega stanovanja, iz katerega odhaja, kar bi bil njihov vložek,« še meni Boljka.

Tudi na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve se zavedajo izziva starajočega se prebivalstva in nujnosti medresorskega povezovanja, o čemer govorita strategija varstva starejših ter nacionalni program socialnega varstva oziroma nov osnutek, ki je tik pred obravnavo v vladi. Ta naj bi bolj jasno opredelil pristojnosti med nacionalnim, regionalnim in lokalnim nivojem, spremenil pa bi tudi razmerja med uporabniki skupnostnih oblik socialnega varstva in uporabniki institucionalnih oblik. Ta hip je ljudi v ustanovah dvakrat več kot obravnavanih v skupnostnih oblikah socialnega varstva, do leta 2020 pa želijo to razmerje izenačiti. Ne eni strani bodo podpirali oblike, ki krepijo

samostojnost (pomoč na domu, dnevne oblike varstva, družinski pomočnik, bivalne skupine, oskrba v drugi družini), po drugi pa le toliko povečevali zmogljivosti institucionalnega varstva, kolikor bo res potrebno. Nujno bo treba spremeniti sistem financiranja, in sicer z uvedbo sistema zavarovanja za dolgotrajno oskrbo, ravno to pa naj bi spodbudilo povpraševanje po oblikah pomoči na domu.

Stanovanja za vse starosti

Španski študentje imajo možnost, da živijo pri starih ljudeh v zameno za osnovno pomoč, kar je prava medgeneracijska oblika bivanja. Obstajajo četrtne skupnosti za stare ljudi, v Berlinu so obnovili blok, vanj naselili mlade in stare, vmes pa pustili večji prostor, ki je postal središče za druženje. Del nemškega mesta Bielefeld so povsem prilagodili aktivnim starim ljudem. Država je dala zemljo za izgradnjo predele, s tem pa odprla tudi vrsto novih delovnih mest. Francija pozna združenje Kokoni in spletno stran www.cocon3s.fr, kjer lahko stari ljudje najdejo sebi ustrezne sostanovalece. V Veliki Britaniji so sprejeli nacionalni program o stanovanjski politiki v starajoči se družbi (tako imenovani *Life-time homes*, *Lifetime Neighbourhoods*), nato pa »stanovanja za vse starosti« razširili na premišljeno načrtovane soseske ravno tako za vse starosti.

Našla sta se Slovenca, sicer s komercialno, a zelo zanimivo iniciativo, in bosta naše domove za stare ljudi povezala v mednarodno mrežo domov, ki omogočajo izmenjavo bivanja. V ZDA gredo stari ljudje živeti na Florido, Evropejci v Andaluzijo in na Kanarske otoke, in morda bodo nekoč prihajali tudi v naše Prekmurje. Mi pa bomo odhajali drugam. V Šrilanki živi starejši par iz Sevnice – tam sta bila na potovanju in si kupila hišo. Sploh niso tako redki Slovenci, ki so se po upokojitvi podali v eksotične kraje in tam ostali.

Vendar brez dobrih odnosov, kjer koli si, nobena oblika bivanja ni dobra. »Ves čas življenja je treba skrbeti za dobre medsebojne odnose – v družini, med sosedi, tudi če pristaneš v domu za stare ljudi. To je najboljša investicija, da lahko zadovoljno živiš do konca življenja. Pri tem moraš vedeti, da starejši boš, manj boš zmogel, kar ni tako tragično. Lahko pa s tistim, kar zmoreš, zadovoljno živiš,« dodaja Klevišarjeva.

Alternativno bivanje na starost

V tujini že poznajo homogena/heterogena strukturirana naselja za stare ljudi (na primer Sun City v ZDA in Kanadi) in namenska stanovanja za stare ljudi, kamor sodijo neodvisna namenska stanovanja, life-time homes ali dom za vse življenje, stanovanja za babico, stanovanjski dom z razširjenimi stanovanji, oskrbovana stanovanja, oskrbovano bivanje v lastnem domu in oskrbovani domovi (foster homes). Bivanje v domačem okolju omogočajo smart home – pametne hiše, AUS – aktivne upokojske skupnosti, stanovanjske zadruge, oskrbniške družine, bivalne skupnosti, gospodinjske skupnosti v stanovanju, dnevni centri, gospodinjske skupnosti, ne nazadnje tudi institucionalno bivanje. K samostojnosti svoje pridajo mobilne oblike pomoči in storitve na daljavo.

Posluh za nove oblike bivanja

Na vprašanje, koliko sredstev ima država sploh na voljo za tovrstne premike na področju alternativnih oblik bivanja, na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve to težko finančno opredelijo, saj so sredstva na voljo po posameznih področjih in v okviru razpoložljivega proračuna. Aktualna zakonodaja ne preprečuje nastanka novih oblik bivanja starejših, »res pa je treba z napredkom nekega področja primerno prilagoditi oziroma dopolnjevati zakonodajo, da bo predstavljala sistemski okvir in spodbudo, ki omogoča nastanek novih oblik bivanja starih ljudi, hkrati pa preprečuje morebitne škodljive odklone«.

Prispevek o izkušnjah ZDUS-ove svetovalnice za izboljšanje bivanja starejših in pomembnosti možnosti izbire pri bivanju v starosti.

Prispevek je bil objavljen v Delu, 25. maja 2013

RAJE KOT V DOMU BI ŽIVELI V SKUPNOSTI STAREJŠIH

ANDREJA ŽIBRET

Začnimo s primerom. Gospa skrbi za svojega dementnega moža, živita sama v Ljubljani in nimata veliko stikov s svojci, ki ne živijo tu. Odit mora na operacijo kolka, po kateri bo potrebovala kar nekaj oskrbe in nege, poleg tega pa bo morala več dni preživeti v bolnici.

Srečujeta se s problemom, kaj storiti. Pomoč na domu je na primer omejena na 20 ur na teden, gospod pa bi potreboval 24-urno oskrbo. Negovalni oddelki v domovih za starejše so precej zasedeni; poleg tega pa gospod ne želi v dom. Ne preostane jima drugega, kot uporaba ponudnikov na sivem trgu socialnih storitev.

Takšne in podobne probleme zaznavajo v svetovalnici, ki je začela delati pred približno pol leta v prostorih Zveze društev upokojencev Slovenije (ZDUS) v Kebetovi ulici 9 v Šiški. Dr. Urban Boljka z ZDUS je povedal, da so do zdaj imeli 92 uporabnikov. Po nasvete prihajajo predvsem starejši iz Ljubljane, saj je ciljna skupina v evropskem projektu HELPS (Housing and Home-Care for the Elderly and Vulnerable People and Local Partnership Strategies in Central European Cities), katerega del je pilotni projekt svetovalnice, omejena na ljubljansko urbano regijo. V prihodnosti si želijo delovati na nacionalnem nivoju, saj k njim prihajajo tudi uporabniki iz drugih krajev.

Raznovrstni problemi

Problemi, s katerimi prihajajo starejši, pa so zelo raznovrstni. Več kot četrtnino jih zanima sobivanje v stanovanjski skupnosti starejših ali pa so pripravljeni prodati ali deliti svoje hiše. Veliko je tudi vprašanj o

institucionalni domski oskrbi, oskrbovanih stanovanj in pomoči na domu. V svetovalnico prihajajo tudi s pravnimi in zdravstvenimi vprašanji, predvsem o naraščajočem problemu demence.

V svetovalnici pri svojem delu opažajo številne pomanjkljivosti pri zagotavljanju pomoči starejšim na državni in občinski ravni. Starejši prijateljci, denimo, živita sami v svojih dveh stanovanjih, vsaka na svojem koncu Ljubljane. Starosti ne želita preživeti osamljeni, zato bi radi živeli v stanovanjski skupnosti, kamor bi povabili še druge starejše s skupnimi življenjskimi nazori. Stanovanji, kjer živita, bi prodali, z drugimi kandidati kupili večje stanovanje in ga prilagodili za potrebe bivanja starejših. Pri tem pa nastane težava, ker ne Javni stanovanjski sklad MOL ne Stanovanjski sklad RS ali Nepremičninski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja, d.o.o., ne ponuja stanovanjskih enot, ki bi jih v te namene ponujala država ali občina. Prav tako tudi ni razpisov, na katere bi se lahko prijavi kandidati za tovrstno bivanje. Država pa za to ne ponuja nobene finančne spodbude.

Prilagoditve kot del zdravstvenega zavarovanja

O tem govori tudi primer starejšega gospoda iz Ljubljane, ki živi sam in bi rad prilagodil stanovanje za bivanje v starosti. Prilagoditve pa mora financirati sam. Smiselno pa bi bilo, da bi bile takšne prilagoditve del zdravstvenega zavarovanja. Tako se namreč podaljšuje možnost bivanja doma in se zmanjšujejo stroški, ki jih ima država z institucionalnim domskim varstvom. Tako bi bilo tudi manj padcev in več prihrankov pri zdravstveni oskrbi. Težko pričakovani zakon

Srečanje kandidatov za sobivanje junija 2013 v organizaciji ZDUS-ove svetovalnice za izboljšanje bivanja starejših.

o dolgotrajni oskrbi bi lahko vseboval tudi te določbe, ugotavlja dr. Boljka.

Sicer pa iz različnih koncev, tudi iz domov za starejše, prihajajo opozorila, da še posebej v času krize ne bo mogoče oskrbe in nege starejših reševati samo na zdaj prevladujoči institucionalni način. Tudi v svetovalnici opažajo, da starejši iščejo drugačne rešitve bivanja v starosti. Pomen institucionalne oskrbe upada, povečuje pa se interes starejših za individualno iskanje oskrbe in bivanja v starosti, pri čemer narašča pomen skupnostnih oblik socialnega varstva.

Vzrok za to je na eni strani kriza starejših in njihovih otrok, si nastanitve v domu za starejše ne morejo več privoščiti, ugotavlja dr. Boljka. Predvsem mlajše generacije starejših pa si želijo drugačnega, manj institucionalnega preživljanja starosti v obliki sobivanja, stanovanjskih skupnosti, menjave večjega stanovanja za manjše, pomoči na domu ipd. Seveda pa ostaja institucionalna oskrba nepogrešljiva za določen del starejše generacije; poleg posameznikov, ki si jo lahko privoščijo, teh pa je vse manj, je tovrstna oskrba nujna

predvsem za tiste, ki jo potrebujejo zaradi slabšega zdravstvenega stanja, ugotavlja dr. Boljka.

Pomembna je možnost izbire

»Pomembno je, da imajo starejši na voljo čim več izbire pri odločanju, kako bodo živeli v starosti. Pa naj bo to bivanje v domski oskrbi, neformalni stanovanjski skupnosti, oskrbovanem stanovanju, lastnem stanovanju s pomočjo na domu, lastnem prilagojenem stanovanju itn. Pri tem pa nepremičnina ne sme postati breme starejših oziroma ne sme negativno vplivati na kakovost njihovega bivanja,« pravi dr. Boljka.

V svetovalnici pa opažajo, da starejši najprej izkoristijo svojo socialno mrežo, preden se obrnejo na svetovalnico. Tako je predvsem na podeželju, kjer je še vedno močno zakoreninjeno tradicionalno preživljanje starosti na domu s podporo družine. Kljub temu pa v ljubljansko svetovalnico dobivajo tudi klice iz manjših krajev z vprašanji o alternativnih oblikah bivanja.

Predstavitev Roka Grdiše, arhitekta, ki ga zanima načrtovanje sodobnih oblik bivanja za starejše.

Prispevek je bil objavljen v Dnevniku 26. marca 2013

LJUDJE: ROK GRDIŠA

INGRID MAGER

Arhitekt mag. Rok Grdiša je direktor oglaševalske agencije Idearna. Del njihove dejavnosti je tudi arhitekturno svetovanje, v glavnem za prenove obstoječih prostorov, sam pa se je specializiral za področje novodobnih oblik bivanja starih ljudi. Kot oglaševalec in arhitekturni svetovalec deluje na področju komercialnih projektov, volontersko pa je na voljo tudi v projektu HELPS pri Zvezi društev upokojencev Ljubljana. Je avtor koristnega Priročnika za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi.

Prav je, ni pa ravno običaj, da bi se mladi ljudje zanimali za problematiko starih ljudi. Od kod ta vzgib?

Za diplomsko nalogo sem se s prof. Janezom Koželjem pogovarjal, da bi obdelal domove za stare ljudi, in sem se lotil raziskovanja, potem pa sem naletel na različne oblike bivanja, ki jih živijo stari ljudje. Izkazalo se je, da domove, kot jih poznamo v Sloveniji, v tujini ukinjajo in poudarjajo drugačne oblike bivanja. Po diplomi je nastal še priročnik na to temo, kjer se lahko ljudje na enem mestu seznanijo, katere specifikacije zahteva prostor, kjer biva star človek.

V priročniku sem obdelal vse oblike bivanja starih ljudi, od institucionalnih do neinstitucionalnih, največji poudarek pa sem namenil prenovi obstoječe infrastrukture. Na tej točki bi morali načrtovati in graditi naprej. Institucionalne oblike, kakor koli se bodo v prihodnje spreminjale, se bodo najverjetneje spreminjale v oblike, ki bodo pokrile zgolj ozek krog ljudi. Zdaj pokrijejo le pet odstotkov starih

ljudi, novih koncesij za domove pa verjetno ne bodo več izdajali. Domovi vsekakor ne bodo mogli zagotoviti navala starajočega se prebivalstva, ki se obeta čez 20, 30 let. Naši starši se bodo postarali doma.

Koliko je znotraj arhitekturne oziroma urbanistične stroke problematika bivanja starih ljudi sploh aktualna? Jo vidite kot svojo tržno nišo?

Ko se pogovarjam z drugimi arhitekti, govorijo le o domovih za stare ljudi, le nekateri recimo vedo, da poznamo pri nas že četrto generacijo domov za stare ljudi. Nekateri profesorji na fakulteti, denimo prof. dr. Lučka Ažman Momirski, so glede novih pristopov zelo ozaveščeni in dejavni. V komercialnem smislu pa bi rekel, da to področje za arhitekto ni profitabilno. V teh primerih gre v glavnem za individualno prenovo stanovanj; staremu človeku ne svetujemo takoj prenove kopalnice in kuhinje ali celega stanovanja, za kar bi mu lahko izdelali celotno projektno dokumentacijo. Najprej pogledamo, kakšne potrebe ima ta človek. Morda sploh ne potrebuje prenove in mu svetujemo le, da prestavi pralni stroj iz kopalnice v kuhinjo, na tisto mesto pa raje namesti stol, na katerega bo sedel, če se mu slučajno zvrtil v glavi.

Kakšna vprašanja postavljajo ljudje, ki prihajajo v svetovalnico projekta HELPS pri ZDUS?

Ljudje imajo različne probleme, je pa denimo primer, ki je tudi ekonomsko zanimiv za arhitekto. Na svetovalnico se je obrnil gospod, ki ima

apartmaje v Rogaški Slatini in bi jih rad prilagodil v gospodinjske skupnosti, kar bi bila neinstitucionalna oblika stanovanjske skupnosti.

Rekli ste, da domov za stare ljudi ne bodo več gradili. Kaj se bo dogajalo z obstoječimi?

Taka ustanova, kot je dom za stare ljudi, potrebuje več kot 150 postelj, da je ekonomsko upravičena. Razdeljena je na tri oddelke, dementni in negovalni oddelek, kjer je potrebno veliko nege in oskrbe, ter navadni oddelek z relativno malo oskrbe, ki pa domu omogoči finančno preživetje. Ko se bo z leti stopnjeval pritisk na domove, se bodo domovi prestrukturirali v negovalne domove in bo delovanje take ustanove precej dražje.

Alternativa so gospodinjske skupnosti, ki jih danes predvsem zaradi kadrovskih normativov moramo umestiti v naš prostor. Nemške raziskave so pokazale, da za osnovno oskrbo starih ljudi ne potrebujemo visoko izobraženih medicinskih sester, zanje lahko skrbijo gospodinje. Delovni potek v gospodinjski skupini se zgleduje po normalnem življenju v gospodinjstvu in ni podrejen negovalni službi, kot je značilno za obstoječe domove. Gospodinje jih jutraj ne oblačijo, ampak jim pomagajo le, če sami ne zmorejo, medicinska sestra pa pride le po potrebi. Skupaj živijo običajen dan, ljudje so ves čas s čim zaposleni. Gospodinjski model je nedvomno bolj human.

Nekateri domovi pri nas, recimo Pegazov dom v Rogaški Slatini, so že vpeljali model gospodinjske skupnosti, ki pa deluje v sklopu preostalega doma za stare ljudi. Če želiš koncesijo za določeno število postelj, moraš imeti zaposlene medicinske sestre, kuharice... Vendar cenejše delo gospodinje, kot jo pozna gospodinjska skupnost, v teh domovih opravljajo medicinske sestre. Potem so tu po 200 kvadratnih metrov velike jedilnice in ravno takšne kuhinje, kar je treba financirati. V stanovanjski skupini je sicer zaželeno, da je v stavbi največ 16 oziroma 32 ljudi, a ne več kot osem v eni skupini. To pomeni tudi, da ne potrebujejo tako velike kuhinje, ne jedilnice, ki se lahko uredi v okviru dnevnega prostora. S tem prihrankom si lahko zagotovijo večjo sobo, večjo kopalnico. Če bi v Sloveniji želeli, da zaživijo gospodinjske skupine, ki bi se lahko potegovala za koncesije, bi morali spremeniti pravilnik o kadrovski zasedenosti.

Kakšen je interes države, pristojnih?

Interes uporabnikov je izjemen, tudi nekaterih direktorjev domov, a pogoji niso urejeni. Pristojno ministrstvo bi moralo dati impulz. Ko sem sam izdajal priročnik, sem jih dve leti prosil za kakršno koli podporo priročniku, na koncu sva izdajo financirala s profesorjem Koželjem iz lastnega žepa. Natisnili smo 300 izvodov in jih razdelili ljudem, ki bi jih morebiti to področje zanimalo: politikom, knjižnicam, društvu upokojencev. Aktivno deluje na tem področju Inštitut Antona Trstenjaka, ki ga vodi dr. Jože Ramovš, kjer so razvili model medgeneracijskega središča, za popularizacijo gospodinjskih skupin pa je precej storilo podjetje Firis Imperl.

Se investitorji, preden gradijo nov objekt, ki ga bodo uporabljali (tudi) stari ljudje, obračajo na te strokovnjake?

Ne, upoštevajo se le minimalni standardi. Pri nas smo še zelo daleč do učinkovitega pristopa do problematike. Pravzaprav se še sploh niso začeli pogovarjati, da bi bilo treba kaj spremeniti.

Bomo pri nas kdaj gradili soseske, stanovanja, kot jih spodbuja angleški projekt Lifetime Homes, Lifetime Neighbourhoods?

Lifetime Homes ali stanovanja za vse življenje so stanovanja brez ovir, pragov in stopnic ter z dovolj širokimi vrati, da bo morda nekoč skoznje šel tudi invalidski voziček. Takšne rešitve zahtevajo le šest odstotkov več površine nekega stanovanja in ne predstavljajo velikega stroška. Ko si star in nisi več toliko mobilni, v takem stanovanju zagotovo lažje in dlje časa živiš samostojno. Treba se je zavedati, da ko se staramo, izgubljam določene funkcije. Če gremo v dom za stare, se samostojnosti praktično povsem odpovemo, če ostanemo v lastnem stanovanju, se odpovemo le delu samostojnosti. Tako kot smo živeli prej, več ne bomo mogli živeti, in potem je bolje, da najdemo najboljši približek samostojnega življenja.

Kakšna je torej prihodnost bivanja starih ljudi v Sloveniji?

Po navadi je treba prenoviti le dva prostora v obstoječem stanovanju – kuhinjo in kopalnico, ljudje se tam največkrat poškodujejo. Namestitev ročajev v banji stane dvajset evrov, pet evrov še protizdrsna

Zloženska Prilagoditve opreme in uporaba pripomočkov za starejše, avtorja Roka Grdiše, je bila izdana marca 2013 v okviru projekta HELPS.

podlaga, s tem pa po raziskavah kopalnica postane desetkrat bolj varna. Privarčuje pa ne le zavarovalnica, ampak vsi. V Nemčiji so po vsej državi odprli svetovalnice, kjer svetujejo starim ljudem pri prenovi in prilagoditvi stanovanj; arhitekti jih obiščejo na domu, pregledajo stanovanje in svetujejo prilagoditve glede na njegovo oviranost. Država to spodbuja in prenovo subvencionira v višini 2500 evrov, kolikor sicer stane enomesečno bivanje v domu. Če je bil nekdo mesec dni dlje doma, kot bi bil sicer, so že pokrili vložek.

Sodobne bivalne oblike za stare ljudi niso posebej oblikovana stanovanja, gre bolj za različno programsko navezavo. So individualne, fleksibilne oblike bivanja, ki temeljijo na željah ljudi, recimo kenguru hiša, ko v pritličju živi stara gospa, nad

njo pa sorodniki ali kdo drug, ki po potrebi skrbi zanje. Tudi v prihodnje se bodo iskale rešitve ravno v prilagoditvah stanovanj. Že z drobnimi nasveti in prenovami si lahko ljudje precej dvignejo kakovost življenja. Če bi pri nas vzpostavili široko mrežo takšnih arhitekturnih svetovalnic, bi vedeli tudi, kje so stari ljudje in kdo potrebuje pomoč. Vzpostavila bi se (ne)formalna mreža pomoči, priključili bi se prostovoljci, živelo bi socialno podjetništvo.

Nemške raziskave so pokazale, da za osnovno oskrbo starih ljudi ne potrebujemo visoko izobraženih medicinskih sester, zanje lahko skrbijo gospodinje.

Prispevek govori o navezanosti starejših na njihove nepremičnine in problemih, ki iz tega izhajajo.

Članek je bil objavljen v reviji Vzajemnost, 8. marec 2013

NEPREMIČNINA JE LAHKO TUDI BREME

ANITA ŽMAHAR

Med nekaterimi »tipičnimi lastnostmi«, ki naj bi veljale za Slovence, je tudi odnos do lastnine. Kar 90 odstotkov stanovanj ali hiš je lastniških, kar nas uvršča v svetovni vrh. Med državami Evropske unije je le še v Romuniji več lastnikov nepremičnin kot pri nas. Vendar pa lahko nepremičnina z leti postane breme za ostarelega lastnika, kar se vse pogosteje tudi res dogaja.

Nekateri starejši težko živijo sami zaradi zdravstvenih problemov, še več pa je takih, ki si preprosto ne morejo več privoščiti lastnega bivališča, saj ne morejo plačevati tekočih stroškov, stroškov vzdrževanja in ogrevanja. Pogosto so hiše prevelike, težko dostopne in predrage za vzdrževanje, stanovanja pa neprimerna, v blokih brez dvigal, na težko dostopnih lokacijah, komunalni stroški so iz leta v leto višji ... Po nekaterih podatkih je v Sloveniji kar 22 tisoč gospodinjstev z enim članom, starejšim od 80 let. Od tega je več kot 18 tisoč žensk. Pomenljiv je še podatek, da 66 tisoč žensk, starejših od 65 let, živi samih v svojem stanovanju ali v hiši. Starejše ženske pa še posebej ogroža revščina, saj imajo praviloma zelo nizke pokojnine. Centri za socialno delo, pa tudi društva upokojencev, ki razmere v lokalnem okolju najbolj poznajo, opozarjajo na čedalje bolj zaskrbljujoče razmere, ki pa take niso nastale čez noč. Dejstvo je, da bivalnih razmer starejše generacije zadnja leta pri nas nihče ni analitično spremljal.

Lasten dom je svetinja

Gradili pa smo oskrbovana stanovanja in domove starejših občanov in tako dosegli cilj, zapisan v nacionalnem programu socialnega varstva do 2010, da naj bi pet odstotkov starejših od 65 let živelo v domovih starejših občanov - leta 2012 je bilo namreč stanovalcev

domov blizu 17 tisoč. Vendar pa ankete dokazujejo, da se samo šest odstotkov ljudi preseli v dom zaradi bivanjskih razmer (neprimerno stanovanje, brez dvigala ipd.), od 60 do 70 odstotkov pa kot vzrok selitve navaja zdravstvene razloge. Zdaj pa je v ospredju predvsem socialna problematika.

Tudi to je eden od razlogov, da se je Zveza društev upokojencev Slovenije vključila v mednarodni projekt HELPS, ki se ukvarja z bivanjem starejših v srednjeevropskih mestih. Odprli so svetovalnico za pomoč tistim, ki želijo rešiti stanovanjske probleme, hkrati pa predstavljajo drugačne (alternativne) oblike bivanja starejših. Za starejše Slovence pa je »alternativno« že vse, kar ni lastniško. »Lastnina je za starejšega človeka sveta stvar. Tudi če strada, ne dovoli hipoteke ali plombe na svojo lastnino,« pravi Tomaž Banovec, vodja projekta HELPS v Sloveniji. »To se je najbolj množično pokazalo ob spremembi socialne zakonodaje. Starejši se odrekajo varstvenemu dodatku, da bi njihovi otroci dedovali vse, kar so jim namenili.« V praksi pa se nemalokrat izkaže, da otroci za ostarele starše ne morejo (ali nočejo) skrbeti, lastniki pa nočejo prodati nepremičnin, saj jih želijo zapustiti potomcem. »Računajte, da je bilo vsako leto, tudi v času naše največje krize v državi pet tisoč graditeljev lastnih hiš! Tudi dandanes ni veliko drugače, zlasti ne na podeželju. Ne pozabimo na 175 tisoč »praznih« stanovanj. Poleg tega država vsaj še nekaj let ne bo namenila novih sredstev za nove subvencije. Rast BDP bo stagnirala, prav tako sredstva za socialno politiko. Oskrbovanih stanovanj je premalo, polovica novih je namenjena prodaji in to nekoliko bolj bogatim. Vendar tudi to stagnira. Kakšna je torej prihodnost,« se sprašuje Banovec, ki se skupaj s sodelavci zaveda, da bodo le z veliko truda spodbudili

Slovence k razmišljanju o morebitnih spremembah, ki bi jim omogočile kakovostno življenje na stara leta.

Rešitev je (morda) selitev

Ko se začnejo zdravstvene težave in ugotovimo, da ne moremo več premagovati stopnic do stanovanja ali ko se začnemo kopičiti položnice, je pravzaprav že pozno za iskanje drugih bivalnih možnosti. Najbolj primeren čas za razmišljanje o tem je, ko se od hiše odselijo otroci, ali pa po smrti partnerja. Temeljito kaže premisliti, ali res potrebujemo tako veliko stanovanje, koliko imamo stroškov z njim, jih bomo lahko pokrili, je stanovanje sploh primerno za bivanje starejšega človeka ...

Najbolj drago je živeti sam. Po statističnih ocenah človek, ki živi sam, živi z enoto stroškov; če skupaj bivata dva, je strošek enota in pol, če so trije, pa 1,70. Upokojenci še težje živijo sami. Povprečna pričakovana pokojnina v svetu in pri nas dosega 60 odstotkov zadnje plače. »Ko se človek upokoji, mu kupna moč takoj pade za 40 odstotkov,« poudarja Tomaž Banovec. »Ljudje se na to počasi privajajo, šele ko zmanjka prihrankov, začnejo razmišljati, kaj storiti.« Nekateri štejejo tudi nepremičnino kot prihranek, vendar v resnici zelo obremenjuje družinski proračun.

V svetovalnici osveščajo ljudi o menjavi stanovanj, sobivanju, oddajanju dela stanovanja ali hiše, tudi stanovanjske zadruge niso slaba rešitev, če so prav zastavljene, kar kažejo primeri iz tujine. »Po izkušnjah, ki smo jih dobili v času delovanja svetovalnice, ljudje že razmišljajo o drugačnih možnostih bivanja. Tudi o sobivanju, ki ima mnoge prednosti, od delitve stroškov in medsebojne pomoči pri vsakdanjih opravilih do druženja in premagovanje osamljenosti, širitve socialne mreže,« našteva Urban Boljka, eden od dveh svetovalcev pri projektu HELPS. »Več kličejo ljudje, ki imajo veliko nepremičnino in bi radi dobili sostanovalce. Tako se je že oglasila gospa, ki bi stanovanje v Ljubljani prepustila hčerkama, sama pa bi se preselila v veliko hišo zunaj mesta in v katero bi se naselilo še štiri ali pet ljudi, da bi skupaj preživljali starost. Tako bi gospa imela družbo in še določeno ekonomsko korist. V drugem primeru pa gospod, ki ima majhno stanovanje, išče nekaj ljudi, s katerimi bi skupaj kupili ali najeli veliko hišo, jo prilagodili svojim potrebam in bi v njej skupaj prebivali, svoja stanovanja pa bi oddajali.«

Na področju sobivanja so si svetovalnico zamislili kot nekakšno posredništvo med tistimi, ki iščejo to

možnost, in tistimi, ki jo ponujajo. Zdaj zbirajo prijave, pripravili bodo uvodna srečanja, na katerih se bodo morebitni sostanovalci spoznali, strokovnjaki pa jim bodo nudili praktično pravno in psihosocialno pomoč pri urejanju pravil skupnega bivanja. Zanimanje je kar veliko tudi ta za zamenjavo stanovanja (večje za manjše), vendar se ustavi pri konkretnih pogovorih.

Prilagoditev stanovanja

Kot pravi Boljka, ljudje iščejo tudi različne druge informacije, od tega, kam bi lahko namestili svojca po operaciji, kje kupiti določen pripomoček, kje so prosta mesta v domovih, kako je s plačevanjem domov, kako se prijaviti ipd.

Po mnenju obeh sogovornikov bi lahko država na tem področju dosegla pozitivne rezultate, če bi različne neinstucionalne možnosti bivanja starejših vključila v dokumente, ki so v pripravi (nacionalni program socialnega varstva do 2020 in v nacionalni stanovanjski program, ki ga pripravlja ministrstvo za infrastrukturo in prostor). Več bi morali razmišljati tudi o prilagoditvah bivališč potrebam starejših, saj bi tako lahko dlje časa živeli v domačem okolju. V Sloveniji je blizu tri tisoč namenskih najemnih stanovanj, s katerimi upravlja Nepremičninski sklad PIZ, ki bi jih lahko tehnično prilagodili seniorjem, enako velja za najemna neprofitna stanovanja, še opozarja Banovec. »Francozi in Nemci imajo posebno strategijo urejanja bivalnih razmer starejših. Res pa je, da imajo tudi denar in da vedo tudi to, kako rekonstruirati stanovanja in jih predelati za potrebe starejšega ali invalidnega človeka. Nemška zdravstvena zavarovalnica prispeva določen znesek za prilagoditev stanovanja za varno staranje. Torej vlagajo v preventivo. Pri nas pa o preventivi veliko govorimo, delamo pa samo na kurativi.«

K temu Urban Boljka dodaja: »Naša država trdi, da nima denarja, da bi podprla prilagoditve stanovanj za starejše. Ne glede na to, da bi s tem precej privarčevali. Če je v stanovanjih manjša možnost padca, denimo, je tudi manj poškodb in privarčuje zdravstvo. Demenca je poseben problem, a z marsikaterimi zdravstvenimi težavami je mogoče živeti doma. Manjše prilagoditve, kot so namestitev oprijemal, ročajev, odstranitev pragov ..., niso tako drage, pomagajo pa zelo.« To želijo dokazati na konkreten način, saj nameravajo v projektu HELPS urediti vzorčno stanovanje, opremljeno za varno bivanje starejšega človeka.

Prispevek osvetljuje slovensko navezanost na nepremičnine, ki je ena izmed glavnih ovir pri uveljavljanju alternativnih oblik bivanja (starejših) pri nas.

Objavljeno v Sobotni prilogi, 30. januarja 2010

NA SVOJI PARCELI

MIHA MAZZINI

Po antropoloških merilih se Sloveniji ne piše prav dobro. Prvič, po ustroju ne gre za sodobno državo, marveč skupek drobnih fevdalizmov (guglajte: petty feudalism Archon Fung), in drugič, gre za skupnost z negativno selekcijo, v kateri posamezni člani poskušajo zatreti ali izgnati uspešne, da se ne bi dvignili nad njih (preberite poseben članek na to temo). A bolj kot to dvoje nas teži skala, ki nam visi za vratom, a ni videti, da bi jo kdo sploh opazil. Razkrinkajmo jo!

Na svoji zemlji

Začnimo s slovensko klasično literaturo in njeno glavno temo: boj za zemljo, kopanje pod brezo, umiranje zanjo – same značilnosti ljudstva, ki je tlačanilo ter v znoju in krvi moralo preživeti na tuji zemlji; kjer se je košček lastne njive zdel hkrati kot raj in kot potrditev socialne varnosti, najboljša možna dediščina in obet možnosti preživetja za potomce.

Prvi slovenski film se je seveda imenoval Na svoji zemlji. V enem najbolj znanih in pretresljivih prizorov si mati pred usmrtnitvijo zaželi, da bi bosa še enkrat hodila po svoji zemlji. Šestdeset let kasneje, v filmu Slovenka, se gospodična prostituira zato, da bi odplačala kredit za stanovanje. Kar nam daje slutiti, kako napredujemo: če je bila gospa leta 1948 še bosa za stik s svojo posestjo, mora biti današnja ženska že gola.

Industrializacija

Slovenska industrializacija naj bi se zgodila v sedemdesetih letih XX. stoletja. Iz fevdalizma naj bi se Slovenija posodobila in ujela Nemčijo ter tekmovala

s Švico. Hm. Mit, ki se ga osebno spomnim povsem drugače, kot dokazovanje statusa funkcionarjev: v zakotni vasi se je rodil človek, postal je partijski pomembnež in v dokaz svojega uspeha v vasi postavil tovarno. Kaj posebej zahtevnega ni smela izdelovati, da so lahko še včerajšnji kmetje postali današnji delavci. Če je bila odrezana od virov, surovin, energije, tudi ni bilo važno, komunizem je temeljil na isti logiki kot Coelhovi romani – zadostuje želja in že so sile narave premagane.

Tovarne so potem poskrbele za vasi: od cest preko gasilcev do zdravstvenih in kulturnih domov. Sledilo je obdobje ugodnih kreditov in nenadoma so se zazdele pradačne sanje dosegljive: vsak bo imel svojo zemljo in hišo na njej! Zrasle so značilne večnadstropnice: pritličje za starše, nadstropje za potomce, mansarda za vnuke, prizidek za vsak primer. Jugoslavija seveda denarja ni ustvarjala, marveč si ga je sposojala v tujini (le med letoma 1974 in 1979 z 8 na 24 milijard dolarjev). Ob uri plačila je sledil gospodarski zlom. Ki je bil videti lastnikom hiš kot darilo: še včeraj krepek kredit je inflacija spremenila v drobiž! Jugoslavija je propadla, Slovenija se je odcepila in spet je bila sreča na naši strani – po Hrvaškem in Bosni so z istimi krediti narejene hiše gorele, pri nas pa je nastopila druga zlata doba. Po Jazbinškovem zakonu je že druga generacija doživela delitev stanovanj »za male pare«. Juhu, zastonj kosila torej obstajajo! Mar res?

Mali fevdalci

Čas je za podrobnejšo razlago slovenskih majhnih fevdalizmov. Ljudje smo pač narejeni za doseganje

ciljev z najmanjšo porabo energije. Predstavljajte si, da bi le udarili s štamčiljko po papirju in krepko zasluzili. Mar obstaja enostavnejši način bogatenja? Ne, nikjer! Opisal vam bom glavno delo slovenskih fevdalcev, recept, kako do bogastva v treh udarcih s pečati. Prvi, oseba A kupi zakotno pustinja za drobiž. Drugi: v banki ji oseba B odobri neverjeten kredit. Tretji: na občini oseba C pustinja spremeni v zazidljive parcele.

Zakaj bi v Sloveniji nekdo študiral ali se kreativno odlikoval, če zadostujejo zveze, zmes prilazovanja in družjenja? Ta edini slovenski poslovni model za hitro in zanesljivo bogatenje preprosto nima konkurence.

Slovenska država ni država v zahodnoevropskem smislu, marveč le okostje, ki servisa male fevdalce. Vse poteze, kar jih je potegnili po osamosvojitvi, služijo samo njim: davek na prepise zemljiških zemljišč v gradbena? Odpravljen v samostojni Sloveniji, hvala! Premalo fevdalcev in pečatov, prehud boj med njimi? Razdelitev Slovenije na stotine občin, najlepša hvala! Mali fevdalci preveč oddaljeni od državnega odločanja? V parlamentu odločajo lokalno namesto državno, najlepša hvala! Najemniške pogodbe za prijavo prebivališča? Niso več potrebne, hvala! Postopki za gradnjo dolgi, zamotani, nepregledni in nepredvidljivi za nefevdalce? Seveda! Najpomembnejši narodni projekt tisti, kjer se zemljišča najbolj poziduje, trguje z njimi in spreminja namembnost! Ni problema: avtoceste, večni slovenski križ (železnica ni zanimiva, saj so zemljo razdelili že pred dobrim stoletjem). Prepočasno spreminjanje zemlje v gradbišča? Ni problema: »V obdobju med letoma 1991 in 2007 je Slovenija izgubila za okrog 62.800 hektarov kmetijskih zemljišč [...], je bilo v letih 2002–2007 pozidanih 19.712 hektarov, od tega 65 odstotkov kmetijskih zemljišč.« Davek na nepremičnine: nikoli! Udarimo raje po delu, to je edino, kar tlačani imajo. Posebni skladi in na videz »ugodni« krediti za nakup silno predragih stanovanj, maskirani v skrb za mlade družine? Nujno, saj tako pod plemenito krinko prelivamo denar iz državne blagajne v fevdalne žepe.

Vsaka slovenska vas hoče postati samostojna občina zato, da si bo fevdalet v njej prilastil pečat. Breda Pečan, dolgoletna županja: »Imamo 210 občin, 210 županov in 210 občinskih svetov, vsaka občina pa hoče imeti svojo poslovno, obrtno in industrijsko cono, ne glede na to, koliko prebivalcev ima. Na tem področju ni ne kmečke ne nobene druge pameti.« Ne strinjam se.

Občinskemu fevdalcu gre samo za preprodajo zemlje in gradnjo, ki je v rokah njegovih prijateljev gradbenih baronov. Kaj bodo dali v poslovne, obrtne in industrijske cone, jih pa ne briga. (Tudi stroški ne: občine porabijo na leto 400 milijonov za lastno obratovanje, pokrajine še dodatnih 100!)

Dvomite o pomenu slovenske občine? Primer, ko so županu ponudili vodenje enega največjih podjetij v državi, karierne sanje, je sprejel, a hitro ugotovil, kako in kaj, ter se vrnil v občino, za katero večina nikoli niti slišala ni. Si predstavljate, da bi to storil Bill Gates, recimo?

Slovenske bajture

V zadnjih letih smo priče podivjane zazidave. Javno mnenje se strinja, saj stanovanj izjemno primanjkuje. Poglejmo podatke. Na spletni strani Statističnega urada Republike Slovenije piše za leto 2002 takole: 718.964 oseb je lastnikov stanovanja, ki ima povprečno 2,8 sobe in površino 76,39 m². V Evropi smo prvi, 65 odstotkov prebivalstva živi v lastniški hiši.

Hej, zbudite se: še pred cunamijem zidave je skoraj pol Slovencev imelo lastno bivališče! Povprečno kvadratura skoraj 80 metrov! V nepremičninah niso zajete hiše na Hrvaškem (Istra!), recimo, da o Floridi ne govorimo. Pomenljivo, podatkov za naslednja leta ni. Drag in podroben popis, ki je bil izveden kasneje, ostaja tajen.

Še sladkorček: že leta 2002 je bilo v Sloveniji praznih 78.000 stanovanj (ali 10 odstotkov vseh v državi). Razbijmo mit in povejmo krepko: v Sloveniji je stanovanj preveč! In vanja niso všteta prazna nadstropja večine slovenskih bajtur. Ni lastnika te grdobine, ki ne bi pojasnil: »Ko enkrat zidate, dodatno nadstropje ni strošek.« Drži, prinese pa posledice. V tujini bi lastniki takih kvadratur imeli zaposlene čistilke in vzdrževalce, pri nas pa to opravljata mož in žena. Po možnosti še po dodatnem popoldanskem fušu, s katerim financirata vzdrževanje. Po evropskih raziskavah smo uvrščeni na vrh po visoki kvaliteti življenja v Sloveniji (kvadratura, lastništvo ...), na dnu pa po stopnji osebnega zadovoljstva (pospravljanje te kvadrature, vzdrževanje lastništva).

Slovenski pekel

Pride trenutek, ko se morajo otroci osamosvojiti. Edino s tem bodo postali zreli in samostojni ljudje, koristni sebi in družbi. Pri nas pa zapustiti starše pomeni zapustiti tudi široke planjave kvadrature – skupaj se zlepi strah otrok pred odgovornostjo in strah staršev pred izgubo smisla. Otroci bodo šli in celoživljenjska zidava se bo pokazala zama! Oboji začnejo zavlačevati: 57 odstotkov Slovencev živi s starši od 25. do 35. leta, od vseh evropskih držav se najkasneje osamosvojijo »otroci« v Sloveniji: moški pri 31,5 in ženske pri 29,8 leta. Študentom gre na roke gradnja (seveda!) univerz v vsaki vasi: kar polovica jih živi doma tudi med študijem.

Moralna javnost se zgraža nad možnostjo, da bi istospolni pari živeli skupaj, ker je to nenaravno. Nič ne porečejo še o bolj nenaravnem paru, ki je postal druga najpogostejša oblika sobivanja v Sloveniji: mama in odrasli sin. Pomilujem ljudi, ki si mislijo, da so s tem, ker so ostali v slovenski bajturi, lažje prišli skozi življenje. Tako bivanje prekinja običajno psihološko pot dozorevanja, in preostane le patologija. Statistika pravi, da je nasilje pri nas v večini primerov družinsko. Pokukajmo za zavese slovenske idilične hiše: »so policisti predvčerajšnjim mirili 41-letnega domačina, ki se je znesel nad lastno materjo in od nje celo zahteval, naj kleči na tleh in liže tla«. Tako se srečajo elementi slovenskega žitja in bitja, mama, sin in jezik na svoji zemlji.

Moje sanje, lastno stanovanje

Bolj zdravi del prebivalstva hoče na svoje. In tu trči ob ekonomsko oviro. Stanovanja, četudi jih je preveč in ogromno praznih, so draga. Ne kupujemo in prodajamo jih kot predmete, marveč kot simbole, ki nas obsedajo že stoletja: na svoji zemlji, pa naj stane, kar hoče! Tridesetletni kredit pomeni tridesetletno psihično breme in omejevanje slehernega tveganja. Mladenič se mi je pohvalil, da ima čudovito idejo za patent, okoli katerega bo zgradil računalniško podjetje. Ker je po pol leta še vedno sedel na istem dolgočasnem delu, sem ga pobaral in pojasnil je, da sta z ženo vzela 30-letni kredit za stanovanje. Zato potrebujeta varno službo, ne pa poslovnih tveganj. Ko odplačata, bosta blizu šestdesetih – še eno stanovanje, ki je požrla dvojno življenje. Oni dan smo lahko brali o ugodni ponudbi parkirišč – lahko ga boste

odplačevali 49 let. Sprašujete, ali boste pod tem kosom asfalta lahko pokopani? Ne, za tisto morate vzeti poseben kredit.

Po Maslowu je stanovanje ena osnovnih človekovih potreb, in ko jo zadovolji, se lahko pomakne naprej. Na seznamu nadaljnje človekove poti sledijo priateljstvo, ljubezen, družina, nato dosežki, samospoštovanje, spoštovanje drugih in čisto na vrhu kreativnost, sprejemanje realnosti itd. Slovenska skala za vratom je dejstvo, da se je ogromno prebivalstva zataknilo v stanovanjski fazi Maslowove lestvice in ne zmore naprej. Stanovanje ni izhodišče, marveč cilj. Razprave na spletnih forumih povzamem v en sam vzklík, ki se ponavlja znova in znova: »Umreti hočem na svojem!« Ljudje se odrekaajo, varčujejo na vseh koncih, garajo v več službah, le zato, da bodo umrli na svojem. Večina Slovencev si želi v pokoj in življenje ni drugega kot čakanje. Strokovnjaki navedejo vse mogoče razloge, od težkih razmer za delo do mobinga – ah, dajte no. Slovenec vidi upokojitev kot točko, v kateri se bo staknil s svojo imovino, se zaprl v stanovanje in lebdel v raju. Naj dodam rezultate ankete med slovenskimi delavci, kako si predstavljajo idealno službo. Prvi odgovor je bil, da ne bi kam hodili ali se vozili, in drugi, da ne bi spoznavali novih ljudi. Skratka, radi bi bili doma.

Novodobni slovenski tlačan je torej človek, ki vlaga v kvaliteto prebivališča na račun kakovosti lastnega življenja. Narodno obsedenost seveda fevdalci in gradbeni baroni kruto izkoriščajo.

Slovenski moai

Na Velikonočnih otokih je bivala civilizacija, pri kateri je glavni statusni simbol postala gradnja velikih kipov, imenovanih moai. Kake koristi od njih ni bilo, a kdor je postavil večjega, je imel večji status. Civilizacija je uničila okolje in s tem sebe. Pojav ni tako redek: Owerri Igbo gradijo hiše, v katere se nikoli ne vselijo. Podobne gradnje stojijo v delih Romunije in v to smer je krenila Slovenija.

Vsak dan sem lahko opazoval našo tipično gradnjo za trg: kupili so staro hišo, jo podrli, suženjska delovna sila iz Bosne in Romunije je garala cele dni, nalivala beton (v prospektu potem najkvalitetnejši material), ne da bi čakala na sušenje (nadstandardna gradnja). Recimo, da je investitorje podvig stal kak milijon. Lani

so začeli prodajati osem stanovanj in najcenejšega si lahko privoščite za pol milijona. Po enem letu je še vse neprodano. Ker hočejo zaslužiti vsaj nekajkrat več, kot so vložili, bo tako tudi ostalo.

Naredite poskus in se enkrat počasi peljite čez Slovenijo, še najbolje s kolesom: na vsaki prosti zaplati zemlje se bohoti novogradnja, okna pa temna in na fasadi se že pojavljajo prvi znaki samote. Če je bilo pred zadnjo manijo zidave 10 odstotkov praznih stanovanj, jih sedaj mora biti vsaj kakih 20 odstotkov.

Uradno napovedujejo zmanjšanje prebivalstva in po sedanji stopnji padanja bo leta 2050 v Sloveniji živelo le še 1,8 milijona ljudi. Trend je enak v celotnem zahodnem svetu: po letu 1990 se je obseg 40 odstotkov mest v razvitem svetu zmanjšal. Nesrečni Flint, Michigan, razmišlja o rušenju 40 odstotkov mesta, ker je preprosto prereditko naseljeno za vzdrževanje javnih površin. Prebivalce bodo preselili bolj skupaj in skoraj pol mesta vrnili naravi. Ko sem že ravno pri tem: župani Zahoda se hvalijo s podatki, za koliko so izboljšali kvaliteto življenja, katere temelj je javni

prevoz, in merilo je seveda število lastniških avtov; v Parizu le še 26 avtov na 100 prebivalcev. Pri nas se uspešnost župana še vedno meri po številu gradenj, torej uslug malim fevdalcem in gradbenim baronom.

Če v katerikoli državi obstaja panoga, ki prinaša nekajkratne dobičke, potem nihče ne bo delal česa drugega. Prebral sem vprašanje ekonomista, ki se je čudil, zakaj v Sloveniji nimamo Nokie, Googla, Microsofta? Z veseljem odgovorim: vsak, ki se je v Sloveniji dokopal do denarja na kateremkoli področju, ga je takoj vložil v gradbeništvo. Da, nastajale so naše Nokie, Googli, Microsofti, vendar so se po prvih dobičkih preusmerili v zidavo in obesili inovativnost na klin. Saj niso neumni, da bi tekmovali s svetom, če lahko brez truda lupijo domače osle in oslice.

V Londonu je 82.327 praznih stanovanj – svetovna prestolnica, pač, bogataši z vsega sveta kupijo nepremičnino v znak statusa in kot obliko varčevanja. V Sloveniji, ki ima štirikrat manj prebivalcev, je bilo že leta 2002 prav toliko praznih stanovanj! Smo torej svetovni center? Na žalost ne, le domačini za starost varčujejo v nepremičninah.

Moje stanovanje, moja pokojnina

Slovenec se upokoji in hitro uvidi, da pokojnina ne zadostuje niti za stroške prevelikega bivališča. Nič ne bo s počitkom, nadaljuje se garanje, enkrat tlačan, vedno tlačan. Moški umre prej, ženska ostane sama. Naprej govori statistika: »V najslabšem položaju so gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, med katerimi jih pod pragom revščine živi 39 odstotkov. [...] V revščini živi kar 28 odstotkov starejših žensk.«

V prednovoletnem času smo lahko spremljali tragične zgodbe nesrečnikov. Brezposelni moški gre vsak dan iz svoje hiše in pešači 15 km do mesta, da pride do delilnice hrane. Velika dobrodelna organizacija je pozvala k pomoči ubogim: »Težko je starim ljudem, ki so ostali v velikih stanovanjih, ko so otroci odšli, in kakšna vdova preprosto ne zmore stroškov z nizko pokojnino. Njihove tožbe so – nimam za zdravila, nimam za zobe ...«

Ponovimo resnični zgodbi še enkrat: stradajoči moški gre »iz svoje hiše«. Stari ljudje so ostali »v velikih stanovanjih«. Takšen četrti steber pokojnine je torej varčevanje v nepremičninah: Res boste

umrli na svoji zemlji, a skozi dolgo in počasno umiranje, v muki in bedi.

Slovenec stanovanja ne bo prodal in šel v manjše, raje umre od lakote. Poznam ljudi, ki cele zime prezebajo v stanovanjih za milijon evrov (kvadratura in lokacija!), a da bi jih prodali, šli v manjša in si privoščili luksuz do konca svojih dni, nikoli!

Kakšen idiot sem, ker plačujem dobrodelnim organizacijam! Najemnik v majhnem stanovanju daje denar ljudem, da lahko vztrajajo v življenjskem slogu, ki si ga preprosto ne morejo privoščiti! Tega ni nikjer na svetu! Javno prosim šefe naših dobrodelnih organizacij, da mi pojasnijo razliko med človekom, ki nima za kruh zaradi prevelike jahte, in onim, ki strada zaradi prevelikega stanovanja? Oba lahko prodana in si kupita kaj primernejšega. Absolutno mora biti svobodna odločitev slehernika, da kupuje, kar hoče; a če se je precenil, zakaj pričakuje pomoč? Če se tole razve, bomo nabirali prispevke za vile ameriških popevkarjev, ki že dolgo niso imeli uspešnice in bi se sicer morali izseliti iz svojih vil. Z veseljem bom prispeval, saj sem že navajen.

Dosti negativnosti, naj navedem eno od pozitivnih zgodb lanskega božiča. Delavka je po desetletjih dela za tekočim trakom izgubila tistih 400 evrov na mesec. Za časopise je povedala, da sta se z možem pogovorila in se odločila odpreti vrtec. V ta namen sta rezervirala 120 m² bivališča. Po domače povedano, nadstropje slovenske bajture sta namenila novemu poslu. Ta čudovita zgodba o uspehu ni možna nikjer drugje – si predstavljate človeka, ki je na dnu zaposlitvene lestvice, v Ameriki gara za najnižjo plačo, v Indiji nabira po par rupij na dan, kako si reče, eh, klinc, bom pa 120 kvadratov namenil novi dejavnosti. Ta primer pokaže pravo ceno večine slovenskih bajtur – niso prav dosti vredne. Vrednost ohranjajo le zato, ker jih nihče ne prodaja, trg bi pokazal grozoto.

Spotoma: Ob priliki vprašajte gospe, ki si služijo denar z likanjem, pospravljanjem ali varovanjem otrok. Beda bo povsod ista, a vmes boste imeli celoten razpon, ki mu slovenski fevdalci pijejo kri – od nepremičninskih milijonark do rev, ki pospravljajo pri enajstih družinah, da lahko odplačujejo (predrag) stanovanjski kredit.

Mobilnost

Slovenija je izjemno nemobilna družba, kar vpliva na prodajo nepremičnin. Kako, porečete? Samo »v Ljubljano vsak dan pripelje 120.000 vozil, po nekaterih podatkih celo do 170.000«. Da, vozimo se v službo: »lani (2008) je dobrih 405 tisoč oseb oziroma slaba polovica ljudi v Sloveniji delala zunaj domače občine«. Da, nihče se nikoli ne bo preselil. Tudi človek, ki je izjavil, da »na poti v službo in domov preživi vsak dan po pet ur«. Avto je postal simbol premične lastne zemlje in s tem je prevzel vso agresivnost, ki njeni obrambi pritiče. Nisem še zasledil obračuna, koliko delodajalce stanejo potni stroški, pa koliko dnevni prevozi odžrejo družinskega proračuna že tako nizkih plač. Da o ekologiji ne govorimo.

Zadovoljstvo v trpljenju

Posledica stanja bi moral biti občutek nesreče, že na meji ljudskega upora? Eh, ne. Spomnimo se človeka, ki pešači vsak dan 30 km za čorbico – a vrne se na svoje in si reče, doma sem, lahko bi bilo huje. V Ameriki bi moral iti ležat na karton. Tudi prezebajoče starke rečejo isto, in tako dalje. Slovenija je dežela ljudi v vicah; ne v nebesih ne v peklu. Ni v peklu, saj lahko vsak umre na svojem, v nebesa pa tudi ne more, saj se vsak zaveda, da bolje, kot je bilo v sedemdesetih, ne more biti: zastoj krediti, nakupovalna potovanja v tujino, doma socialna varnost in redna služba z dobro plačo. Iz tega sledi nenormalen strah pred spremembo in vedno bo zmagal politik, ki bo obljubljal spremembe, deloval pa proti njim. Stanje je podobno starima zakoncema, ki stalno kritizirata in najedata, spremeniti pa v resnici nočeta ničesar.

Kaj storiti?

Prvo, kar pomaga proti malim fevdalizmom, je sodstvo, ki deluje v realnem času. Sedanji slovenski tempo je posnet iz Cerkve, kjer se za beatifikacijo lahko čaka tudi stoletja.

Pohitriti je treba vse državne reakcije, od plačevanja do stečajev, recimo. Na televiziji delavec razlaga, da je podjetje že 16 let v stečaju, on pa na minimalcu. Verjetno odplačuje kredit in ne upa tvegati, torej bo delovno dobo preživel v stečaju. Ker je tako trpežen, bodo v stečaj zaposlili še njegovega sina, mogoče celo vnuka. Bizarno: v kapitalizmu stečaj traja kak

mesec. Ljudje se zberejo, rečejo: »ajd, ni šlo!«, popišejo, razdelijo in adijo!

Takoj je treba ločiti županske funkcije od poslanskih. Male fevdalce je treba odstraniti iz vodenja države, razmišljajo lokalno in ne državotvorno. Slovenija mora postati država, ne pa skupek občin.

Zmanjšati je treba število občin. Kriterij: obstane naj občina, ki lahko preživi sama.

Poenostaviti in narediti javno pregleden postopek spremenitve namembnosti zemljišč in vsega, kar se zazidav tiče. Nazaj uvesti davek na spremembo.

Objaviti rezultate popisa nepremičnin iz leta 2008.

Uvesti visok davek na nepremičnine. Res bodo na udaru vdove v 200 m² stanovanjih, a čas je, da jih prodajo in si privoščijo človeka vredno življenje. Sprehodite se čez Rožno dolino, elitno lokacijo v prestolnici, bogataško četrt, in štejte razpadle hiše, ki jih prebivalci ne morejo vzdrževati. Hkrati mora davek ljudi odbiti od varčevanja v stanovanjih – to je mrtev kapital, ki ne kroži. Stanovanja lahko edino z davčno obdavčitvijo postanejo normalna in osnovna dobrina, podlaga za človekovo nadaljnje delo in razvoj, ne pa cilj, ki ga je treba malikovati.

Ločiti bogataške reveže od pravih. Lastniki predimenzioniranih stanovanj nimajo pravice do pomoči iz davkoplačevalskega denarja. Dobrodelne organizacije naj uvedejo ločeno zbiranje denarja za take primere, ne želim prispevati za ljudi, ki so premožnejši od mene.

Ukiniti je treba vse državne institucije, ki kupujejo precenjena stanovanja in s tem pretakajo davkoplačevalski denar v žepe gradbenih baronov pod krinko pomoči državljanom. Isto velja za vse državne kreditne in varčevalne sheme za nepremičnine.

Nazadnje, v paketu, Slovencem je treba omogočiti občutek varnosti. Sedaj jim ga dajejo predimenzionirane hiše, vendar je to zunanja bergla, potrebujejo pa oporo za podjetništvo. Da človek reče, ej, četudi s tole idejo propadem, za hrano imam. Nujno je treba razmisliti o univerzalnem državljanskem dohodku. Seveda pa je treba nujno normalizirati odnos do nepremičnin, drugače bo tudi ta denar končal v istih žepih.

Rešitev ali propad?

Španija je podobno fevdalna kot Slovenija in tudi tam so bile cene nepremičnin enako napihnjene. Ko se je utvara razletela, so padle za pol in sledil je časopisni naslov: Banke razprodajajo nepremičnine, skupaj jih je bilo za 8,5 milijarde. Kako pa v Sloveniji s 23-krat manj prebivalcev? »Izpostavljenost bank do nepremičninskih projektov naj bi bila namreč kar 5,1 milijarde evrov.« Opa! In nič se ne zgodi. Bančniki celo še naprej veljajo za pametne ljudi! No, od pred meseca prva zavarovalnica ne zavaruje več nepremičninarjev, suženjska delovna sila prvič stavka, v odnosih do javnosti pa so gradbeni baroni prišli v drugi krog: najprej so dali objavljati članke v slogu, ugodno, nepremičnine nikoli več ne bodo tako poceni, zmanjkuje jih, praznih stanovanj je le še »4500 v Sloveniji« (ha, ha, ha!)

Sledil je drugi krog, omenjanje pravičnosti – in to je najgrša stvar, kar jo je našim politikom uspelo ustvariti v dveh desetletjih: državo, v kateri omemba pravičnosti pomeni, da nas hočejo hudo nategniti. Skratka, takole: »v reviji Nepremičnine Slovenija & Adriatic ponovno bijejo plat zvona. V uvodniku z naslovom Pomagati kupcu nepremičnine ali vlagatelju? avtorica apelira na banke, ki naj bi gradbincem ponudile „solidarno pokritje škode, v obliki odpisa dela financiranja“, ter na državo, ki naj zagotovi „pravično pomoč enemu od stebrov slovenskega gospodarstva“.« Kot je zatrdil Jože Murko, podjetje Dodoma: »Država je letos sanirala finančno industrijo, vseskozi subvencionira kmetijstvo, reorganizirala je zdravstvo, pomaga železnicam. Po kakšni logiki naj bi pustila na cedilu nepremičnine, ki ustvarijo 23 odstotkov BDP?«

Če torej v napadu pogoltnosti vzamem krepek kredit, grem na glavni trg in zažgem vrečo z denarjem, je potem pravično, da mi ga država povrne? Šokantno je dejstvo, da nepremičnine ustvarijo četrto BDP – in to naj bi bila država inovacij, znanja, ko pa temelji na gradbeništvu! Slovenski gradbeni gigant je bil zgrajen za celo Jugoslavijo, potem se je razširil med neuvrščene, Irak, Libija, gradil in gradil – nenadoma pa je ostal odvisen od dveh milijonov ovac, ki nas je strigel in strigel, dokler ni skozi kožo prišel do krvi.

V teh časih so slovenski politiki na ključni preizkušnji: bodo klonili malim fevdalcem in gradbenim baronom ter uničili državo ali ne? Če gredo reševat gradbenike in najamejo za kakih 6 milijard kreditov, potem so

naredili SFRJ Jugoslavijo II in prav tako se bo končalo. Ob tem naši zamahnejo z roko, ah, Evropa nas bo reševala! Pa ja, z Grčijo in Španijo v istem položaju bo Evropa pač imenovala komisarja za manjšanje namesto za širitev. Danke, Deutschland.

Pravega zaupanja v naše politike nimam. Država temelji na malih fevdalcih in ti so seveda politikom ponujali vsa mogoča darila. Tudi nakup kmetijskega zemljišča za male denarje, pečat je udaril, in nenadoma so na njej zgradili hišo ali dve. Zdaj pa prihaja čas vračanja uslug. Predlog o nezdružljivosti županske in poslanske funkcije je tako že padel. Za davek na nepremičnine so načeloma vsi, le če bi bil neopazen. Itd.

Drage mlade družine: če se na zaslonih pojavi Pahor ali Janša ali kdorkoli bo že premier in z maziljenim glasom prične govoriti o pravičnosti, socialni skrbi in pomoči ter vam ponujati ugodna stanovanja in kredite, potem seveda vzemite. Politiki so se odločili uničiti državo, kar vas naj ne moti pri osebnih koristih. Toplo pa vam svetujem, da pričnete varčevati za šolanje svojih otrok v tujini. Po tej politični potezi se bo namreč prihodnost preselila drugam.

Pa srečno!

Ekipa HELPS na Festivalu za tretje življenjsko obdobje, oktober 2013.

ZAHVALA

Za pomoč pri nastajanju zbornika se zahvaljujemo Francu Imperlu, Mateji Nagode, Roku Grdiši, Marti Satler, Marjanu Vrhovcu, Andreji Vučak, Borisu Koprivnikarju, Ingrid Mager, Aniti Žmahar, Andreji Žibret, Mihi Mazziniju, Maji Meh in vsem našim kandidatom za sobivanje. Poleg tega se zahvaljujemo vsem ostalim, ki nam stojite ob strani pri razvijanju ideje o alternativnih oblikah bivanja starejših.

This project is implemented through the CENTRAL EUROPE Programme co-financed by the ERDF

<http://www.helps-project.eu>

Kontakt: helps.project.ce@welfare.fvg.it

Dovolj je človeka iz meda in mleka,
ki mi obljublja sanje zaman.
Rabim nekoga – nekoga ki šteka,
da je skupaj lažje biti sam.

*refren pesmi Hvala za ribe skupine Tabu,
avtor besedila: Iztok Melanšek*